

Àmbit social i criminològic

CENTRE D'ESTUDIS JURÍDICS
I FORMACIÓ ESPECIALITZADA

Ausiàs March, 40
08010 Barcelona
TEL. 93 207 31 14
FAX: 93 207 67 47

Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia

D O C U M E N T S D E T R E B A L L

INVESTIGACIÓ

(Investigació encarregada, 2008)

Polítiques del càstig? **Anàlisi comparativa del discurs de** **política penitenciària a:** **Dinamarca, França, Anglaterra i** **Gal·les, i el Canadà**

Autors

Coordinació: Joan Subirats y Raquel Gallego ,
Miquel Doménech y Lupicinio Íñiguez
Equip investigador: Brígida Cristina Maestres y
Marta Cruells

Any 2009

POLÍTIQUES DEL CÀSTIG?

**ANÀLISI COMPARATIVA DEL DISCURS DE POLÍTICA
PENITENCIÀRIA A:**

**DINAMARCA, FRANÇA, ANGLATERRA I GAL·LES, I EL
CANADÀ**

Coordinació: Joan Subirats i Raquel Gallego (IGOP, UAB), Miquel Domènech i
Lupicinio Íñiguez (Departamento de Psicología Social, UAB)

Equip investigador: Brígida Cristina Maestres i Marta Cruells (UAB)

El Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada ha editat aquesta recerca respectant el text original dels autors.

Les idees i opinions expressades en la recerca són de responsabilitat exclusiva dels autors, i no s'identifiquen necessàriament amb les del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Avis legal

Els continguts d'aquesta investigació estan subjectes a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 Espanya de Creative Commons, el text complet de la qual es troba disponible a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/legalcode.ca>. Així, doncs, se'n permet còpia, distribució i comunicació pública sempre que se citi l'autor del text i la font (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada), tal com consta en la citació recomanada inclosa a cada article. No se'n poden fer usos comercials ni obres derivades.

Resum en català:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ	6
DINAMARCA	19
FRANÇA.....	47
ANGLATERRA I GAL·LES	85
CANADÀ	114
CONCLUSIONS	151
BIBLIOGRAFIA	171

INTRODUCCIÓ

En el context del debat sobre el tema penitenciari que s'ha produït a Europa durant les dues últimes dècades,¹ presentem l'estudi *Polítiques del càstig? Anàlisi comparativa del discurs de política penitenciària a: Dinamarca, França, Anglaterra i Gal·les, i el Canadà*. L'estudi pretén oferir un enfocament, una metodologia i uns resultats útils per als processos de reflexió, de cooperació i de reforma de la política penitenciària, aspectes que s'han desenvolupat com alguns dels elements constitutius del debat.²

En la mesura que l'espectre del debat és ampli i involucra actors, temàtiques i dinàmiques de diversa índole, inscrivim aquesta anàlisi dins el camp més específic que comprèn els estudis en política penitenciària. Dins aquest camp, contemplem tots aquells estudis que versen sobre els processos de formulació, implementació i avaluació de les *polítiques penitenciàries*, incloent-hi els efectes d'aquests processos en la posada en pràctica de sistemes corresponents que intervenen en l'administració de les sancions penals. En altres paraules, aquesta anàlisi s'inscriu dins les investigacions que s'ocupen de les accions programades des de l'Estat (i/o ens de funció equivalent)³ per dissenyar i gestionar la feina d'adjudicació, administració, gestió i execució de les sancions penals en general, i, en particular, de la pena privativa de llibertat.

---

¹ Podem dir que la formalització ha tingut lloc en diversos escenaris. El congrés sobre política penitenciària de 2006 marca un punt d'inflexió interessant. No obstant això, el procés creixent de consolidació d'espais de discussió sobre la matèria és qüestió d'aquest mil·lenni. Les publicacions de Van Zyl Smit, assessor de la Comissió Europea, han constituït una gran aportació; o a les nacions escandinaves, per exemple, el *Journal of Scandinavian Studies on Criminology and Crime Prevention*. Ambdós, entre d'altres, reten compte de la necessitat d'espais per abordar aquest tema.

² Encara que després tindrem l'oportunitat d'explicar-ho, entenem per *coneixement útil* la construcció d'un saber capaç de trobar ressonància en les estructures socials per transformar-les en el sentit desitjat.

³ Sabem, d'una banda, que les transformacions de l'Estat contemporani han donat lloc a la diferenciació de la funció pública en òrgans diferents a l'Estat. En el marc de la descentralització de l'Estat, per exemple, s'han traslladat competències no només a les administracions regionals i locals, sinó que, sumat aquest procés a d'altres, com el de reducció de la despesa pública, s'han traslladat competències al denominat *àmbit privat*. Això és particularment evident en el cas de l'administració i gestió de la pena privativa de la llibertat a molts estats com, per exemple, als EUA o al Regne Unit. A França, també s'ha donat aquesta experiència, encara que combinant-se amb la gestió de l'Estat en molts centres penitenciaris. En casos com el del Regne Unit, s'ha fet fins i tot un trasllat al denominat *àmbit del públic*. Això ho veurem en l'estudi del cas del Regne Unit.

Aquesta investigació, en concret, s'ocupa de l'anàlisi de la política penitenciària a Dinamarca, França, Anglaterra i Gal·les, i el Canadà sobre la base d'una metodologia qualitativa denominada *anàlisi de discurs*.

La idea de presentar un enfocament i una metodologia innovadors en aquest camp, que permetin conduir a *resultats útils* per a la reflexió, la cooperació i la reforma sorgeix d'una preocupació fonamental.

Per què, en el camp d'estudi en política penitenciària a Espanya i a Catalunya solen predominar enfocaments jurídics i/o anàlisis estadístiques a l'hora de descriure les polítiques penitenciàries dels estats i/o a l'hora de comparar-les?

Per què, en el context del debat sobre cooperació, sol prestar-se poca atenció, si no simple cas omís, a les premisses valoratives i de coneixement que poden conduir o han conduït els desenvolupaments de polítiques en un sentit i no en un altre?

Per què, si els processos de formulació i execució d'una política penitenciària involucren, almenys, a tres àmbits de gran complexitat significativa (com són *l'administració pública i/o estatal, la política en sentit ampli i restringit – dialèctica govern-oposició–, i el denominat públic o ciutadania*), escassegen en el debat estudis que retin compte de la relació que s'estableix en aquests tres àmbits entre si i amb els efectes, desitjats o no desitjats, de la política després de la seva implementació?

La preocupació és encara més intensa quan entenem que és precisament en la intersecció entre aquests tres àmbits (administració, partits polítics, ciutadania) on el sistema polític troba la seva dinàmica vital. És a dir, és la dinàmica que fa possible els processos *de tematització, problematització i intervenció* de la realitat política a un Estat en concret. Si això és així, allò que constitueix l'àmbit problemàtic de qualsevol estudi en política pública és precisament la reflexió i l'anàlisi sobre aquesta interacció. És a dir, l'anàlisi d'una política pública requereix *conèixer i partir de*: a) els processos que fan possible l'emergència dels temes de rellevància pública; b) les dinàmiques que donen lloc a les definicions problemàtiques que considerar per a la intervenció; i c) les coordenades i sentits de la realitat objecte d'intervenció. És en atenció a

aquesta dialèctica, i als continguts que se'n desprenen, on es pot anticipar la viabilitat de la política, o on cal mirar primer per avaluar-la, encara més quan aquesta desencadena efectes paradoxals després de la seva implementació.

Cal recordar que el principal objectiu d'una política pública és tractar d'intervenir sobre la realitat en termes significatius, controlats, esperats, i que això sigui així depèn sempre de les premisses valoratives, cognoscitives i estratègiques que justifiquen la seva creació. Com diem més amunt, aquestes premisses contenen, implícita o explícitament, els marcs de coneixement que intervenen en la *construcció i delimitació* del *què*, del *com* i del *perquè* del seu objecte d'intervenció.

Per aquesta raó afirmem que una política que pretengui controlar els seus efectes, necessita incorporar en el seu procés de formulació i posada en pràctica un conjunt de coneixements útils a tals fins. Dit d'una altra manera, ja que sempre incorpora coneixements, no tots els marcs que nodreixen els processos de formulació i implementació de les polítiques públiques tenen la propietat de controlar la realitat amb l'objecte de produir efectes desitjats. Per tant, uns són més útils que altres.

El que és decisiu en la comprensió d'això és el següent: *una política pública, en general, és sempre una enunciació valorativa, cognoscitiva i estratègica de la realitat*. Mai no és, i mai no podria ser, una empresa axiològicament neutra, animada en els seus objectius per la veritat de les coses i/o vehiculada en la seva tasca per una lògica determinant de causa i efecte. Si aquesta fos la particularitat de les polítiques públiques, de les polítiques penitenciàries i/o de l'acció humana en sentit general, la política no tindria raó de ser en aquest món. Atès que la funció que exerceixen els sistemes polítics, almenys als estats moderns, és la de produir decisions col·lectivament vinculants, cal tenir en compte també que el poder vinculant d'una decisió depèn de la capacitat estructural del sistema per engendrar vincles entre una acció i una altra. Per això mateix, també, per descomptat, els sistemes polítics s'han fet cada vegada més complexos en el seu interior, i han desenvolupat en el seu esdevenir la complexa estructura tripartida abans esmentada (administració, partits polítics, ciutadania).

Cal entendre, no obstant això, que en la mesura que les relacions socials són significatives, la realitat política és complexa també pels significats que componen les seves estructures procedimentals. En aquest sentit, la lògica de la política, és a dir, la formulació i implementació de les polítiques públiques, discorre en una dimensió significativo-simbòlica carregada d'historicitat, de representacions de passat, futur i present, que són el producte de la *contingència de l'experiència*. Per això, una política pública reeixida sempre és aquella que disposa d'uns marcs valoratius, cognoscitius i estratègics prou complexos com per produir canvis significatius, desitjats i esperats en la realitat. Això és el que entenem per *capacitat per controlar la realitat*.

En conseqüència, un estudi que es preocupi de la política penitenciària, en primera instància, ha d'explorar els continguts que nodreixen l'expressió actual d'aquesta política, siguin ideològics, científics i/o dependents de la tradició. En segon terme, ha d'analitzar la relació que hi ha entre aquests continguts i el comportament del sistema, per exemple, en atenció a les seves estadístiques. Després, ha de valorar quin tipus de coneixements han d'incorporar-se de manera que es modifiquin els comportaments del sistema de sancions penals, sobretot quan els efectes, com dèiem, són paradoxals des del punt de vista de la intencionalitat de la política. És a dir, els dissenyadors i els executors de la política penitenciària hauran de ser conscients que els possibles èxits o fallades de la seva implementació resulten de la incapacitat dels seus continguts per generar efectes desitjats.

Per exemple, quan parlem de política penitenciària, ja podem reconèixer: a) que hi ha implicada una valoració de l'ordre social, la qual porta implícita la sanció a les transgressions; b) que la societat en qüestió adopta com a mètode de sanció la privació de la llibertat en centres penitenciaris; i c) que es pressuposa que els estats tenen la legitimitat per dur a terme accions orientades a crear, justificar i perfeccionar aquestes fórmules d'acord amb els fins que es proposa. Per a una finalitat com, posem per cas, la que ha adoptat Dinamarca des de 1973 –que la presó serveixi a la prevenció de la criminalitat–, aquest Estat ha fet esforços importants per fer comprensible a tota la societat que hi ha una norma i que ha de complir-se; que no complir-la, segons sigui la sanció, pot comportar privació de la llibertat, i que aquesta sanció és legítima

en nom de la comunitat, que és útil per a la seva continuïtat. És a dir, per a la política danesa ha quedat clar que del simple fet de tenir presons i de sancionar les persones amb la pena d'empresonament no es desprèn cap conseqüència en la prevenció de la criminalitat, tret que aquests elements quedin vinculats tant en la formulació com en l'execució de la *política criminal penitenciària*. Amb relació a la incorporació de coneixements útils, per exemple, dins la lògica de la política penitenciària d'Anglaterra i Gal·les, va ser necessari adonar-se que existien efectes lesius inherents a l'empresonament, que eren allò que redundava negativament en la reinserció dels interns. Com veurem, gràcies a aquesta incorporació de coneixement a l'interior de la seva política, junt amb la necessitat del sistema de legitimar la seva eficiència, aquest Estat ha emprès amb un aparent èxit inicial el seu objectiu de reduir la reincidència.

En aquest sentit, cap coneixement no és suficient per ell mateix per aconseguir aquesta comesa. La ciència jurídica i/o el saber estadístic, per exemple, són aproximacions que es fan de la realitat. I en l'anàlisi de les polítiques penitenciàries, com en qualsevol altre cas que impliqui producció de coneixement, si el coneixement que produeixen aquestes disciplines no es complementa prou amb un altre tipus de coneixements, podem caure en els perills que engendra qualsevol reduccionisme científic, quan des d'aquest es pretén *interpretar, intervenir i/o modificar* la realitat.

És cert que també es corre el mateix risc reduccionista quan es deixen els afers de la política a les mans del prejudici, de la ideologia o de la tradició. Es pensa, per exemple, que la noció *empresonament* és inamovible com a mètode de sanció penal, o que s'ha de conservar un règim penitenciari disciplinari simplement perquè és el que és. És a dir, el perill dels reduccionismes sempre és que no permeten veure que la realitat és canviant, és complexa i, sobretot, és mutable segons els temps. D'això s'extreu el requeriment d'haver d'estar sempre vigilant els continguts que fem per interpretar la realitat, en particular quan estem parlant de polítiques penitenciàries, que sempre comporten la paradoxa de *defensar la llibertat sota la pena privativa de la llibertat*. Segons la nostra opinió, un efecte d'aquest perill s'infereix de mesures del tipus: *pretendre reduir l'amuntegament penitenciari amb la construcció de més presons, sense considerar, per exemple, per què hi ha una alta taxa de*

*població empresonada en un context en el qual la taxa de criminalitat és baixa.*⁴ Aquestes limitacions, derivades de la falta de pluralisme analític, poden acabar fent més difícil la resolució del problema polític que es planteja.

Lògicament, això no és una conseqüència derivada del coneixement jurídic, de la ciència penal o del coneixement estadístic en ells mateixos. És, més aviat, l'efecte que es desprèn de considerar que amb els coneixements derivats d'aquestes ciències n'hi ha prou per definir o resoldre el procés de formulació i implementació de les accions d'Estat orientades a gestionar les sancions penals. En el procés de formulació i implementació de les polítiques, intervenen de la mateixa manera coneixements que es deriven de l'experiència pròpia dels àmbits involucrats, de la seva trajectòria històrica, de la seva experiència en la tasca. Són precisament aquests coneixements, aquestes actituds i aquest saber fer els que moltes vegades condueixen les accions de la política cap a resultats diferents dels que s'intentaven assolir. En altres paraules, el nostre plantejament no s'aixeca com un qüestionament a les disciplines esmentades, sinó com una crida d'atenció als estudiosos de les polítiques penitenciàries i/o als decisors públics pel que fa a la formulació i implementació de les polítiques penitenciàries, amb l'objecte de provocar la reflexió sobre la importància d'alimentar enfocaments que puguin capturar la complexitat del fenomen. Dit amb altres paraules, i en un sentit més abstracte, *l'estudi de l'àmbit de la política penitenciària és més una qüestió relacionada amb l'ordre social que una estricta anàlisi de la norma penal implicada.*

En aquesta mateixa direcció, perspectives analítiques com les que aporten la sociologia, la psicosociologia o la ciència política poden enriquir els processos de formulació i implementació de les polítiques penitenciàries. Aquest és el nostre objectiu prioritari: *oferir enfocaments i coneixements que retin compte de l'àmbit problemàtic que circumda la formulació i implementació de les polítiques penitenciàries i, concretament, d'aquells marcs de coneixement i institucionals que dinamitzen la política en totes les seves dimensions.*

---

⁴ Aquest exemple pot assimilar-se a la problemàtica penitenciària catalana, en conjunció amb les mesures recents que han promogut la construcció de més presons.

Alguns dels interrogants més pertinents amb relació a una anàlisi de política penitenciària com la que plantejem són els següents: quin és el significat del crim –en aquest cas, a Dinamarca, França, Anglaterra i Gal·les, i el Canadà–?; amb quin objectiu se sanciona a cada país?; com, a qui i per què se sanciona? La raó de la seva pertinència pot ser òbvia si es pensa que un enfocament contextual de l'anàlisi de les polítiques penitenciàries pressuposa que els marcs cognitius i institucionals que suporten aquestes polítiques són una construcció dels escenaris específics que es generen i dinamitzen en el desenvolupament dels estats i de les seves polítiques. De fet, aquesta raó consta com a premissa de la nostra investigació.

No obstant això, volem justificar raons afegides en el debat sobre política penitenciària que es troba en ple desenvolupament a les nacions europees.

Aquest interrogant –entre molts altres– se sol circumscriure a l'especificitat dels objectius dels estudis sobre política criminal. O bé, en una dimensió més omniabraçadora, la qüestió se sol incloure dins l'àmbit de la criminologia. De fet, les anomenades *ideologies criminològiques*, dins de la literatura estudiada, solen ser portadores de respostes, gairebé sempre universalistes, a aquest tipus de qüestions. S'entenen com a corpus específics de coneixements que hegemonitzen, durant certs períodes, l'anomenada *filosofia criminal*, a la qual animen mentre qualifiquen les definicions i actituds entorn del crim, a un o més països. Aquestes ideologies solen exportar-se, copiar-se, incorporar-se a manera de tendències en el pensament –tant acadèmic com d'opinió pública–, o bé solen institucionalitzar-se, per exemple, en els codis penals de cada nació.

Aquest va ser, sens dubte, el rol exercit per l'anomenada *ideologia de la resocialització terapèutica*, d'influència nord-americana, que es va incorporar de manera decisiva en el pensament criminal europeu i en la tasca penitenciària de gairebé totes les nacions del nostre estudi.⁵

---

⁵ D'aquesta ideologia terapèutica i de les seves influències concretes a Dinamarca durant la primera meitat i principis de la segona del segle XX, parlarem amb deteniment en l'estudi de cas sobre Dinamarca. Cal dir, no obstant això, que aquesta ideologia va animar les polítiques resocialitzadores franceses i angleses amb la mateixa fortalesa.

En el mateix sentit, pot dir-se que els anomenats *codis penals simbòlics* fan la mateixa funció en la configuració de consensos entorn de les actituds que han de prendre's davant del crim, incloent-hi la seva mateixa definició. Això opera en qualitat de *matrius d'opinió* generades al si de l'opinió pública i en l'ànim ampliat de la població en general. El fenomen que es denuncia com a *problemàtic* als diferents països europeus –per exemple, l'increment de l'imaginari punitiu, o, en la seva concreció específica, el denominat *populisme punitiu*– és precisament una de les variants «ideològiques» d'aquest «codi penal simbòlic». Si s'escau, no és més que un conglomerat de respostes a l'interrogant inicial, basat, per resumir, en una matriu d'opinió que vincula estretament, mentre les defineix, *contundència del crim* i *contundència de la sanció*. Es pot dir, en aquest sentit, que gran part del debat de l'opinió pública sobre el tema criminal penitenciari europeu es troba també animat per un imaginari punitiu en potència.

No obstant això, i potser amb més rellevància, el sentit que té la pregunta que plantegem en el context d'aquesta anàlisi és indagar/advertir sobre quin és el codi valoratiu que reposa en la consciència col·lectiva de cada societat, de cada Estat, que opera a manera de dispositiu de ressonància davant del crim. És a dir, fora d'àmbits acadèmics, al marge de tendències cap a la universalització del pensament criminològic, fora dels marcs de convergència europea en matèria criminal, més enllà dels acords de cooperació entre nacions, què és el que en última instància es transgredeix cada vegada que es comet un crim a cadascun d'aquests estats?

Amb això, reiterem, volem arribar fins a l'ethos de la consciència col·lectiva d'aquestes nacions; és a dir, a aquesta representació del si mateix que defineix alhora que justifica el seu àmbit de convivència, les seves relacions de solidaritat. En record de la sociologia d'Émile Durkheim, seria tant com preguntar quina és la representació del que és sagrat a cadascuna d'aquestes nacions?

Som conscients que és arriscat formular aquesta pregunta en temps com els nostres en què l'anomenat procés d'uropeïtzació/globalització gairebé no

deixa esclertes a les qüestions locals. O, almenys, no en deixa per al pensament i les accions que suporten aquest procés més global.

No obstant això, no som menys conscients –potser també per causa d'aquest mateix pensament– que en l'altre pol de l'europèitització/globalització hi ha una tendència creixent cap a la redefinició i l'enfortiment de les identitats nacionals.

Particularment, aquest últim procés es reflecteix a les nacions europees sota el signe de l'anomenat *culturalisme*, amb totes les seves implicacions polítiques identitàries, entre les quals, per exemple, la domesticació de la política nacional, l'emergència i/o recrudescència de la xenofòbia, la construcció d'un *enemic cultural*, o bé, en sentit general, la renovació d'un *nosaltres* en defensa d'allò que és nostre.

Finalment, en la mesura que les competències penals i judicials són consubstancials a la noció mateixa d'Estat, de fet, fins i tot en escenaris de confluència supraestatal, com és el cas de la UE, la tasca penal i penitenciària és un fet diferencial i exclusiu de cada Estat. Per tant, l'estudi de la política penitenciària s'ha de fer correlativament a l'estudi de les transformacions d'aquest Estat. Cap disciplina que estudiï i/o avaluï els efectes d'aquesta política no ha de desatendre l'univers simbòlic, cognitiu, ideològic i institucional que dóna sentit a les accions de cada Estat.

En aquesta direcció, presentem un estudi explorador que cerca *conèixer* els *marcs cognitius i institucionals* presents en les polítiques penitenciàries dels estats de Dinamarca, França, Anglaterra i Gal·les, i el Canadà. La selecció d'aquests estats, i no d'altres, es justifica pel caràcter tipològic (exemplificatiu de models diferenciats) dels seus sistemes penals que n'ha resultat de la pragmàtica de les polítiques penitenciàries. Dins el període que comprèn els anys 1970 a 2008, cadascun dels sistemes penitenciaris en qüestió ha passat dos moments de reforma. El primer es va iniciar en la dècada de 1970; el segon, a partir de 2000. A cada Estat, s'ha establert una relació diferent entre la primera reforma i la segona. D'aquesta manera, si bé cada Estat s'ha homologat a un altre en la incorporació de certes normatives (normes europees) o en l'assumpció de discursos punitius per part d'alguns actors

polítics, els seus sistemes penals i penitenciaris han adoptat formes diferencials ben accentuades, la qual cosa els fa atractius per emprendre un estudi d'aquestes característiques. Pot afirmar-se que Dinamarca ha aconseguit un model comunitari d'execució penitenciària; el Canadà, un de naturalesa diferencial; França, un model basat en codis d'indiferenciació arrelats en els principis de la República; Anglaterra i Gal·les (Regne Unit), un de caire efficientista basat en una ètica utilitarista.

Després de l'exploració de cada cas, presentem una comparació dels seus marcs respectius (o definicions analítiques que constitueixen el punt de partida de les polítiques respectives) segons la funció que exerceixen en l'estructuració de la política penitenciària de cada Estat. Així, les qüestions que ens han orientat en aquesta aproximació ens han permès delimitar la problemàtica específica de cada Estat i combinar-la amb una altra de caràcter general, transversal als quatre casos. Concretament, interroguem a les diferents polítiques penitenciàries en el sentit següent:

1. Quines són les preocupacions (elements normatius) sobre el tema penitenciari que són presents en els aspectes conceptuals de la política penitenciària?
2. Quines són les característiques substantives tant de la política penitenciària com de la gestió del delictes als països en estudi?
3. Està en crisi el model de reinserció a aquests països? Quins són els elements més significatius que expliquen la resposta en un sentit o en l'altre?

Per respondre a aquestes preguntes, utilitzem una metodologia denominada *anàlisi del discurs*, que entén que la política penitenciària té una dimensió enunciativa simbòlica i una altra de naturalesa pragmàtica, és a dir, *una que atén als continguts de la seva formulació i una altra als continguts derivats dels efectes de la seva implementació que es tradueixen en l'organització i el funcionament del sistema penal penitenciari*. En aquest sentit, quan parlem d'*expressió real* de la política penitenciària, ens referim a la seva praxi específica en l'edificació d'un sistema de sancions penals, que resulta de la

interacció entre l'enunciació de la política i els continguts que se'n deriven de la implementació.

Per això, cal tenir present, llavors, que cada discurs, cada text, cada expressió, són portadors en ells mateixos del context que els fa possibles. En el mateix sentit, són portadors d'aquest context les accions que es deriven de la política i que engendren una realitat que també es pot interrogar.

Les fonts que hem consultat per recollir la informació rellevant per a aquesta investigació inclouen estadístiques oficials sobre situació penitenciària i documents oficials d'enunciació, justificació, programació i implementació de les polítiques penitenciàries a cada Estat. També, les legislacions vigents en matèria penal i penitenciària i legislacions precedents que ens han permès delimitar el context de transformació. Finalment, hem consultat estudis indirectes sobre el funcionament penitenciari, sobre opinió pública.

Mitjançant la lectura d'aquestes fonts hem ubicat en l'organització del text, en la justificació, aquelles paraules o expressions, aquells sentits o conceptes que ens han permès inferir el seu marc de coneixement. Això, al seu torn, ho hem contrastat amb la forma com s'estructura el sistema de cada Estat, que ret comptes de l'expressió d'aquest marc en la construcció d'un altre de caràcter institucional.

Els resultats que presentem són categories d'anàlisi que condensen els marcs cognitius i institucionals que dinamitzen les polítiques a cada Estat. Els hem organitzat, no obstant això, en categories generals comunes a totes les polítiques, pel que fa a la funció que exerceixen en l'estructura de la mateixa política penitenciària. Com a resultat de les nostres primeres indagacions, hem construït qüestions operatives més específiques que ens han permès retre compte de l'estructura operativa de les polítiques penitenciàries a aquests estats. Aquestes qüestions són:

- a) Quin és el contingut ètic al qual remet en última instància la política penitenciària per a la seva justificació?

- b) Quin és l'argument que esgrimeix com a *necessari* aquesta política en la comesa de la seva implantació?
- c) Quin és el dispositiu que estructura el sistema de sancions penals?
- d) Quin és el significat del càstig i a qui va dirigit?

D'aquestes qüestions, doncs, es desprenen els nostres resultats.

Per a la primera pregunta, tenim la categoria que comprèn la representació social del si mateix de cada Estat en estudi. Aquesta categoria tradueix l'ètica que intervé en la definició del que es considera crim en cada context nacional, en la necessitat o no de sancionar-lo, en la justificació de la sanció i en el sentit últim que representa l'acte de sancionar. A Dinamarca, es tracta de la representació de la comunitat, ètica de la sanció basada en l'experiència de comunitat; a França, igualitarisme, ètica de la sanció basada en la necessitat de restitució del projecte republicà; a Anglaterra i Gal·les, individualisme, ètica utilitarista del càstig; i al Canadà, la unitat de les diferències, ètica diferencial de la sanció penal.

Des de la segona pregunta, obtenim la categoria que comprèn l'univers significatiu del sistema polític en qüestió. Aquest, al seu torn, funciona com a indicador de les transformacions de l'Estat en el moment actual de la política. Per tant, condensa la relació entre model d'Estat, agent de la política i argument sancionador. A Dinamarca: Estat del benestar, seguretat associada al benestar col·lectiu; a França: República i binomi violència/seguretat; a Anglaterra i Gal·les: el públic, protecció del públic; i al Canadà: Estat multicultural, unitat nacional.

Amb relació a la tercera qüestió, tenim la categoria que comprèn i tradueix allò que es concreta en l'estructura del sistema –en els seus marcs institucionals i en els seus criteris decisionals–. A Dinamarca: indulgència, model alternatiu de sancions penals; a França: igualitarisme, model de contenció punitiva de la violència; a Anglaterra i Gal·les: eficiència i eficàcia, model alternatiu de sancions retributives i restauratives; i al Canadà: principi diferencial, model alternatiu de sancions penals.

Finalment, per a la quarta qüestió, tenim la categoria que inclou el sistema de sancions penals i penitenciari d'acord amb les seves premisses ètiques. A Dinamarca, principi de resocialització; a França, principi igualitarista; a Anglaterra i Gal·les, principi de retribució; al Canadà, principi de retribució i restauració.

En resum, presentem *categories d'anàlisi* que resulten de l'exploració inductiva de l'àmbit discursiu de *la política penitenciària que es presenta a cadascun dels països analitzats* (Dinamarca, França, Anglaterra i Gal·les, i el Canadà). En funció d'aquests elements, d'altra banda, aquest estudi tracta de mostrar com aquestes categories ens ajuden tant en la interpretació de la *tasca penitenciària a aquests estats* com en *la comparació d'aquesta tasca entre ells*. D'aquesta manera, l'estudi que presentem combina les pretensions de generar coneixement específic, pròpies dels anomenats estudis longitudinals en política penitenciària, amb els objectius de confrontació d'experiències, propis dels estudis comparatius en política penitenciària.

DINAMARCA

**UNA POLÍTICA INDULGENT D'ALTERNATIVES DE SANCIO,
PER A UNA NORMALITZACIO DE LA VIDA EN COMUNITAT**

Entre la comunitat, la seguretat, la indulgència i la normalització

PRESENTACIÓ

Amb aquesta denominació –«Una política indulgent d'alternatives de sanció, per a una normalització de la vida en comunitat»–, volem significar la fortalesa pragmàtica d'una moral comunitarista i d'una tradició institucional benestarista que han edificat un sistema de justícia eficaç, que combina:

- a) Un sistema de sancions alternatives, presó i *probation*.
- b) Estratègies preventives d'estil estructural i situacional, amb sentències basades en la indulgència.
- c) Fórmules d'execució de les sancions basades en la normalització de la vida en comunitat.

Tot això comporta, en el context danès, la consolidació/introjecció al si de la societat (incloent-hi els ofensors) d'una noció de sanció, que s'entén com a tal, però que també s'entén com a necessària en la conservació de la vida en comunitat.⁶

Aquesta política demostra la seva eficàcia, *inter alia*, en la conservació de valors mínims en les estadístiques penitenciàries. Així, en el panorama general estadístic que realitza periòdicament l'ICPS (King's College) sobre la situació penitenciària de les nacions del món, podem observar que, a Dinamarca, les ràtios de població empresonada han patit una mínima variació des de la

---

⁶ En el context escandinau, es parla de la política penitenciària danesa en termes d'utilitarisme. No obstant això, a diferència de l'utilitarisme britànic, el referent comunitarista a Dinamarca és més pronunciat i ocupa un lloc substantiu en la política. Per tant, quan ens referim a l'eficàcia del càstig, ens referim a l'esforç del sistema de justícia danès per crear un sistema de sancions que assegurí que l'expressió d'aquesta sanció sigui executada i compresa com a tal en el conjunt de la societat. Això significa que la pressuposició d'un individu racional, que suporta l'utilitarisme, ha estat per a la política penitenciària danesa més aviat un objectiu: construir fórmules institucionals, preventives i punitives capaces de crear l'associació directa entre ofensa i sanció. Per a ells, en això resideix l'eficàcia de qualsevol sistema de sancions, és a dir, que s'entenguin com a sancions amb solució de continuïtat cap al benefici de la comunitat (i no com un més dels mals que alguns troben en el recorregut de la seva vida). Tornarem sobre aquest punt en l'apartat sobre filosofia criminal.

dècada de 1990 fins a 2008, any per al qual s'ha conservat una ràtio de 63 empresonats per cada cent mil habitants.⁷

Com sabem, en la literatura que es produeix sobre política penitenciària, bé des d'organismes internacionals i supranacionals, bé des d'institucions acadèmiques i organitzacions no governamentals, es deixa a criteri dels estats la valoració de les seves estadístiques penitenciàries. És per això que a l'hora d'oferir la nostra valoració de les estadístiques daneses, en termes de mínims, ens valem de dos referents que la justifiquen:

- a) Des d'un punt de vista comparatiu, Dinamarca presenta les ràtios més baixes de població empresonada per cada cent mil habitants respecte a la resta de les nacions del nostre estudi (Dinamarca, 63; França, 96; Anglaterra i Gal·les, 152; Canadà 116).
- b) Des d'un punt de vista contextual, la valoració atén al mateix escenari discursiu de l'Administració danesa, en el qual, des de 1973, la racionalització del recurs a l'empresonament ha estat un dels seus principals objectius.⁸

Mentre que el Govern estipula que les estadístiques penitenciàries han d'incrementar-se (per considerar-se que el sistema és molt indulgent), l'Administració, en conservació de la memòria de la seva tasca, persisteix en la tendència a la contenció d'aquests valors mínims en estadístiques esmentades.

Una descripció breu d'aquest context pot ajudar-nos en la presentació dels marcs que nodreixen en l'actualitat l'expressió de la política penitenciària a Dinamarca.

---

⁷ Les dades del King's College poden consultar-se a:

http://www.kcl.ac.uk/depsta/law/research/icps/worldbrief/wpb_country.php?country=134

⁸ De fet, si es jutja per les opinions d'Anette Storgaard, el tema sobre la idoneïtat de la presó com a fórmula de sanció preventiva i/o com a mecanisme de transformació de l'ofensor perquè pugui arribar a viure una vida sense crim continua sent un debat social a Dinamarca. El debat se centra, concretament, sobre per a qui i fins a quin punt funciona la privació de la llibertat. Vegeu Storgaard, A. (2001). «Denmark». Dins: Van Zyl Smit, D.; Dünkel, F. (eds.). *Imprisonment Today and Tomorrow*. Kluwer Law International. L'Haia, pàg. 175-210.

Després de 1973, a Dinamarca es va institucionalitzar un sistema de justícia alternatiu. En aquest context, la condició d'alternatiu significa l'edificació d'un sistema de sancions que combina dues figures de càstig, la presó, d'una banda, i, de l'altra, el règim probatori. Des de llavors, dependent del Ministeri de Justícia (a través del Danish Department of Prison and Probation), la gestió d'aquestes sancions es du a terme des d'una institució anomenada Danish Service of Prison and Probation. Des de la seva institucionalització com a servei merament estatal, la gestió d'aquest servei, en les seves funcions consultives abans del judici i de supervisió després de la condemna, ha consolidat l'objectiu que es va plantejar la reforma de 1973. La racionalització del càstig i, sobretot, del recurs a l'empresonament.

Però la racionalització del càstig no es troba només en aquesta circumstància. L'establiment de mínims i màxims de condemna que va comportar la implantació del principi de proporcionalitat es va combinar en els seus aspectes programàtics amb una màxima: les condemnes curtes. Amb aquesta condició, es pretenia circumscriure la pena dins coordenades espai-temporals, justes i necessàries, perquè, tant els ofensors com els anomenats *ciutadans lliures de delictes* compreguessin el sentit del càstig com una sanció, certament, però amb solució de continuïtat cap a una vida sense crims.

Aquesta particularitat, que hem denominat *eficàcia del càstig / càstig eficaç*, a Dinamarca, va suposar que es concebessin les sancions penals, en especial l'empresonament, com una baula més dins la cadena de l'anomenada *política criminal*. En la seva filosofia, es va tractar de crear consciència en la població sobre la necessitat del compliment de les lleis, incloent-hi aquelles relatives a la convivència pacífica, com a fórmules ineludibles per al manteniment de la comunitat. L'èxit d'aquesta política va ser possible sota els auspicis de l'Estat del benestar, paradigmàtic en el cas danès, per les seves condicions d'universalitat.

D'aquesta manera, la planificació de l'Estat, que des de la postguerra de la Segona Guerra Mundial es va encarregar de la procura existencial dels seus ciutadans sota la consigna del benestar, es va fer càrrec de la gestió del càstig sota les màximes assenyalades més amunt. Una gran aposta moralitzadora,

que vinculava el compliment de la llei amb el benestar dels ciutadans, va començar a edificar la política penitenciària. En aquest sentit, la noció de seguretat que es va concebre dins d'aquesta política tenia bastant més a veure amb la seguretat basada en el benestar general –per tant, seguretat existencial– que amb aquella altra noció, relativa a les accepcions semàntiques del terme, que comprèn mesures de prevenció i repressió policial, penal i penitenciària en exclusiva.

Un consell d'assessors permanent va intervenir en l'edificació d'una política criminal penitenciària integral que es caracteritza pel següent:

- a) Assumpció de la responsabilitat col·lectiva en la producció de l'ofensa.
- b) Política criminal basada en la prevenció estructural del delictes.
- c) Racionalització del càstig.
- d) Condemnes curtes.
- e) Sanció alternativa.
- f) Normalització de la vida a les presons i sectorització d'aquestes, en funció de les particularitats de l'ofensor per complir amb les comeses de la normalització esmentada.

Tots aquests trets van redundar, fins a finals de la dècada de 1990, en el manteniment d'una mena de proporcionalitat relativa entre la taxa de criminalitat i la població penitenciària. Això és, un sistema que conservava un equilibri relatiu entre les seves entrades i sortides a la presó.

Els nous temps danesos, no obstant això, es troben marcats per la tendència mundial cap a l'enduriment de les polítiques penitenciàries o, almenys, cap a la promesa de l'enduriment emprada com a discurs polític i electoral. Des de 1990, pot dir-se que comença a incorporar-se en el discurs polític governamental (govern socialdemòcrata) la noció de *seguretat ciutadana*. Com a resultat d'aquest discurs, va començar un procés d'increment en el temps de

condemna, encara que amb escassa afectació sobre l'equilibri entre entrades i sortides, que pot verificar-se en una taxa d'ocupació inferior al 100%.

Durant aquesta dècada, es van implantar mesures de reducció de la despesa pública, van aparèixer noves formes de criminalitat (afer *bikers*) i es van començar a restringir les prestacions de benestar per als refugiats.

No obstant això, va ser amb l'entrada de l'any 2000 quan el discurs polític es va acostar a sostenir un discurs de caire securitari, orientat bàsicament a l'enduriment de la política penitenciària, on els qui s'han convertit en objectius de la política són, bàsicament, els drogodependents, els joves i els estrangers. Aquests últims representen un 22,5% de la població penitenciària.⁹

Els paquets de mesures, que contemplaven un decisiu increment en el temps de condemna, reformes orientades a la criminalització d'activitats en altre temps considerades com a malalties –com és el cas de la drogodependència– i la construcció de noves presons, s'han fet sentir en la política danesa en:

- a) l'alt percentatge de preventius a les presons locals (34,4%);¹⁰
- b) l'increment consegüent, en les anomenades *llestes d'espera*, de persones en espera de compliment de condemna;¹¹

---

⁹ Xifra extreta del King's College per a 2008. Aquesta xifra ens mostra que en tan sols un any Dinamarca passa del 27% de presos en preventiva al 34%, efecte evident del continuat canvi que aquest país està vivint cap al securitarisme. Sobre el particular de la discriminació en el sistema de justícia danès poden consultar-se: Holmberg, Lars; Kyvsgaard, Britta (2003). «Are Immigrants and Their Descendants Discriminated against in the Danish Criminal Justice System?». *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*. 4:2, pàg. 125-142 (disponible a: http://pdfserve.informaworld.com/242168_788671212_714075776.pdf); i Holmberg, Lars (2000) «Discretionary Leniency and Typological Guilt: Results from a Danish Study of Police Discretion». *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 1:2, pàg. 179-194 (disponible a: http://pdfserve.informaworld.com/409762_788671212_713783927.pdf).

¹⁰ Segons xifres del King's College, *op. cit.*

¹¹ Quan el govern de la coalició liberal conservadora va prendre possessió al novembre de 2001, aproximadament 2.500 persones convictes –numero rècord segons l'opinió dels experts d'aquell moment– van quedar als «llimbs», esperant una oportunitat per complir el seu temps de condemna. Un any després, no obstant això, el nombre de persones en espera de presó gairebé es va duplicar. De fet es va passar d'una mitjana d'espera per a una cel·la d'1,2 mesos el 1999 a 4,6 a la primavera de 2003. Vegeu respecte a això Balvig, F. (2005). «When Law and Order Returned to Denmark». *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 5:2, pàg. 167-187 (disponible a: http://pdfserve.informaworld.com/296716_788671212_713948839.pdf).

c) l'increment en el temps de condemna i el repunt (encara que mínim) de la població penitenciària;¹²

d) la clausura o semiclausura de certes presons obertes.¹³

Bàsicament, s'ha generat un discurs virulent, que cerca la seva legitimitat en la construcció de la noció de *víctima* i que pretén socavar els fonaments que fins ara han suportat l'equilibri aparent de la política danesa. Com a la resta d'Europa, el discurs danès pretén deslegitimar els esforços centrats en la recuperació i normalització de l'ofensor, per transformar-se en una política orientada bàsicament al rescabament de la víctima. No obstant això, una política de rescabament basada en la idea de mà dura, que ara propugna la veu política de Dinamarca.

Les paraules de la ministra de Justícia Lene Espersen són exemplars en aquest sentit quan afirma que, lluny de prendre com a lloc de partida, tal com ho han fet els criminòlegs, «fins a quin punt el càstig farà millors o no als delinqüents», s'ha de partir de «com distribuir justícia cap a la víctima», i fer-ho sobre la base de la compensació de la víctima pels danys soferts i enviant un missatge clar als criminals sobre que rebran un càstig dur. També podem destacar el fet que el Parlament, per primera vegada en varies dècades, hagi aprovat augmentar la capacitat de les presons en 3.700 cel·les, fomentant-hi acords per a la construcció de noves presons. Així mateix, la contínua

---

¹²Segons dades oferides per Balvig (2005), *op. cit.*, durant el període que va de 2002 a 2003, per exemple, l'extensió en el temps de condemna es va incrementar en un 20%, la qual cosa va tenir una repercussió en l'increment de la població penitenciària. També es pot veure una interessant cronologia sobre l'increment en les sancions associades a la drogodependència, a la tinença i a la venda de drogues, associat a un canvi en la significació d'aquest tipus d'ofenses, en Snacken, Sonja (2005). «Penal Policy in Scandinavia». Dins: Tonry, Michael. *Crime, Punishment, and Politics in Comparative Perspective*. The University of Chicago Press. Chicago i Londres, pàg. 217-295. D'altra banda, segons les xifres del King's College, durant l'any 2004 la població penitenciària es va incrementar fins a 70 per cada 100.000 habitants, mentre que el 2001 era de 59 interns per cada 100.000 habitants i el 2007 era de 66.

¹³ Les presons a Dinamarca poden ser obertes, tancades i locals, i es distingeixen en el fet que si bé aquestes darreres estan reservades als preventius o al compliment de condemnes menors a sis mesos, les altres empenen criteris que depenen de les capacitats dels presos per viure o no en condicions d'obertura (mobilitat interna, sense murs...). De totes maneres, hem de tenir en compte que, a partir de la fi dels anys 1990, a presons estatals com Jutland i Sealand, apareix el model de places en condicions de semiobertura i semiclausura, que en opinió del Servei Danès de Presó i Règim Probatori, a banda d'haver creat una tendència, sorgeixen a causa del desequilibri que es va començar a produir entre la taxa d'ocupació de les presons tancades i les presons obertes. Sobre aquest desenvolupament, pot consultar-se Storgaard, A. (2005), *op. cit.*

focalització política sobre el càstig a nivell jurídic i policial –mitjançant canvis continuats en el Codi Penal, l'augment dels recursos humans en els cossos policials i l'augment del poder d'actuació d'aquests cossos–,¹⁴ seria un indicador d'aquesta nova política danesa.

Si ens centrem novament en el discurs que acompanya el cúmul de transformacions que es pretenen a l'Estat danès, el tres vegades reelegit primer ministre Anders Fogh Rasmussen ens apareix com a figura central, en tant que és portador del discurs sobre el que ell denomina *Estat mínim*, bàsicament centrat en la necessitat de reduir la despesa pública i de desprotegir o liberalitzar certs sectors de l'economia, com és la mà d'obra. En aquest informe, denominarem a aquesta tendència *descàrrega de benestar*. Una tendència que en el cas de Rasmussen ve acompanyada, a més a més, d'un discurs sobre la reducció i deslegitimació del paper dels experts en l'administració de la política penitenciària criminal i sobre la pugna entre Administració i Govern pel control de les decisions. En aquesta direcció s'expressa Rasmussen quan, el 2002, diu: «creiem que la gent sap com elegir per ells mateixa. No necessitem experts o àrbitres per a testar les normes per nosaltres. En els últims anys, una veritable selva de juntes, consells i institucions s'ha desenvolupat al nostre voltant. Moltes d'aquestes estructures han autoritzat aquests àrbitres, els quals ens deien el que era bo per a nosaltres en diferents àmbits de la societat. La tirania dels experts tendeix a suprimir el lliure debat del públic (...)». I continua dient, com a mostra d'aquesta lluita entre Administració i Govern: «El Govern eliminarà tots aquests consells i institucions superflus. Això equival a una neteja exhaustiva. Netejarem aquest estrat intermedi. Un estrat que exhaureix els recursos i desvia la nostra atenció de les qüestions més importants que tenim a l'abast de la mà».¹⁵

La hipòtesi que sostenim en aquest informe –que la política penitenciària danesa se sustenta encara en la memòria institucional de la seva tasca– ens condueix operativament a descriure-la en funció dels principis que l'han sustentat històricament. D'aquesta manera, presentem un conjunt de

---

¹⁴ Vegeu respecte a això Balvig, F. (2005), *op. cit.*

¹⁵ Vegeu-lo a Balvig, F. (2005), *op. cit.*

conquestes –velles– que encara suporten una pràctica dirigida a la racionalització de l'empresonament. No obstant això, es tracta d'una tasca que es veu afectada i potser en risc d'extinció a causa de la tendència cap a l'enduriment de la política penitenciària. En el context europeu, a això li direm *efectes de l'europeïtzació de les polítiques penitenciàries entre les nacions d'aquest estudi*.

Quatre marcs cognitius, que hem organitzat en categories, recullen la tradició institucional que ha sustentat l'expressió eficaç d'aquesta política, almenys en la conservació de les ràtios mínimes esmentades abans. Aquests marcs són:

- 1) *La comunitat*, entesa com un acord de solidaritat que ha permès a la política danesa articular la seva política penitenciària amb la semàntica del benestar. D'aquesta manera, a Dinamarca, la concepció del delictes, del càstig, s'entén com a figura *de i per a la comunitat*.
- 2) *La seguretat*: sobre aquesta semàntica s'ha edificat l'Estat del benestar danès, sota l'accepció de seguretat existencial. Això ha permès l'execució d'una política preventiva basada en la moralització, com a mecanisme que assegura el compliment de la llei amb arguments de seguretat benestaristes, diferents dels securitaris, encara que cada vegada menys.
- 3) *La indulgència*, que mitjançant la seva expressió en fórmules relatives a assegurar als ofensors una segona oportunitat, ha redundat en una mena d'eficàcia del càstig fonamentada en condemnes curtes i sentències basades en la comunitat, entre altres coses.
- 4) *La normalització*, que assisteix, en termes d'equivalència, a la noció de resocialització, en el context danès. Aquest principi intervé com a mecanisme rector en l'edificació i gestió de les presons daneses. Es tracta d'emular a l'interior de les presons tant com sigui possible la vida de l'exterior. Amb això, les presons cobren un sentit continu de comunitat, de centres en els quals la reclusió suposa un aprenentatge de comunitat a través de l'experiència pròpia; de presons que, en el sentit de la política danesa, remetent a la idea de *presó tipus*.

En les pàgines que segueixen, dotarem de context els marcs cognitius esmentats abans. Dins dels seu ordre, cada marc, expressa una funció en el context de la política. D'aquesta manera, allò que exposem és el sentit d'aquesta funció.

En el primer apartat, ens endinsarem, per tant, a explicar el sentit que té la funció de la comunitat. Veurem que en la mesura que la *comunitat* (com a noció) es reitera en el cos de les justificacions dels diferents documents revisats (lleis, normatives, programes) s'estableix, al seu torn, una relació entre dos principis: a) que, a Dinamarca, l'argument últim de la convivència se centra en la noció de *comunitat*, i b) que d'aquesta es desprèn una ètica de la qual parteix la política. D'aquesta manera, la comunitat és el referent de transgressió de l'ofensa, la definició del càstig, el corpus del sistema de justícia, l'escenari de retorn de les persones a la vida en llibertat. Dit d'una altra manera, es tracta d'una idea que condensa l'acord semàntic de la solidaritat a l'Estat danès.

Però la comunitat no és una noció de significat transcendental. Si bé en la societat danesa s'empara en una tradició associacionista, de caire religiós o secular, val a dir que la seva concreció contemporània es pot entreveure a través de les conquestes i desavinences pròpies de l'Estat del benestar.

La noció de *seguretat* és la que ens permet introduir el segon apartat d'aquest estudi, l'objectiu fonamental del qual és reflectir la tensió que existeix en la filosofia criminal danesa per la pugna entre els diferents models de seguretat que dinamitza l'escenari polític contemporani a Dinamarca. Es tracta de la pugna entre un model de seguretat de connotacions benestaristes i un altre de caire securitari, animat pels intents d'implantació del model d'Estat mínim.

Veurem, en aquest sentit, com i en quina mesura podria veure's amenaçada la filosofia criminal, basada en la idea de comunitat i benestar, quan s'intenta socavar els seus fonaments després de la intromissió de la idea de caire securitari que comporta la implementació del nou model d'Estat.

Després, en el tercer apartat, plantejem una qüestió fonamental: per què es conserven encara les ràtios mínimes en les estadístiques penitenciàries, malgrat les tendències a l'alça i la legitimació de la dita tendència en les veus

polítiques i governamentals? Aquesta serà l'ocasió per exposar els fonaments d'un sistema de justícia integral, que descansa en una filosofia criminal no menys integral, basada en la prevenció estructural, i que concep la política penitenciària com a subsidiària d'aquesta filosofia general. Per tant, analitzarem els fonaments de la política criminal preventiva, basats en la correlació entre comunitat, seguretat i benestar (com a valors que hem desenvolupat), i advertirem sobre la seva manera de prevaler en la tasca de l'administració de justícia a Dinamarca.

D'aquesta manera, aclarim la incògnita que ens porta a esbossar la funció del sistema penitenciari i, amb això, del càstig en sentit general. En termes filosòfics, es tracta d'una sanció que vol suplir la carència de comunitat que, a Dinamarca, s'entén com a causa de l'acció delictiva. La idea de la sanció és, doncs, omplir els ofensors amb tots aquells referents de comunitat que li permetin el seu retorn a la vida en llibertat, però sense crims. En el seu sentit concret, estem parlant d'una filosofia criminal que cerca l'eficàcia del càstig a través de dos mecanismes: el primer, que s'entengui la sanció com a tal; i el segon, que la sanció serveixi per restituir en l'ofensor la carència que li ha portat a aquesta situació.

Amb tot això, ens endinsem en l'últim apartat en la filosofia d'alternatives que comprèn el sistema de sancions penals a Dinamarca. El que farem és descriure el sistema en el seu conjunt, en atenció al principi fonamental que el suporta: el principi d'indulgència. Després de la seva descripció, en qualitat de codi selectiu, comentarem en aquest apartat la seva expressió pràctica en el disseny d'un model d'alternatives. Alternatives entre presó i *probation*, que ja vénen definides per la tradició terapèutica que també acompanya a la indulgència, com dèiem, en la concreció de l'esperit de comunitat en el sistema. Descrivim, per tant, la qualitat de les penes, el tipus de funcionament intern de les presons i la naturalesa d'aquestes com a expressions de tots els principis descrits en la seva concreció específica.

EL SENTIMENT DE COMUNITAT A DINAMARCA: la seva formulació ètica i les seves expressions en la política penitenciària

Un sentiment particular de comunitat és el que certifica, en última instància, la singularitat de la convivència a Dinamarca. La *marca danesa*, tal com expressa la literalitat del nom d'aquest regne, delimita les coordenades significatives d'un model particular d'Estat-Nació que atén a les variacions semàntiques de la noció de *comunitat* en la qualificació de les relacions socials al seu interior. Això significa que la representació del si mateix, a Dinamarca, atén a aquesta idea, raó per la qual la comunitat és allò que nodreix de sentit l'ètica en les seves relacions socials. Per dir-ho en termes inversos, el bo i el pitjor troben en la representació de la comunitat els seus continguts fonamentals.

La Constitució danesa, per exemple, garanteix i promou la llibertat de formar congregacions religioses a tots els seus ciutadans. No obstant això, si bé existeix a aquest país la llibertat de culte, l'Església luterana està institucionalitzada com a Església del poble. S'ha tractat, per tant, de la secularització dels referents i de la lògica de solidaritat comunitària que promou l'Església luterana en l'àmbit dels drets civils. La funció de la comunitat, en aquest sentit, és un referent intermediari entre l'Estat i l'individu que condensa una lògica de solidaritat molt concreta: la comunitat és el referent comprensiu de les accions; per això, l'individu es deu a la comunitat. No obstant això, per fer-ho, ha d'exercir-se com a individu perquè la comunitat estigui satisfeta en cadascun dels seus membres. Però, per exercir-se com a tals, els individus necessiten la comunitat. Aquesta és la lògica de l'associacionisme liberal que promou l'ètica comunitarista, una vegada secularitzada.¹⁶

Els llaços de solidaritat comunitària, per això, s'estenen fins a l'àmbit secular – encara que ha de remarcar-se, una vegada més, que l'Església danesa porta aquesta doble condició, principalment si es recorda que en l'esperit de les reformes luteranes es trobava la comunió entre la vida religiosa i la vida

---

¹⁶ Una versió en anglès de la Constitució danesa, *The Constitutional Act of Denmark of June 5, 1953*, es troba disponible a: <http://www.folketinget.dk/pdf/constitution.pdf>

secular—. En tot cas, l'expressió del sentiment de comunitat s'estén a l'àmbit – que alguns denominen per al cas danès– del corporativisme social. Així és en associacions de joves o en associacions sindicals (gairebé un 80% dels danesos estàn adscrits a un sindicat).

Pot dir-se, llavors, a l'efecte de l'estudi de la política penitenciària danesa, que, a aquest país, la significació del crim és *una ofensa en contra de la comunitat*.¹⁷ No obstant això, és un crim generat en la comunitat, per la qual cosa aquesta ha d'atendre procurant de la reparació d'aquest dany. Es fa càrrec, per tant, de la criminalitat amb l'objecte de procurar la seva reparació, perquè la comunitat pugui prosseguir. Per això, la significació del càstig, de la sanció penal pròpiament dita, s'entén a aquesta nació com un continu de comunitat. No debades, com veurem, la frase que justifica la política de condemnes curtes a Dinamarca és: «tothom mereix una segona oportunitat».

En l'àmbit penitenciari, precisament, s'assumeix el referent de la comunitat no tan sols com a justificació del sentit mateix de la presó –retornar l'individu a la comunitat perquè visqui una vida sense crims–, sinó que també s'empra com a fórmula de relació a l'interior de les presons.

En el Programa del Servei Danès de Presó i Règim Probatori, pot llegir-se entre els seus objectius el següent: «fer que la vida de l'interior de les presons simuli com més sigui possible la vida de l'exterior». Aquest postulat es correspon amb els principis de normalització i obertura, que, junt amb aquells altres de responsabilitat, optimització de recursos i seguretat, suporta el programa esmentat en l'organització dels seus objectius. Entre aquests, en el cas específic de les presons, es troba l'edificació de centres penitenciaris oberts – encara que siguin tancats–, en contraposició a la idea de presó dita *presó tipus*. Al seu interior, les relacions dels interns hauran de tendir, llavors, a l'associació,

---

¹⁷ La denominació que utilitza el Servei Danès de Presó i Règim Probatori (*probation*) per referir-se a tot aquell que comet un crim és *ofensor*. Després, hi ha la figura de l'*intern* per definir les persones sotmeses a presó. Els qui van a règim probatori són denominats *clients del sistema*. Vegeu Servei Danès de Presó i Règim Probatori (1994). *A Programme and Principles for Prison and Probation Work in Denmark* (disponible a: <http://www.kriminalforsorgen.dk/English/ProgrammeAndPrinciples/>).

a la responsabilitat del si mateix com a responsabilitat per a tots, a la solidaritat, al treball en grup, al tracte humà, entre altres coses.¹⁸

Es podria que la comunitat és la gran màxima penitenciària. En veu del director de la presó de Nyborg, per exemple, aquesta màxima s'expressa en el sentit següent: «el gran secret de les nostres baixes taxes de reincidència és el gran esperit de comunitat que forgem en les nostres presons».

Com es pot veure, particularment en aquest últim exemple, la funció penitenciària sembla l'encarregada de *dotar de comunitat* els seus ofensors amb vista a procurar-los, i a procurar-li a la mateixa comunitat, una vida adaptada a aquesta, és a dir, a aquest concepte i argument de convivència.

Ara bé, hem d'explicar sobre quins continguts el sentiment de comunitat es posa en funcionament com a dispositiu de ressonància davant l'ofensa. És a dir, la comunitat no és l'únic referent de justificació de les sancions penals, sinó que es tracta del referent més comprensiu, però no és l'única figura discursiva que s'empra. Això és de gran obvietat, perquè la nació danesa, a l'igual de la resta de nacions del nostre estudi, ha adoptat les formes d'un sistema polític modern, i això suposa –com de fet mostren els discursos, els principis que regeixen el servei de presons– que la comunitat té valors clars i contemporanis, com és el cas del valor de la *seguretat* (entre d'altres, també ho són la *llibertat*, la *legalitat*).

Després de l'acte constitucional celebrat a Dinamarca el 1953, l'organització social danesa s'acull a les fórmules de l'Estat social de dret. El model governamental que adopta és el de monarquia parlamentària de concepció liberal.

Això significa, d'una banda, que les funcions que en altre temps van garantir la família, la comunitat local, el sindicat o l'empresa queden subsumides a la consecució dels drets econòmics, polítics i socials, sota les formes de les anomenades polítiques públiques. Entre aquestes, és clar, la política penitenciària. Des de 1973, es podria dir que, a aquest país, l'anomenada

---

¹⁸ Servei Danès de Presó i Règim Probatori (1994), *op. cit.*

política penitenciària s'institueix com una *política social*. D'això, en parlarem amb més deteniment d'ara endavant. Ara com ara, ens interessa subratllar que aquest trànsit secular que hem advertit a Dinamarca, des d'un Estat passiu a un altre de naturalesa activa en el que es pot anomenar *modelar* la vida dels ciutadans, ha suposat que, de llavors ençà, el sentiment de comunitat s'hagi sublimat en la *seguretat existencial* que procura el model d'Estat en qüestió.¹⁹

Les singularitats d'aquesta noció a Dinamarca combinen el cúmul de conquestes iniciades o repeses després de l'edificació del seu model d'Estat social, animades –ja se sap– pel nou esperit humanista que es va imprimir en la reconstrucció d'Europa a partir dels anys 1950. En podem destacar:

- 1) La conquesta d'un model de benestar universalista (o *beveridgià*, basat en la distribució de la renda fiscal), que va donar pas a la igualtat social i també a la reedició de l'homogeneïtat cultural que hauria cohesionat tradicionalment a aquesta societat.
- 2) La consolidació d'un sentit de solidaritat basat en el compliment de la norma legal, el qual va venir a acompanyar, també per a la seva reedició secular, les fórmules de solidaritat del seu antic associacionisme. Això és, es va començar a combinar l'associacionisme religiós amb l'anomenat *corporativisme social*.
- 3) La construcció d'un espai de convivència basat en una semàntica del si mateix en termes de màxima tolerància, que ha condensat a Dinamarca la combinatòria entre un sentit de llibertat basat en la normalització extrema de la convivència i l'estampa de terra d'acollida.

Es podria dir, reiterem, que mentre el sentiment de comunitat a Dinamarca s'ha sublimat en els continguts de l'anomenada *seguretat existencial*,²⁰ hem d'atendre a les transformacions succeïdes en la semàntica de la *seguretat*, a fi

---

¹⁹ Amb aquest concepte, al·ludim a la significació que té la noció de *seguretat* a Dinamarca quan aquesta es conjuga amb l'accés als serveis públics de l'Estat. Més endavant, veurem quines altres significacions són possibles per a aquesta noció; per exemple, la seva variant *seguritària*.

²⁰ Ens estem basant en la funció que, segons Manuel García Pelayo, expressa la qualitat de l'Estat del benestar: la procura existencial. Vegeu García Pelayo, Manuel (1985). *Las transformaciones del Estado contemporáneo*. Alianza. Madrid.

d'assolir la comprensió mateixa del sentit i de la tasca de la seva política penitenciària. Hi ha una qüestió que esdevé de summa rellevància: com s'ha expressat la seguretat existencial en l'edificació de la justícia a Dinamarca?

ELS MODELS DE SEGURETAT I LA SEVA EXPRESSIÓ EN LA POLÍTICA PENITENCIÀRIA

El 1973, a més del gran canvi emprès en el seu Codi Penal, a Dinamarca es va institucionalitzar una nova significació en l'història de la seguretat: la jurídica. En el seu rerefons, un canvi de paradigma circumdava el debat en matèria criminal entre els països escandinaus: tractem persones o administrem justícia?

Fins avui, en la filosofia criminològica d'aquests estats, imperava la vella pràctica de la sentència individualitzada, basada en la ideologia criminològica del tractament. A l'hora de sentenciar, es deia, s'han de prendre en consideració les condicions específiques de cada individu abans que les circumstàncies concretes que intervenen en el moment mateix de la comissió de l'ofensa. Fins llavors, no hi havia límits en el temps de condemna, és a dir, tant els mínims com els màxims, quedaven a discrecionalitat del jutge i de les autoritats penitenciàries o de tractament, en funció de l'evolució de l'ofensor. Se'l pressuposava un malalt, condemnat al crim per variables psíquiques o per aquelles d'efecte psicològic marcades per una mena de mala socialització en la comunitat. La condemna il·limitada, subjecta a criteris de progressió, podia dur-se a terme als centres penitenciaris, dins de programes de resocialització basats en el treball, o bé de tractament psicoterapèutic. El condemnat també podia ser reconduït a serveis de tractament psiquiàtric.

Tot quedava a discrecionalitat del jutge, i es van crear dos tipus de «perversions», fent ús de les veus que sonaven en aquell debat. Es creava una mena de sistema alternatiu de sanció basat en la filosofia de l'ull per ull, que podia eternitzar la presó per a un intern per raons de no-progressió en el seu tractament. D'altra banda, es creava una mena de «penalitat a la carta», que en el cas dels condemnats a tractament psicològic feia aixecar ressentiments en aquells que havien estat víctimes o subjectes de l'agressió. Llavors, es deia

que per aquesta via no s'estava compensant les víctimes, alhora que –és clar– els programes de tractament no resultaven eficaços quant a la resocialització promesa. En tot cas, les reformes de 1973 van suposar la incorporació del principi de proporcionalitat en la condemna, basat precisament en el canvi de sentit en l'explicació de la criminalitat, concernent més aviat a la consideració de variables sociològiques i situacionals presents en la comissió d'un crim o ofensa.

En l'esperit global del nou ordre que s'erigia després de la Segona Guerra Mundial, hi havia l'aposta per edificar sistemes polítics basats en la Declaració Universal dels Drets Humans. El respecte per la dignitat humana suposava, en aquest cas específic, no tan sols l'adscripció del principi de proporcionalitat, sinó la creació i enfortiment d'un sistema de justícia que reforçés alhora que fés viables els principis de dignitat, legalitat i proporcionalitat de manera racional. El nou protagonista en la conservació d'aquesta nova formulació de la seguretat era el sistema penal en el seu conjunt, en la consecució del qual treballen des de llavors, a més del Ministeri de Justícia, els diferents departaments de prevenció situacional i/o estructural del crim, i, respecte als nostres interessos en estudi, el Servei Danès de Presó i Règim Probatori (*probation*).

Es va començar a edificar un ordenament jurídic de summa complexitat per regir els destins de la condemna, com també del reconeixement i defensa dels drets de l'ofensor i, posteriorment, també els de les víctimes.

Si ja en el text constitucional de 1953 apareixia la prohibició de privació de llibertat per a qualsevol persona, si no era dins les previsions que estipula la llei, es va començar a edificar i a legislar incessantment fins aconseguir la complexitat del sistema de sancions penals que, basat en aquesta nova definició de la seguretat, es conserva amb vigència en l'actualitat.

Aquest enfortiment en el contingut de la noció de *seguretat* que hem desenvolupat s'ha anat combinant amb altres nutrients semàntics que, en l'actualitat, poden retre compte d'una tensió de summa rellevància per a la tasca de la política penitenciària a Dinamarca. La incorporació del principi de proporcionalitat en la pena, com l'edificació del sistema de justícia en el seu

conjunt –que per a molts danesos va suposar un retorn a èpoques clàssiques en l'administració de justícia–, es va fer en el marc de l'edificació de l'Estat social de dret. Aquesta circumstància és la que va segellar, en el seu moment, la singularitat del canvi de paradigma en la política criminal. És a dir, el moment en què la noció de seguretat jurídica va començar a circular dins una altra de més ampli espectre: la seguretat existencial. La consecució dels drets socials, polítics, econòmics i culturals es va fer a Dinamarca a l'empara d'un model de política social de caire universalista, basat en un finançament i una distribució directa de la renda fiscal i la seva redistribució en serveis públics que, malgrat els anomenats ajustos o retalls que s'han donat en l'assignació fiscal a propòsit de la nova ideologia de l'Estat mínim,²¹ continua sent de gran calat. Es va arribar a considerar aquesta nació com el país més feliç del món, a propòsit de les particularitats del seu benestar, el qual, entre els teòrics del benestar, constitueix el model per antonomàsia d'aquesta definició. Amb la nova ideologia, i després de la incorporació de les variables sociològiques en la nova ideologia criminal, es va consolidar una idea de seguretat basada en la vivència del benestar. És a dir, la idea de seguretat existencial, els desperfectes de la qual s'entenen com l'origen de la criminalitat. En les seves virtuts, per tant, hauria de trobar-se la seva esmena. D'aquí que es comencés a invertir en prevenció del delictes com un aspecte de la planificació de l'Estat, fent circular la noció de política criminal amb política social i, en el mateix sentit, de les variables seguretat existencial i baixa criminalitat.

La noció de seguretat, no obstant això, ha estat el gran objecte del debat social danès en els últims vint anys. La variant *securitària* d'aquest terme, si bé ha deixat rastre de la seva implantació des de començaments dels anys 1990, ha cobrat vigor i potser també virulència durant la primera dècada del segle XXI. Les dates de les esmenes a les lleis vigents que regeixen la política

---

²¹ Ideologia preconitzada, com ja hem assenyalat abans, pel primer ministre danès, especialment a la seva obra *De l'Estat social a l'Estat mínim* on exposa els lineaments bàsics del seu programa de reducció de la despesa pública a Dinamarca (disponible a: <http://www.senyt.dk/bilag/FRSOCTILMINIM.pdf>). De totes maneres, cal assenyalat que a començament de la dècada de 1990, abans de l'arribada de Rasmussen a la presidència del govern danès, ja es va començar a fer una política d'ajustos pressupostaris. Sobre aquesta política i els seus impactes en l'universalització dels drets, vegeu, per exemple, Bosch Grau, Joaquim (1998). «Inmigración y refugio en Dinamarca: La universalización de los derechos en una sociedad del Bienestar». *Cuadernos Electrónicos de Filosofía del Derecho*, núm. 1 (disponible a: <http://www.uv.es/CEFD/1/Bosch.html>).

penitenciària²² no fan altra cosa que traslluir la concreció institucional d'un discurs polític orientat cap a la transformació de la semàntica de la seguretat. Transformació que va des de les seves connotacions associades al benestar cap aquelles que signen els nous temps europeus, presents en el discurs de la seguretat ciutadana, del manteniment de l'ordre públic. Conseqüentment, la seguretat en la comunitat local, fent ús de la retòrica escandinava, comprèn bàsicament l'associació del terme amb la potencial «amença/defensa de l'altre en l'espai públic», i també en el i del patrimoni i/o recinte privat. El que és significatiu d'aquesta pugna semàntica a Dinamarca, a diferència d'altres nacions d'experiència similar en moltes matèries, com és el cas del Regne Unit, és que aquesta novetat significativa afegeix però no reemplaça les connotacions ja esmentades associades al benestar i, compresa dins aquestes, la llibertat. Si bé s'ha expressat en els últims temps que els danesos estan disposats a cedir llibertat a canvi de seguretat, no és menys cert que la segona legislatura de l'actual govern de coalició liberal conservadora va tenir per nom «El benestar». En el rerefons d'aquest debat, s'amaga, sens dubte, l'expressió local de la tendència global cap a la descàrrega de benestar i cap al seu reemplaçament per la matèria securitària, en termes de tot el que en el discurs de la seguretat es refereix a la cohesió social. Tendència que, com apuntarem novament en les conclusions d'aquest estudi, pot estar actuant a manera de plataforma de legitimació de l'acció governamental, per dir-ho amb altres paraules, gràcies a la transposició i/o superposició dels seus continguts explicatius sobre la sensació d'inseguretat que deixa l'intent progressiu de desmantellament de l'Estat del benestar als països europeus. A Dinamarca, podríem dir, la significació és coexistent. Es pot veure aquesta coexistència en la matèria penitenciària?

---

²² Per exemple, entre les més importants, hi ha: la Constitució de 1953, el Codi Criminal de setembre de 2005, i diferents actes i circulars, com la d'aplicació de sentències de juny 2006, la de l'administració de justícia criminal d'octubre de 2006 i la circular de supervisió de juny 2006.

LA FILOSOFIA INDULGENT DE LA POLÍTICA CRIMINAL DANESA

Que una nació albergui un sistema de sancions penals significa que en l'esperit de la seva consciència col·lectiva existeix un sentit de justícia basat en el control i mediació legítims de i entre les agressions i les represàlies al si de la convivència. Encara que, si bé l'acotació és vàlida per a gairebé totes les nacions del món, no ho és quant a la naturalesa mateixa de la sanció.

Als escenaris d'opinió pública, si més no en aquest costat del món, se sol associar sanció penal a la pena privativa de llibertat, concretament a la presó, alhora que se sol tractar d'incivilitzats o de tous, segons sigui el cas, altres tipus de sanció, basats en la mutilació o en la indulgència.

És diferent, no obstant això, quan l'exercici d'aquests mètodes o principis corre per compte d'un país de gran prestigi, com és el cas de Dinamarca. En aquests casos, l'opinió pública ressona davant la contradicció aparent entre un sistema de sancions penals forts i un sistema de sancions penals basat en el principi d'indulgència. Aquesta combinatòria és l'enfocament del sistema penal danès, i potser també el seu secret.

Com ja hem expressat més amunt, a Dinamarca va haver-hi un debat interessant, durant la dècada dels anys 1970, sobre la funció de la sanció penal basada en la pena privativa de llibertat. En sentit ampli, el debat, que es va compartir amb tots els països escandinaus, apuntava cap a la creació de mesures alternatives que incidissin significativament en la reducció de la criminalitat i també en les taxes d'empresonament.

Els temps il·limitats de condemna, que podien transformar-se en perpetuïtat simbòlica, omplien les presons, desvirtuant, a més a més, el sentit mateix de la pena. Se suposava, fins avui, que l'incentiu de la progressivitat basada en el treball, com també en la terapèutica, farien el seu treball com a efecte resocialitzador per a la recuperació del delinqüent/malalt.²³

---

²³ És interessant observar el debat que va haver-hi en els mitjans de comunicació britànics a propòsit d'un qüestionament que es va fer a l'exprimer ministre Tony Blair respecte al rumb i

La ideologia terapèutica que s'esmentava més amunt hauria deixat en el conjunt de la societat una mena d'escepticisme respecte a la funció de l'empresonament. Ni resocialització, ni exemplarització, ni penediment; tot es perdia en l'absurd d'una espera sense límit.

En el debat social més ampli, es va considerar i es va propugnar fins i tot per l'abolició d'aquest sistema de sancions penals en sentit general, de la intervenció dels codis penals en la regulació de la convivència en sentit general, i per l'eliminació de les presons com a vehicles d'aquestes sancions en sentit específic.²⁴

En els espais acadèmics i de cooperació entre les nacions escandinaves, es va discutir sobre la necessitat un canvi en el paradigma criminològic; un canvi que, si bé continués apostant per la conservació del recurs a la pena privativa de llibertat, apuntés també amb intensitat cap a la recuperació i reedificació d'un sistema de justícia integral, que combinés aspectes de prevenció no basats exclusivament en la sanció directa repressiva i/o punitiva.

Un decàleg de preguntes, per tant, va animar aquests països cap a la formulació d'informes específics sobre els problemes i l'abast d'un sistema de justícia que no descansés exclusivament en la pena privativa de llibertat com a fórmula de gestió de la criminalitat. L'informe danès va portar per nom *Sistema d'alternatives*. Entre les seves conquestes, com ja hem dit més amunt, es va enfortir el sistema de justícia i es va incorporar com a filosofia en la seva política criminal una estratègia preventiva de doble vessant: estructural i situacional.

---

naturalesa dels serveis públics a Anglaterra. En el context d'aquest debat, la BBC de Londres va decidir fer reportatges sobre el que van anomenar «els millors serveis públics del món», quedant Dinamarca «guardonada» com la nació amb el millor servei penitenciari. La reacció dels periodistes enfront de les consideracions sobre la indulgència i les seves derivacions pràctiques en l'execució de les condemnes va ser d'impavidesa. Aquest reportatge es pot veure a: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/programmes/newsnight/5342018.stm>

²⁴ Un important moviment centrat en l'anomenada *política de l'abolicionisme penal* es va generar als països escandinaus des de la dècada dels anys 1970. Des de moviments intel·lectuals amb origen a l'Universitat d'Oslo, que nodrien les reformes successives, fins a moviments socials de suport als reclusos, com va ser el cas del moviment Krim a Dinamarca. D'aquest, es diu que encara queda el record del seu impuls (dècada de 1980) en els rubles danesos. Per a més detalls sobre aquest moviment, vegeu Rivera Beira, Iñaki (2005), *Política criminal y sistema penal: viejas y nuevas racionalidades punitivas*. Anthropos / Observatorio del Sistema Penal y los Derechos Humanos. Barcelona, pàg. 204-212.

Quant a la primera, va començar a entrar dins la planificació de l'Estat social en potència la nova *ideologia de les variables sociològiques* com a causants del delicte, de manera que, com ja s'ha dit, la universalització dels serveis que s'incorporava a les polítiques socials es va fer justificar també com un mecanisme de prevenció estructural del crim. Una política social en sentit paradoxal: cada delicte no comès atenia a dita política. Però també el sistema de sancions ha de contribuir en el benestar de la ciutadania, incloent-hi el benefici dels interns i el de les víctimes.

Quant al vessant situacional, es va començar a normar la convivència (petits i grans aspectes de la convivència) dins la figura de polítiques comunitàries, alhora que es van enfortir els cossos de policia local, els quals gaudeixen actualment d'una àmplia discrecionalitat pel que fa a la tipificació del ciutadà sospitós.²⁵

Aquests canvis estructurals empresos no van entelar la vella tradició de concebre la responsabilitat del crim en termes compartits entre l'individu i la comunitat. Encara que, llavors, la incorporació de les variables sociològiques va canviar la naturalesa de l'esmena que acompanya al sistema de justícia danès. De llavors ençà, l'esmena es va transformar en resocialització comunitària i justificava així l'emergència del principi d'indulgència en l'establiment de temps de condemna prefixats (màxims i mínims).

Els avenços en l'Estat del benestar, així mateix, creaven la confiança necessària en el compliment de la norma legal com a quota de responsabilitat individual en el benestar col·lectiu. Aquesta circumstància, a l'efecte d'una política criminal basada en la indulgència i en l'esmena, va contribuir a l'eficàcia

---

²⁵ Aquesta circumstància forma part d'un debat que se sosté en l'actualitat entre acadèmics i experts penitenciaris dels països escandinaus. En termes generals, les disputes se centren en si és o no l'àmplia discrecionalitat que puguin tenir els cossos policials allò que garanteix una prevenció eficaç del delicte (en la fase o dimensió situacional de la prevenció del crim). La policia que gaudeix de major discrecionalitat en aquests països és la policia danesa. D'altra banda, atès l'increment en l'imaginari punitiu de l'estigmatització de la població estrangera, i de la formulació de nous delictes i mesures de prevenció situacional (com és el cas de les mesures de prohibició d'acostament o contacte entre potencials agressors i víctimes de gènere), s'està generant –almenys a Dinamarca– una mena de «supercodificació» de la població entre víctimes i victimaris. D'aquesta manera, la categorització de la població en aquests termes genera una sensació d'increment del risc, d'inseguretat pública, que alimenta al seu torn la vocació ciutadana cap a la punitivitat. Sobre aquests aspectes, vegeu Holmberg, Lars (2000), *op. cit.*

–ahora que n'és deutora– d'una gran estratègia moralitzadora que tendeix a l'enfortiment de la solidaritat basada en la legalitat i en el compliment de les normes de conducta ciutadanes. Ha estat en aquest punt, concretament, on el sentiment de comunitat s'ha resignificat en termes d'aquest mitjà d'intercanvi nou, i ha constituït la gran base de ressonància d'aquesta gran aposta moral que encara ret els seus fruits a Dinamarca. S'adverteix, no obstant això, que la societat danesa passa per una crisi existencial després del trencament que en aquesta associació entre legalitat, benestar i seguretat estaria generant la política d'ajustos, el nou paradigma de la seguretat, la sensació creixent d'amenaça de l'altre en l'espai de llibertat, en els suports de les bases de la comunitat.

Probablement, en el futur, aquesta crisi acompanyi als factors mundials, globalització, privatització, populismes, en el canvi de sentit de la política criminal fins ara imperant a Dinamarca. En tot cas, la filosofia moralitzadora és de tipus argumentatiu sota l'axiologia següent: a) la norma ens porta beneficis que només poden donar-se amb el concurs de tots els ciutadans; b) complir la norma individualment significa contribuir amb aquests beneficis; i c) la responsabilitat individual en aquest compliment només és possible en les condicions que resulten de la comunitat. L'incompliment de la norma, com es deia més amunt, és una ofensa individual a aquesta solidaritat comunal. No obstant això, es tracta d'una responsabilitat individual la falta de la qual ha de sancionar-se, és clar, en atenció als altres dos principis. Tres pilars, per tant, suporten la política criminal danesa: indulgència, esmena i responsabilitat individual.

En altres paraules, la sanció penal és, a Dinamarca, una baula petita en la cadena de la política criminal, una que s'encarrega de sancionar per aquesta falta individual a la comunitat, entenent que, en tant que es reconeix la responsabilitat social d'aquesta ofensa, la sanció s'orienta a dotar l'individu d'aquelles carències de comunitat –entre les quals, les morals – que assegurin el manteniment de la solidaritat. L'individu, d'altra banda, i sota tot principi, mereix una altra oportunitat en la justícia danesa.

De tot això ret compte la legislació vigent en política penitenciària, d'entre la qual podem destacar:

- Constitution of 1953,
- Criminal Code of September 2005,
- Act on Enforcement of Sentences of June 2006,
- Criminal Justice Administration Act of October 2006,
- Circular on Supervision of June 2006.

DEL SISTEMA DE SANCIONS ALTERNATIVES I LA POLÍTICA DE NORMALITZACIÓ

Després de l'enfortiment d'un complex sistema d'administració de justícia en l'exercici de la funció mediatora del conflicte, el sistema de sancions penals queda relegat, a part de l'exercici d'una funció específica dins el conjunt, a una petita porció de la responsabilitat en el control social. Mentrestant, la semàntica de la pena queda subordinada a la filosofia general. En aquest sentit, la indulgència, l'esmena i la responsabilitat individual es conjuguen amb l'edificació d'un sistema de sancions animat en la seva especificitat per la comesa de reduir la criminalitat dins les fórmules que adopta la pena a Dinamarca.

La recuperació de la tradició de la ideologia resocialitzadora que, com hem dit, imperava fins a la reforma de 1973 va donar lloc a la institucionalització d'un sistema de sancions ja per si mateix alternatiu. Això és, que en canviar la filosofia des de la resocialització terapèutica a la dotació de recursos comunitaris, les noves estratègies d'execució de les sancions penals reediten el saber fer en matèria resocialitzadora, donant lloc a la conservació de la figura alternativa: presó o tractament. Des de la fi del XIX, existien els serveis de benestar –fins avui, de capital privat–, encarregats de l'execució de programes de tractament, bàsicament psiquiàtric, en contra de l'alcoholisme, els quals van

ser absorbits per la figura de *probation*. Des de la reforma, fins als nostres dies, ambdues figures són gestionades des del Servei Danès de Presó i Règim Probatori. Amb això, la política penitenciària danesa no es pot comprendre sinó és en conjunció amb la política de serveis socials. Aquesta particularitat del sistema danès és fonamental i, de fet, forma part de les raons per les quals a Dinamarca la taxa d'empresonament és tan baixa, respecte a la resta d'estats-nació del nostre estudi.

Molts codis penals dels països europeus ja contempen aquesta possibilitat, no obstant això, en la pràctica no s'executa l'alternativa de condemna a règim probatori. Les raons poden ser diverses i tindrem oportunitat d'estudiar-les en el seu moment. L'interessant és advertir que a Dinamarca no tan sols es compleix aquesta alternativa, sinó que es prefereix enviar els processats a serveis socials en comptes d'enviar-los a presó. O bé, en tot cas, que el recurs de la presó és només una possibilitat, que s'espera que sigui l'última. En aquest sentit, el jutge té la potestat absoluta en aquesta decisió, i els treballadors del Servei Danès de Presó i Règim Probatori són els encarregats de fer informes respecte a la idoneïtat del detingut per formar part d'un subsistema o de l'altre i, de la mateixa manera, de denominar-los interns o clients del sistema, respectivament.

En aquesta mateixa direcció, un jutge té la potestat d'eliminar la condemna si el detingut mostra que no pot estar a la presó, que ha progressat en els serveis socials. D'aquesta manera, la tradició de la condemna il·limitada es recupera en aquesta figura d'interrupció de la condemna. No obstant això, en les reformes empreses el 1973 es van estipular els temps màxims de condemna (16 anys, en l'actualitat), es va establir la figura de la presó indulgent (*leniency*, menys de 30 dies), que posteriorment va ser abolida, quedant a discreció del jutge els temps mínims de condemna. Pot dir-se, a més a més, que, malgrat l'establiment del temps màxim de condemna, queda clar a Dinamarca que el secret en els seus mínims ha residit en l'aposta per la fórmula de condemnes curtes, sovint acompanyades de multes. Així, també es pressuposa que la pena privativa de llibertat és un espai de trànsit que ha de complir amb la comesa fonamental de servir l'individu ofensor perquè la seva posterior vida en llibertat sigui viscuda al marge del crim. Amb això, la significació de la presó a

Dinamarca cobra matisos interessants respecte a la mera filosofia del càstig o a la simple elaboració eufemística de lloc per a la reinserció. Una condemna curta fa molt en aquesta comesa.

DE LA PRESÓ TIPUS AL TIPUS COMUNITARI DE PRESÓ

Els significats que pren la vida a Dinamarca, si bé podria pensar-se que són comuns als de la resta de nacions estudiades, han aconseguit edificar, a diferència dels altres, un model corresponent de tasca penitenciària i de serveis a la comunitat. Davant del model conegut en la literatura com a *presó tipus o típica*, el sistema penitenciari danès descansa en els seus diferents aspectes sobre el principi de comunitat.

En termes generals, la concepció de les presons s'organitza entorn de la idea de *servei* que, en el seu interior, intenta esbossar fins on sigui possible la vida de l'exterior. El mateix es pot dir dels serveis a la comunitat. L'adequació de la vida de l'intern –com la del client dels serveis socials– a la idea de comunitat s'empara en la convicció que es té dins els serveis penitenciaris i de *probation* danesos sobre els efectes lesius de l'empresonament, particularment de l'empresonament sotmès a règim d'institució total. En comptes d'això, cerca diferenciar-se precisament del model penitenciari tradicional, ja que, segons l'opinió d'aquests serveis, allà es construeix una manera de subjectivitat que redunda en l'increment de la criminalitat.

Dinamarca s'ha acollit amb molt afany a la fórmula d'empresonament que des de la dècada de 1970 han anat ratificant les nacions europees. Es tracta de la *presó humana*. En la modalitat escandinava, danesa, la presó humana es conjuga precisament amb aquest esperit de comunitat.

No obstant això, les fórmules mitjançant les quals es pretén, o s'ha pretès, l'edificació de la comunitat a les presons no són unívokes. Aquest decisiu intent de reproduir la vida comunitària fins i tot el podem advertir en una presó de màxima seguretat. En tot cas, segons un criteri basat en les potencialitats que presenti una persona per respectar límits sense la necessitat de ser acompanyat per algun membre de la presó, a Dinamarca es pot ingressar en:

- a) Una presó local (preventiva): en espera de judici, separat dels altres.
- b) Una presó tancada: amb murs externs i mobilitat interna sotmesa a règim penitenciari.
- c) Una presó oberta: sense murs, amb mobilitat relativament absoluta al seu interior, però sense poder-ne sortir.

D'altra banda, veiem en l'esforç de sectorització del tractament i també de l'entrenament de l'intern una voluntat sembrada en la seva tradició psicoterapèutica. Cada vegada més, les presons daneses creen unitats destinades a l'execució de programes específics de tractament i entrenament en atenció a subclassificacions que es fan dels interns, o bé en atenció a les problemàtiques específiques i inherents a l'empresonament. Per exemple, hi ha unitats destinades a programes de convivència, el requisit d'entrada i permanència dels quals resideix en el no-consum de drogues («estar net»). Altres experiències s'encarreguen d'aquells ofensors considerats extremadament resistents a la convivència pacífica; aquests són aïllats en pavellons o ales de les presons on, a manera d'unitats, reben tractaments cognitius fonamentats en la presa de consciència de la percepció que tenen els altres, incloent-hi l'ampli espectre de la comunitat, en la seva mateixa actitud o conducta davant de la convivència. Els subjectes d'aquests programes són interns pertanyents a bandes o colles de motoristes (*bikers*), els qui compleixen condemnes per destrosses en la comunitat –sobretot durant els anys 1990– i els qui segueixen en contacte amb les bandes o són finançats per aquestes a l'interior de les presons. També són subjectes d'aquests programes, joves, generalment de procedència estrangera, que han protagonitzat revoltes als carrers de les principals ciutats daneses, sobretot des de l'any 2006. Hi ha les unitats tradicionals de control terapèutic de la drogodependència i l'alcoholisme.

Les iniciatives són moltes i es renoven sense parar. No obstant això, l'interessant és advertir la capacitat del sistema penitenciari per processar la seva demanda de serveis en atenció a fórmules de sectorització, és a dir, de diferenciació interna del sistema. Si es pregunta per l'organització interna d'una

presó estatal danesa, a banda d'allò que conforma la seva estructura més estable (homes, dones, joves de 15 a 18 anys), la resposta depèn de la capacitat que mostra aquest sistema per estructurar-se en funció de les demandes del seu entorn, però en atenció sempre, als dispositius que reposen en la seva memòria politicocriminal, basada en el benestarisme, en la indulgència, en la comunitat.

FRANÇA

**UNA POLÍTICA INDIFERENCIAL DE CONTENCIÓ DE LA
INSEGURETAT BASADA EN LA CUSTÒDIA I EN LA
NECESSITAT CASTIGAR**

Entre l'igualitarisme, la inseguretat, la ciutadania i el càstig

PRESENTACIÓ

Amb aquesta denominació –«Una política indiferencial de contenció de la inseguretat basada en la custòdia i en la necessitat castigar»–, volem significar els efectes pragmàtics d'una moral institucional igualitarista i d'una memòria política de violència i de conquesta dels drets de ciutadania en l'edificació d'un sistema de sancions penals...

a) situat, per dir-ho així, fora dels límits de la República, on exerceix una contenció d'aquells efectes no desitjats d'una tasca institucional que opta per l'igualitarisme en la gestió de les diferències, és a dir, del conflicte ciutadà. Conseqüentment, es tracta d'un sistema que sanciona la gestió extrainstitucional de les diferències i les penalitza sobre la base de la idea de custodiar i/o de castigar els individus que les han protagonitzat, sota la premissa d'agressió contra la República. És a dir, conté la conflictivitat social basada en diferències racials que altres institucions no poden gestionar perquè atenen a codis igualitaristes que no li permeten la seva lectura en termes de diferències.

b) que se centra, per tant, en l'argument –en auge– de la inseguretat ciutadana com a objectiu fonamental de la seva intervenció.

c) escindit en la gestió dels drets de ciutadania entre una població francesa nativa del territori i una altra d'origen colonial i estranger.

d) renovat en la necessitat custodiar i castigar com a argument substantiu de la pena privativa de la llibertat. Això el porta a emprar, gairebé en exclusiva, el recurs a l'empresonament com a instrument de sanció, malgrat la incorporació de mesures alternatives a disposició.

La mecànica del sistema polític que ha fet possible l'edificació d'una política de contenció de la inseguretat es basa en la combinació entre un règim presidencialista i l'increment de la percepció subjectiva de la inseguretat ciutadana amb relació a l'increment abrupte de la població urbana, bàsicament d'origen colonial i estranger. A diferència d'altres sistemes d'agència estatal

francesa, com podria ser el cas del sistema educatiu, el sistema de sancions penals es basa en mesures reactives d'agència governamental que atenen a les necessitats immediates de gestió i desbordament de la població penada i de les matrius d'opinió pública amb relació al tema de la inseguretat ciutadana esmentat. D'aquesta manera, la política penitenciària francesa és, abans que tot, una política de decrets, de gestos, més que una política administrativa, regida per una planificació estatal en sentit estricte.

Conseqüentment, els efectes pragmàtics més significatius de la política penitenciària francesa s'allotgen en la problemàtica de la sobresaturació dels seus centres penitenciaris, malgrat diverses mesures tendents a la seva descongestió. En aquesta direcció, les dades del Ministeri de Justícia francès ens mostren que el percentatge d'ocupació del sistema penitenciari era, el 2006, del 115%²⁶ (amb un percentatge més alt –127%– a les *maisons d'arrêt*).²⁷

Hem d'assenyalar, no obstant això, que la significació de la sobresaturació de les presons franceses en termes de problemàtica no depèn en exclusiva de la constatació puntual de les estadístiques d'ocupació. Tampoc –i això és important– la taxa d'ocupació representa un problema per ell mateix. Tal com ja hem advertit en el cas de Dinamarca, els òrgans consultius internacionals i/o supranacionals, a l'hora de parlar de bones pràctiques i/o en el moment d'exposar normatives penitenciàries, solen deixar a criteri de la política nacional la valoració de les seves estadístiques en un sentit o un altre. D'aquesta manera, l'èmfasi problemàtic que es fa de l'amuntegament de les presons franceses procedeix, precisament, del seu reconeixement com un dels principals objectes de preocupació manifesta del Govern francès. De fet, la ràtio d'empresonament a França és de les més baixes entre els països que aquí analitzem (Dinamarca, França, Anglaterra i Gal·les, i el Canadà); no

---

²⁶ Per a més detall sobre dades de sobrepoblació i d'inflació carcerària comparativament amb altres països europeus, vegeu Tournier, P. (2007). *Approche interdisciplinaire de la question pénale*. Edició electrònica PVT. Suplement d'*Arpenter le Champ Pénal* (ACP), núm. 36, 26 març (disponible a: <http://histoire-sociale.univ-paris1.fr/cherche/Tournier/BEST-OFF.pdf>).

²⁷ Com veurem, aquest tipus de presons són les que alberguen tant les persones en espera de condemna (preventius) com les persones condemnades a penes de durada curta.

obstant això, França és de les nacions que més denuncia aquesta realitat en termes de problema fonamental.

El 1975, es va avançar una important reforma en el Codi Penal francès basada tant en la preocupació pel tema de la violència i de l'aparent increment de la criminalitat com en la incorporació de les normes penitenciàries europees al si de la política penitenciària.²⁸ Una de les incorporacions més rellevants per al cas francès, a banda d'assumir la noció de *resocialització* com a funció de l'empresonament, va ser precisament el reconeixement que la dignitat del presoner es contraposa a la seva permanència als recintes penitenciaris en condicions d'amuntegament. En aquest sentit, reconèixer les normes penitenciàries europees va suposar l'assumpció del criteri –i potser també de la supervisió– supranacional basat en el discurs dels drets humans en matèria penitenciària. Amb això, la sobrepoblació adquireix estatus de tema rellevant en la política penitenciària francesa, en el mateix sentit que el prenen o reprenen altres *temes* consonants amb aquest discurs, com poden ser la tortura o la pena de mort.²⁹

En el cas francès, a més a més, la rellevància del problema de l'amuntegament es va convertir en argument de mesures importants tendents a la seva reducció. D'una banda, es van formular decrets orientats a la creació de mesures alternatives basades en serveis a la comunitat (*probation*) i en la llibertat sota paraula. De l'altra banda, es va avançar en la construcció de noves presons, la qual cosa va suposar un debat sobre gestió i finançament que va redundar en mesures de privatització de la gestió penitenciària –ja veurem en quins termes–. De la mateixa manera, es va normalitzar allò que – en altre temps de manera excepcional– fan els presidents francesos al començament de mandat: es tracta de l'atorgament d'amnisties als presos que

---

²⁸ En aquest cas, ens referim a la reedició i ratificació de les normes mínimes penitenciàries de l'ONU de 1953, revisades i millorades pel Consell d'Europa el 1973. Es poden veure aquesta i les versions successives de les normes penitenciàries europees (1987-2006) a: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=703309&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>

²⁹ Cal dir que no a totes les nacions la sobrepoblació penitenciària suposa un tema de rellevància governamental (posem per cas els EUA, que junt amb la Xina i Rússia, condensen dos terços de la població penitenciària del món).

des de 1980 es duen a terme el Dia de la Bastilla o Dia Nacional de França (4 de juliol).

Les dates coincideixen, així mateix, amb l'abolició de la pena de mort com a figura i com a acció encara en pràctica a aquesta nació. L'últim cas de mort per guillotina data de 1986. Es poden veure altres efectes de l'assumpció explícita del discurs dels drets humans en matèria penitenciària en una mena d'afluixament del règim penitenciari: abolició del treball forçós, reconeixement de certs drets del presoner –com ara visites, incorporació de l'educació social–, etc.

Concentrada en el seu doble horitzó problemàtic –gestió de la violència davant de la problemàtica de l'amuntegament, i assumpció general del discurs dels drets humans en matèria penitenciària–, no obstant això, l'expressió real de la política penitenciària en funció de les estadístiques ha estat la següent.

En un període de vint anys (1975-1996), el nombre d'interns per cada 100.000 habitants va passar de 50 a 90, i això per dos motius: fins a 1980, s'argumentava que aquest increment es produïa per l'entrada de reclusos nous³⁰ i, posteriorment, entre 1980 i 1996, a mesura que es va anar estabilitzant la ràtio d'entrades noves i fins i tot amb el seu decreixement (137 entrades per a l'any 1996), que era a causa de l'augment de la durada de les penes, que va passar de 4,6 mesos a 7,8 mesos el 1996.

A partir de 1995 i 1996 hi ha un decreixement de la població penitenciària que durarà fins a l'any 2002. Com ens mostra Faire (2005), la ràtio d'empresonament va passar de 90 a 76 interns per cada 100.000 habitants, gràcies a una nova reducció de les entrades a presó, que van passar de 137 a 108 per any, i als continus perdons col·lectius i amnisties que es van produir al llarg d'aquests anys.³¹ Malgrat això, la mitjana de durada de les penes va continuar augmentant fins a arribar a 8,4 mesos per a l'any 2001. A partir de

---

³⁰ Passant de 146 a 180 noves entrades l'any per cada 100.000 habitants.

³¹ Per a una informació més detallada sobre els distints perdons i amnisties que es van produir en aquest període de temps, vegeu Kensey, A.; Tournier, P. (1999). «Prison Population Inflation, Overcrowding and Recidivism, the Situation in France». *European Journal of Criminal Policy and research*, 7, pàg. 97-119.

l'any 2002, i fins avui, es produeix un nou increment de la població reclusa, que passa de 55.407 interns el 2002 a 60.403 interns el 2006 (Ministeri de Justícia, 2007), i amb una ràtio que passa de 75 interns per cada 100.000 habitants el 2001 a 96 interns l'any 2008 (King's College, 2008).

Les condicions que animen i han animat les detencions a França durant aquest període s'han conjugat amb l'increment en el temps de condemna. En ambdós aspectes, fins ara, trobem raons d'increment de la població penitenciària. No obstant això, no en són els únics. L'increment de les estadístiques penitenciàries també marxa paral·lelament a la primacia que a França s'atorga a la presó en la gestió de la violència i les seves expressions.

Aquest últim efecte o particularitat s'associa, entre d'altres, a l'escassa aplicació administrativa de les mesures alternatives a la presó. Des de l'entrada en vigor del Decret del 29 de desembre de 1972, tant el Juge de l'Application des Pintes com el Ministeri de Justícia tenen, respectivament, la competència per atorgar la llibertat sota paraula (*parole release*) a aquells interns que: a) tenen condemnes inferiors a 3 anys (5 a partir de 1993); o b) tenen condemnes més llargues (i la seva aplicació queda a càrrec del Ministeri de Justícia).

Després de la immediata determinació d'aquesta mesura, quan es van aconseguir els valors més alts de la seva història, aquesta va quedar marcada per una mena de crònica de descens en la seva aplicació.

El 1973, aquelles garanties de llibertat sota paraula determinades pels jutges van ser atorgades a gairebé un 30% dels presoners que complien els criteris necessaris per a l'execució de la mesura. En els vint-i-cinc anys següents, sembla que les iniciatives en aquesta matèria sucumbeixen davant d'una altra tendència de força major; almenys en aparença, Pierre Tournier assenyala que fins a 1997 la proporció s'ha reduït en dos terços, fins a aconseguir un percentatge del 10%.³²

---

³² Pel que fa a la llibertat sota paraula atorgada pel Ministeri de Justícia, la proporció va descendir d'un 86% el 1973 a un 30% el 1997. Per a més informació sobre aquestes dades en particular, vegeu Combessie, Philippe (2000). «France». Dins: Van Zyl Smit, D.; Dünkel, F. (eds.). *Imprisonment Today and Tomorrow*. Kluwer Law International. L'Haia, pàg. 253-287.

En aquest sentit –i per dir-ho amb altres paraules–, la presó s’ha resistit a perdre la seva primacia en la política penitenciària francesa. Això, que és una circumstància substancial, ha de tenir una explicació i, evidentment, una conseqüència en les problemàtiques que afecten la política penitenciària francesa (deteriorament, depauperació i, per descomptat, amuntegament).

La funció que ha exercit la normalització de l’amnistia presidencial –que, com ja hem dit, s’ha aplicat amb regularitat des de 1980– ha estat, precisament, una pràctica de descongestió de les presons franceses davant de la resistència del mateix sistema a actuar en conseqüència amb les mesures alternatives. En aquesta direcció, serà interessant veure quin impacte tindrà en les estadístiques penitenciàries la negativa de l’actual president, Sarkozy, a prosseguir amb aquesta mesura, amb aquesta tradició. De la mateixa manera, pot ser interessant advertir fins a quin punt l’amnistia presidencial representa un paper estructural dins la política penitenciària francesa. Però també és de gran interès indagar sobre el paper que fa el Govern francès en el desenvolupament d’aquesta tasca i, per tant, explorar la relació –que s’infereix com a problemàtica– entre l’Administració i el Govern francesos en atenció a les direccions que pren la política penitenciària.

És evident, no obstant això, que per més presidencialista que sigui el sistema polític francès i per més que l’acció governamental sigui decisiva, en molts casos, en la conducció de la política penitenciària, no ha estat l’única força que ha intervingut en l’increment de les xifres penitenciàries, en la formulació i expressió de la política penitenciària en sentit general. Ans al contrari, la nostra hipòtesi central en aquest estudi és que les presons a França encara no han estat capturades pel projecte republicà i s’han convertint en una mena de reducte de la memòria social que va voler abolir la República.

Així, per exemple, si analitzem amb més detall la distribució de la població penitenciària segons el tipus d’empresonament, descobrim un ús de la presó preventiva com a mesura estructural de control social. Segons el Ministeri de Justícia francès, un percentatge important de detinguts (el 30,6% el 2006) es troben en presó preventiva, i fins i tot, si estenem la corba en el temps –on podem veure que la presó preventiva va arribar a igualar la quantitat d’interns

en compliment de condemna, si no és que la va sobrepassar–, ens és possible conjecturar que mentre el percentatge es manté més o menys estable una preocupació fonamental de la política penitenciària francesa s’inclina cap a la prevenció i contenció de la violència, el crim i la inseguretats per la via de l’empresonament.

Taula 1. Distribució percentual d’interns en presó preventiva i interns en compliment de condemna

Any*	Ràtio preventiva	Ràtio condemnes
1968	13,223	20,528
1969	12,411	20,706
1970	10,899	17,974
1972	12,813	18,583
1975	12,889	12,972
1980	15,849	19,416
1982	15,274	14,892
1983	17,643	16,646
1984	20,080	18,110
1985	22,060	20,570
1986	21,146	21,091
1990	19,909	23,797
1995	22,159	29,166
1999	19,212	30,215

* Dades extretes a 1 de gener per a tots els anys seleccionats.

Font: Combessie, P.³³ Taula «French Metropolitan Prison Population: Structure by Penal Categories».

És significatiu que els anys de la reforma en matèria de privatització hagin estat els anys en els quals les xifres de preventius han superat les de condemnats. En tot cas, la relació entre condemnats i preventius ha tendit a l’equivalència. Per tant, per reiterar, a la figura de la presó preventiva se li pot atribuir una funció de prevenció basada en la custòdia³⁴ en l’esdevenir de la política penitenciària francesa.

³³ Combessie, Philippe (2000), *op. cit.*

³⁴ Per a una comparació internacional i europea sobre l’ús de la presó preventiva, vegeu Ramsley, Roy (2008). *World Pre-trial / Remand Imprisonment List (Pre-trial detainees and other remand prisoners in all five continents*. ICPS (King's College) (disponible en format electrònic a:

Cal preguntar-se també, en aquest punt, per la primacia dels horitzons. Si se suposa que l'anhel de la Revolució francesa, des de la seva emergència fins a la seva continuació en la V República, ha estat l'edificació d'una societat d'acord amb la Declaració dels Drets de l'Home i del Ciutadà, per què a França es prefereix el recurs a la presó preventiva per protegir la seguretat i fins i tot amb menyspreu de la presumpció d'innocència a la qual convida el discurs dels drets humans, de les normes penitenciàries basades en aquests mateixos principis? Per tant, en aquest estudi de cas, és menester una exploració sobre els marcs significatius que intervenen en l'edificació de la República i en el seu sistema penitenciari.

En l'entramat sociopenal de la seguretat, trobem, per exemple, que l'opinió pública francesa sembla estar animada per un imaginari més aviat punitiu. En aquests escenaris, la temàtica de l'empresonament s'aviva de tant en tant a causa de la comissió d'algun crim sexual, d'algun homicidi contundent.³⁵

Així mateix, si contrastem les dades subministrades per l'Enquesta de Victimització amb la naturalesa de les mesures de seguretat adoptades a França en anys recents, ens endinsem en l'univers de les conjectures d'aquest informe. *La política penitenciària francesa s'orienta cap a contenir la inseguretat més que mantenir la seguretat que podria resultar de l'horitzó d'atenció i conservació dels drets humans, de la República en la seva dimensió declarativa.* Segons l'enquesta esmentada, França no hi és entre els països amb les taxes més altes de victimització. Es troba més aviat per sota de la mitjana global –mesurada per països–, que és del 15,8%,³⁶ i, si es considera la

---

<http://www.kcl.ac.uk/depsta/law/research/icps/downloads/WPTRIL.pdf>); i Open Justice Society (2006). *Justice Initiatives: Pretrial Detention* (disponible a: http://www.soros.org/initiatives/osji/articles_publications/publications/pretrial_20080513).

³⁵ La manifestació d'allò punitiu sembla expressar-se també en escenaris menys ortodoxos, si bé poc legítims des del punt de vista d'allò que oficialment s'entén per opinió pública, però eloqüents en el sentir social: en el cartell d'una obra pública en construcció a França podia llegir-se: «L'Estat treballa per a vostè», i, a continuació, una resposta escrita a manera de grafit: «Construeixin una presó!». Quant al sentir social sobre l'empresonament, vegeu també Faire (2005). *Study of demographic, soci-economic and penitentiary aspects: Summary for France*. Document de treball del Projecte MIP, finançat per la CE dins el V Programa Marc 2002-2005; i Combessie, Philippe (2000), *op. cit.*

³⁶ Aquesta posició de França es dona en la majoria de delictes analitzats per aquesta enquesta: els diferents tipus de robatori, agressions, suborns, etc. L'únic delictes en què França trenca amb aquesta posició i se situa la primera és per delictes per discriminació o odi racial. Per a

taula que es refereix a les ciutats, tenim que França (París) és la dissetena ciutat i se situa per sota de la mitjana global, que és del 19,9%.

La contenció de la inseguretat es troba, per tant, més aviat associada a aquesta tradició determinada pels termes de la violència i que s'imbrica amb una retòrica sobre la por de les víctimes. Tot això és, precisament, el que reforça la implementació de polítiques de seguretat contundents.³⁷ És a dir, que el discurs en qüestió ha derivat en els últims anys en una refundació de mesures de seguretat (la Llei sobre la Seguretat Quotidiana, votada per l'esquerra el 2001, o la Llei de Programació i d'Orientació sobre la Seguretat, votada per la dreta el 2002) els efectes de les quals en matèria penitenciària no es defineixen únicament per les entrades de reclusos nous, sinó també per un èmfasi més gran del sistema penitenciari com a espai de reclusió i contenció.

No obstant això, aquest últim efecte no es pot entendre de manera aïllada o únicament en funció d'una política vinculada a la inseguretat, sinó que s'ha d'entendre també en funció d'allò que se significa en les polítiques penitenciàries dels diferents països.

Si, a més a més, creuem aquests sentits i mesures amb la distribució per sexe, origen i edat, podem concloure de manera general que la preocupació més gran a França gira al voltant dels índexs de població immigrant o francesa però d'origen immigrant.³⁸ Així, el percentatge d'immigrants per a l'any 2006 era del 24,3%, una mica inferior al de 2002, que arribava al 27,2%.³⁹ No obstant això,

---

més detall, vegeu ENICRIV (2004-2005) «Enquesta Internacional sobre Criminalitat i Victimització».

³⁷ Mucchielli, Laurent (2005). «El debate sobre la inseguridad en Francia: ¿Progreso o regresión de la ciudadanía?», *Erytheis*, 1, maig de 2005 (disponible a: http://idt.uab.es/erytheis/texte-integral.php3?id_article=83).

³⁸ Per al cas de les dones, les dades del Ministeri de Justícia (2007) ens mostren que aquestes representen un baix percentatge (3,8%) entre el total de la població penitenciària i fins i tot, en contraposició a l'increment de la ràtio en la població penitenciària general, les dones han vist baixar aquesta ràtio, passant des d'un 4,4% el 1992 fins al 3,8% el 2006-2007. D'altra banda, la ràtio de menors entre el total de la població penitenciària ha augmentat lleument des de l'any 2005, passant de l'1,1% a l'1,3% el 2007.

³⁹ Per a dades d'anys anteriors, es pot consultar Castles, S.; Kosack, G. (1973). *Immigrant workers and class structure in Western Europe*. Oxford University Press. Londres; o també Tournier, Pierre (1996). «La delinquance des étrangers en France: analyse des statistiques pénales». Dins: Palidda, Salvatore (ed.). *Delit d'immigration/immigrant delinquency*. Comissió Europea. Brussel·les. També per a una anàlisi comparativa sobre la preocupació entorn de l'augment de la població immigrant en els sistemes penitenciaris d'Europa, pot consultar-se:

aquestes dades haurien de contrastar-se amb les investigacions fetes a aquest país que ens parlen del percentatge de musulmans –molts d'ells ciutadans francesos d'origen immigrant– que es troben empresonats.⁴⁰ En aquest sentit, Moussa Khedimellah,⁴¹ després dels seus estudis dins els centres penitenciaris francesos, informa que la població reclusa musulmana suposa entre el 60% i el 70% del total de la població reclusa. En comparació de la població en general, on els musulmans representen el 12%, podem reafirmar que es tracta d'una representació molt elevada. D'altra banda, també es constata una sobrerrepresentació de la població immigrada a les presons, en la mesura que aquesta població immigrant representa el 5,7% dins la societat francesa.⁴²

La política es focalitza, doncs, cap a la contenció de la inseguretats, personificada en la figura de la immigració en aquest cas de l'expressió real de la política. No obstant això, continua sent una incògnita d'aquesta presentació si la centralitat de la violència i la inseguretats com a horitzó d'atenció de la política penitenciària troba o no un agafador corresponent en la concreció.

Per continuar analitzant allò que dóna sentit a la política penitenciària francesa, ens ajuda atendre aquí a la seva taxa de reincidència, la qual, a banda de ser conseqüent amb la política massificada a què hem al·ludit abans, permet preguntar-nos per allò que defineix la pena privativa de llibertat.

En les dades de l'Informe 2007 del Ministeri de Justícia, observem que aquesta taxa es manté més o menys estable durant els últims anys entre un 30% i un 32%.⁴³ Cal recordar que després de la reforma de 1975, concretament, en els

---

Wacquant, L. (1999). «Suitable enemies: Foreigners and immigrants in the prisons of Europe». Dins: *Punishment and Society*, vol. 1(2). Sage Publications. Londres, pàg. 215-222.

⁴⁰ Hem d'assenyalar que aquest tipus de dades no poden trobar-se a través de fonts oficials pel fet que a França no es poden recollir dades en funció de la religió o l'ètnia de les persones, ja que s'entén com una pràctica discriminatòria. Al llarg d'aquest informe, tornarem sobre aquesta qüestió i sobre la seva relació amb la noció de ciutadania que acull la República francesa.

⁴¹ Aquesta referència s'ha obtingut de la nota de premsa facilitada per l'Open Society Institute a diferents periòdics francesos i internacionals. La versió més extensa de la notícia es troba disponible a: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/04/28/AR2008042802560.html>

⁴² Dada obtinguda a través de l'INSEE per a l'any 2005. Dades disponibles a: <http://www.insee.fr/fr/themes>

⁴³ Per exemple, el 2001 era del 31,5%; el 2002, del 32,3%; el 2003, del 31,6%; el 2004, del 31%; i el 2005, del 30,1%.

articles D. 70-72 del Codi Penal francès de 1975, s'inclou en els centres de detenció un règim especial orientat a la resocialització dels interns.⁴⁴ Amb la qual cosa, és de summa rellevància per a aquest estudi preguntar-nos pel sentit mateix de la funció: a quins significats atén la pena privativa de la llibertat a França? Hem denominat a aquesta política *política de contenció* en la mesura que hem advertit, ara emparats en les estadístiques de reincidència, que l'execució penitenciària pot tenir un sentit de custòdia, d'empara del criminal, que fa fins i tot retornar-hi a un contingent important de les seves sortides. S'argumenta, des d'alguns llocs –jutges, en concret–, que és preferible tenir en custòdia a un potencial delinqüent que esperar que delinqueixi al carrer. Per tant, la presó sembla tenir també una funció anticipatòria que contribueix a omplir-les de persones. En virtut de tot això, la pregunta pot fer-se tenint en compte els grans conceptes a l'ús en la literatura d'investigació penitenciària: quin significat es privilegia a França a l'hora d'empresonar a una persona: el càstig o la resocialització?

Aquesta pregunta adquireix més rellevància en el nostre estudi si atenem a la qüestió que, des de 1986, significa la gestió penitenciària a França. Es tracta del seu acord de «partenariat», col·loquialment denominat pels francesos «gestió privada o mixta dels centres penitenciaris». A França, ara com ara, hi ha una doble condició de les presons segons la naturalesa de la seva gestió. Hi ha les denominades *institucions clàssiques*, que són aquelles que perviuen encara de la gestió centralitzada, i hi ha, també, aquelles altres que romanen sota el mateix format de gestió però en qualitat d'*experiment control* en la comparació de les *noves presons o institucions del 13.000*. Aquestes darreres són les presons que van resultar de l'acord de contractació amb empreses privades (locals) que haurien d'encarregar-se de la gestió de les presons, fins i tot de la contractació del personal funcional. Veurem amb major deteniment en què ha consistit aquest procés. No obstant això, l'interessant és que el mode de gestió pot associar-se a un canvi en la significació de les presons, si més no un canvi en la seva definició com a servei públic. Potser el canvi no s'expressi

---

⁴⁴ Aquest tipus de presons, com veurem, constitueixen el tercer tipus de centres que es tenen a França i estan destinades, bàsicament, a aquells interns que estan en fase de final de condemna.

en els termes declaratius de la contractació, però sí que podria fer-ho en l'execució de l'acció, de l'execució penitenciària, fins i tot de la relació d'aquestes institucions amb la resta d'organismes de control social. Un viratge cap a la *noció de client* podria trobar-se en la base d'aquest canvi, i podria també ser raó de la sobresaturació de les presons; raó afegida, s'entén. Per tant, és interessant associar aquesta condició de gestió mixta a la qüestió pel sentit de la presó en els termes abans interrogats: càstig o resocialització.

Quatre marcs cognitius, per tant, condensen el coneixement i els sentits que orienten l'expressió de la política penitenciària francesa. Aquests marcs són:

a) *L'igualitarisme*: en tant que ètica que regeix la moral institucional, que impedeix visualitzar al si de la societat aquelles diferències socioracials que, a hores d'ara, s'estan dirimint mitjançant el recurs a l'empresonament.

b) *La inseguretat*: en tant que semàntica que s'empra en la definició del sentit de la política. Funciona com a argument que expressa la problemàtica de la convivència i, per tant, la raó de ser d'una política penitenciària contundent.

c) *La ciutadania discrecional*: en tant que fórmula que s'expressa a l'ús, en l'expressió real de la política, és a dir, en les detencions, en les sentències, en els empresonaments, per significar que la política es troba dirigida cap a la custòdia i empresonament dels ciutadans francesos d'origen estranger, o bé dels estrangers d'origen musulmà.

d) *El càstig*: en tant que sentit últim del recurs a l'empresonament a França. Davant de les demandes d'obertura i resocialització que s'estipulen en el Codi Penal francès per definir el sentit de la sanció penal, s'anteposen vells sentits: la custòdia i, sobretot, la necessitat de castigar que encara perviu en el Codi Penal d'aquesta nació, com a patrimoni de la funció que sempre ha exercit el càstig a França.

El desenvolupament dels continguts dels apartats següents ve estructurat pels quatre marcs exposats. Començarem amb un primer apartat sobre l'ètica

igualitarista i el seu esdevenir en una pragmàtica segregacionista a nivell punitiu. Ens preguntarem, per tant, què és allò que ha distanciat les aspiracions de la República francesa de la seva política penitenciària. Continuarem en el segon apartat amb les nocions de violència i contenció, ja que, fins on ens és possible afirmar en aquesta presentació, una problemàtica anima la política penitenciària francesa, almenys des de 1972: la construcció dificultosa de la seva convivència en termes de violència. Sabem, en tot cas, que aquesta construcció ha estat tema de la història republicana francesa, raó per la qual (en aquest segon apartat) ens dediquem a desenvolupar-la amb perspectiva històrica. Sabem, igualment, que la gestió de la violència a França ha descansat fonamentalment en el recurs a la pena privativa de llibertat com a mètode de sanció i prevenció. Si, al seu torn, corroborem aquesta afirmació amb les elevades estadístiques d'interns a la presó preventiva, la relació entre violència i recurs a la pena privativa de la llibertat ens dóna la primera pista pel que fa a l'amuntegament penitenciari que s'experimenta en l'actualitat francesa.

En el desenvolupament de la política penitenciària francesa, no obstant això, el discurs de la violència s'ha traduït en dues problemàtiques fonamentals: la criminalitat i la seguretat/inseguretat. Amb això, afirmarem que la política s'ha orientat bàsicament a la contenció de la inseguretat sota el recurs a la pena privativa de la llibertat. Però, al seu torn, veurem que l'horitzó de la gestió de la *violència/seguretat* s'ha vist limitat, condicionat i transformat pel discurs que, des dels inicis de la Revolució, ha pretès signar la seva tasca. Es tracta del discurs sobre els drets humans que, en sentit ampli, s'ha plasmat en la Declaració Universal dels Drets de l'Home i del Ciutadà, i, en l'específic de la gestió de la pena privativa de llibertat, en l'adquisició de les normes penitenciàries europees en matèria de gestió penitenciària. Per tant, en aquest apartat analitzem la relació que hi ha entre aquests dos horitzons de sentit – *inseguretat ciutadana davant de seguretat jurídica*– a la llum tant dels canvis jurídics com de les problemàtiques que han animat la pràctica de la política penitenciària francesa.

Derivat d'aquest punt anterior, en el tercer apartat d'aquest treball analitzem de quina manera la relació concreta entre aquests dos horitzons s'ha expressat en una construcció ambivalent de la ciutadania francesa. És a dir, com al llarg del

seu esdevenir republicà la política penitenciària francesa ha construït un estigma de ciutadà - no-ciutadà, que és el que ha estat objecte de sanció, sota l'argument de ser causant de la violència / generador d'inseguretat. En els nous temps de la política, com hem vist, aquest subjecte de la violència i inseguretat sembla ser aquell d'origen estranger i de religió musulmana. Estudiem, per tant, com en l'expressió de la política aquests subjectes, tot i ser portadors de la ciutadania francesa, no són tractats sota les mateixes normes que aquells altres ciutadans que en el nostre cas anomenarem *legítims* per a la semàntica francesa.

En l'esdevenir de la política penitenciària, tot això ha construït una concepció i una pragmàtica de la presó a la mida de les contradiccions que han acompanyat l'edificació de la República en matèria de convivència, seguretat, ciutadania. Per tant, l'últim apartat el dedicarem a explorar els significats als quals atén la idea de presó pròpiament dita. El que farem és qüestionar la política en els significats primaris d'execució penitenciària, càstig o resocialització. I, finalment, explorarem les seves conseqüències i igualment la novetat significativa que pot estar generant la privatització de la gestió penitenciària a França.

LA PRAGMÀTICA DE L'ÈTICA IGUALITARISTA EN LA FONAMENTACIÓ D'UNA TASCA PUNITIVA A FRANÇA

Una paradoxa s'erigeix com a qüestió problemàtica entre observadors de la política penitenciària francesa: per què a França els principis fonamentals que regeixen la V República –recollits en la Constitució del 4 d'octubre de 1958, que reconeix tant la Declaració Universal dels Drets de l'Home i del Ciutadà (26 d'agost de 1789) com el preàmbul de la Constitució del 27 d'octubre de 1946⁴⁵ no han aconseguit edificar una política criminal penitenciària conseqüent amb aquests principis?

---

⁴⁵ Des de 1971, el Tribunal Constitucional de la República francesa reconeix el valor constitucional d'aquests textos en la definició dels drets i deures individuals de la República. En el preàmbul de la Constitució de 1958, es fa referència explícita a ambdós textos.

L'estabilitat de les estadístiques, quant a la proporció que existeix entre preventius i condemnats, a França (vegeu la introducció) ja és un bon argument per formular-se aquesta qüestió, fins i tot si fos una altra la nació en estudi. No obstant això, la qüestió formulada així és significativament pertinent en el context de la política penitenciària francesa, ja que constitueix el discurs dels drets humans, el signe de la seva República.

Podria dir-se, en contra d'aquesta justificació, que els principis que es desprenen de la consigna revolucionària –«llibertat, igualtat i fraternitat»– van haver de reeditar-se després de la Segona Guerra Mundial, en el context de l'edificació de la nova Europa, entenent que l'esperit de la Revolució francesa havia estat esborrat després dels horrors del segle xx.

Sabem, no obstant això, que aquests principis es van haver de reescriure, de la mateixa manera en què va ser necessari fundar organismes de caràcter internacional que vetllessin pel seu compliment.

Cal no oblidar, doncs, que França és una de les nacions fundadores de l'Organització de les Nacions Unides, de la mateixa manera en què és rellevant advertir que el discurs dels drets humans es troba en la memòria social de la República. O, com diu Weiwiora (1993), la promesa republicana és allò que segella definitivament la distinció de França a Europa.

No pot negar-se, a més a més, que en molts aspectes de la vida França ha aconseguit edificar ciutadans conseqüents amb aquests principis, de la mateixa manera en què se'l considera un Estat paradigmàtic en igualació de drets, on bé es pot citar el cas del dret a l'educació.

En l'informe Peyrefitte, com veurem, se'ns mostra que la introjecció del principi d'igualtat en la població és un dels dispositius que fan detonar la reacció massificada davant de la injustícia, tan característica de la vida pública francesa.

Aquestes, i no altres, constitueixen les raons fonamentals que animen als observadors de la seva política penitenciària a qüestionar-se sobre la

contradicció que hi ha, com hem dit, entre l'Estat i l'expressió real de la seva política penitenciària.

La resposta la trobem, precisament, quan s'adverteix que França, en l'intent de consolidar el principi d'igualtat entre els seus ciutadans, després de l'edificació del seu modèlic Estat universalista, pel que fa als drets fonamentals, va adoptar un dispositiu institucional igualitarista que va jugar contra ell mateix. I ho va fer, concretament, quan era necessari compatibilitzar la reducció de la despesa pública amb la gestió dels drets ciutadans de la nova població que va començar a habitar el territori francès des de principis de la dècada de 1980.

Per bé que va haver-hi, i continua havent-hi, a aquest país, debats sobre l'Estat multicultural –és a dir, aquell capaç de *gestionar les diferències* de la població entorn del principi de la llibertat individual, de la justícia–, la seva pràctica institucional va continuar emprant un dispositiu igualitarista. De tal manera que la *gestió de les diferències* es va deixar a càrrec del perjudici social, de la memòria social pel que fa a la construcció de la ciutadania francesa, de la gestió i generació dels conflictes entre població local i població forana, aguditzant-se això últim amb els plans de reducció de la despesa i amb la gestió centralitzada de l'Estat. Llavors, va començar a generar-se en la població una mena de competència pels béns escassos, o simplement una sensació d'amenaça, que aviat es va transformar en una polarització cultural i racial al seu interior. Així, mentre, d'una banda, el dispositiu igualitarista impedeix a les institucions franceses la lectura d'aquestes diferències en procurar la resolució del conflicte, de l'altra, la població, en conflicte, deïfica i aguditza aquestes diferències, i el sistema presidencialista es veu en la necessitat de governar i decretar mesures resolutives d'aquests conflictes. Algunes més aviat efectistes i de curt termini, entre les quals es troben les de *seguretat ciutadana* que tant han contribuït a l'increment de la població penitenciària.

En altres paraules, la igualtat, a França, es va transformar en igualitarisme, la pragmàtica de la qual, en contextos d'escassetat o d'amenaça, tendeix sempre a l'oposat: al segregacionisme social i, per tant, a governar sobre aquest

segregacionisme i sobre els seus efectes. En conseqüència, es tendeix també a la repressió policial, al populisme punitiu.

Aquesta dialèctica entre igualitarisme i segregació social es pot veure clarament a l'interior de les presons franceses. Una sèrie d'estudis recents, entre els quals destaquen *Presons: una humiliació per a la República* (Hyst i Cabanel, 1999-2000), *Les condicions de detenció a França* (Observatori Internacional de les Presons, 2003, 2005), *Estudi sobre els drets de l'home a la presó* (CNCDH, Assemblea Plenària, 11 de març de 2004) i *Mujeres, integración y prisión* (Cruells i Igareda, 2005), revelen, respectivament, la precària situació de les presons franceses, la situació d'amuntegament, l'envelliment de les instal·lacions, la consegüent violència engendrada per aquests factors⁴⁶ i, igualment, la situació de discriminació que viuen les dones a l'interior de les presons.⁴⁷ En el mateix sentit, com expressàvem en la introducció, altres investigacions revelen la situació de discriminació a què són sotmeses les persones d'origen estranger, generalment homes de religió musulmana. Enfront d'aquest panorama, la situació respecte als principis és, almenys, ambigua.

També, l'esquema presidencialista o semipresidencialista que s'atribueix a la fórmula decisonal francesa més el poder que atorga als governs la centralitat administrativa que caracteritza a la República fan comprensible que la gestió de la política penitenciària es faci sempre des d'un doble vessant. Molts dels seus elements –per exemple, les lleis sobre seguretat ciutadana– s'articulen mitjançant un decret presidencial. Mentrestant, les Corts, en compliment d'aquests decrets, gestionen, al seu torn, la seva tasca en termes reactius a la demanda ciutadana, si no governamental. Això s'expressa, per exemple, en la dualitat en el compliment de les mesures alternatives a l'empresonament,

---

⁴⁶ Una de les més destacables és l'elevat nombre de suïcidis que es produeixen cada any a les presons d'aquest país. Recentment, s'ha obert un debat a França a causa de l'augment de suïcidis (90 persones) a l'interior de les presons al llarg de 2008, que situa a aquest país entre aquells amb els índexs més alts.

⁴⁷ Cal assenyalar aquí que la situació de discriminació de les dones als centres penitenciaris cobra un sentit específic en aquest país, però no competeix únicament a França, ja que es tracta d'una constant en els diferents països europeus i fora d'ells. Aquesta qüestió la reprendrem novament per al cas canadenc, atesa, també, la seva particular significació en el sistema penal canadenc.

particularment d'aquelles orientades a la llibertat condicional, que solen compartir-se entre l'Administració i la Presidència. En termes generals, es pot dir que la política penitenciària sol congeniar amb el presidencialisme, convertint l'administració de justícia en una organització que ha de torear constantment amb els canvis del discurs polític en matèria penitenciària. Per això, per exemple, l'administració penitenciària conjuga horitzons contraposats. Per citar-ne algun, aquells esmentats sobre igualtat i desigualtat, o d'altres com són la redempció moral amb l'utilitarisme laic (com veurem més endavant). Heus aquí una raó que podria explicar l'escassa materialització que ha tingut el discurs dels drets humans en l'edificació de les presons.

En aquests llocs, per resumir, i si es jutja per les investigacions en matèria de discriminació, els marcs cognitius de la seva gestió atendien a una memòria de les diferències o als nous temps francesos, que compatibilitzen l'igualitarisme institucional amb la gestió de les diferències en l'àmbit privat. Aquest, com veurem, troba repercussions públiques en la mesura que tant el carrer com la presó són escenaris d'interacció públics. El cercle es tanca, doncs, en aquest lloc, és a dir, en la formulació de l'ètica que el fa possible: mentre les institucions operen sobre la base dels principis d'igualtat, la gestió de les diferències a l'interior de les presons –si es jutja per les investigacions– es desembolica en atenció al discurs polític, que recull, al seu torn, el sentir de la consciència col·lectiva.

Amb això, podem preguntar-nos ara: quins són els continguts que nodreixen aquest discurs?; com intervé en la formulació i desenvolupament de la política penitenciària?

ELS LÍMITS DE LA REPÚBLICA: la violència com a discurs i l'assumpció de la inseguretats com a horitzó de la política penitenciària francesa

Dins els temes que han significat la fundació republicana francesa, es troba el denominat *tema de la violència a França*. Aquest és, sens dubte, el principal dispositiu de ressonància de la memòria col·lectiva dels francesos, el qual s'empra o s'explota en el discurs argumentatiu de la seva política penitenciària.

La denominació, no obstant això, s'ha vingut amb una multiplicitat de significacions, en funció de les etapes de la República que s'esmentin de la historiografia francesa. En el discurs historiogràfic de la Revolució francesa, per exemple, pot observar-se una valoració necessària, heroica i fundacional dels esclats de violència al carrer. En aquest discurs es distingeix, malgrat la valoració esmentada abans, entre el gran esdeveniment de la Presa de la Bastilla i aquells altres protagonitzats per l'anomenat *poble* o *estat pla* després de la conquesta del poder per part dels girondins i abans de les etapes de la Convenció (Robespierre). No obstant això, la construcció d'aquest passat en termes d'heroïcitat ha instituït un símbol que condensa en el vocable *violència* una significació instrumental en la comesa de la conquesta republicana.

En aquest sentit, la *violència* intervé, a França, en una doble dimensió del control de la realitat. D'una banda, és el vocable que fa reaccionar la població, en un sentit o més. És a dir, quan el discurs polític l'empra, com ja hem dit, el vocable activa les persones. Fins i tot, allotjat també en aquesta consciència col·lectiva, l'associació entre violència i conquesta dels drets esmentada és la que convoca la població a reclamar els seus drets per procediments massificats, llegits com a *violents*. Feiem menció d'un exemple d'això quan parlàvem, més amunt, de la introjecció del sentit de la igualtat en la ciutadania francesa.

En l'altra dimensió, el vocable *violència* és un dispositiu que intervé en la representació i interpretació de la convivència francesa. Allà on hi hagi un conflicte, aquest dispositiu en condiona la percepció en termes de violència. Per descomptat, repetim, no en totes les seves accepcions la representació de la realitat en aquests termes adquireix una valoració positiva. Per contra, i això és el que ens relata molt bé l'informe Peyreffite, quan s'empra com a argument del càstig, les reaccions que engendra la interpretació de la realitat en aquests termes genera encara més virulència. Per això, també la necessitat de castigar s'imposa sobre altres principis.

Si ens centrem encara més en els continguts de l'informe, el sentit general és el següent: els francesos es perceben a ells mateixos com una societat violenta, i això opera com a arma o potència i com a font de por i inseguretats d'aquesta

mateixa societat. En l'informe, a més a més, se'ns adverteix sobre la condició cíclica que ha tingut la violència en la història francesa. Se'ns parla, així mateix, de la seva disseminació en la interacció social. D'aquesta manera, ara en paraules de l'informe, la República francesa, en el seu «horitzó de recerca d'igualtat», troba un correlat en la violència com a representació problemàtica del si mateix.

En opinió de l'informe, no obstant això, quan es tracta d'afers relatius a la convivència, aquesta condició generalitzada de la societat –no oblidem que és una representació del si mateix, per tant, un marc– es bifurca segons la posició de subjecte que es tingui en l'entramat social i/o en el context d'aquesta representació. Quan això succeeix, la violència adquireix una doble dimensió problemàtica: el sentiment d'inseguretat, d'una banda, i la criminalitat, de l'altra. En aquests casos, llavors, és la criminalitat la que condensa en el discurs l'expressió de la violència per antonomàsia, i oblida, segons l'informe, que el sentiment d'inseguretat o percepció subjectiva d'inseguretat que s'experimenta a França també forma part de les formes que adopta el discurs de la violència. En aquesta bifurcació, consegüentment, el si mateix francès s'escindeix entre observadors i víctimes de la criminalitat, d'una banda, i actors o subjectes de la criminalitat, de l'altra. S'individualitza la violència sota la imatge de subjectes perillosos, anònims, espectaculars, brutals (com també ens relata l'informe Peyreffite). En el discurs sobre la criminalitat a França, per tant, no hi ha cabuda per a les explicacions de causalitat estructural de la criminalitat. Ens referim, és clar, al discurs que sustenta la política penitenciària.

Com dèiem, aquest component del discurs de la violència, tan potent en la seva memòria social, ve acompanyat del seu correlat: *la història del càstig*. És a dir, que la història republicana francesa, ha estat acompanyada, com Michel Foucault (1975) ens ha mostrat, de la «necessitat d'espectacularitzar el càstig» com una eina de legitimació eficaç de l'ordenament social francès. D'una banda, la República i, de l'altra, el càstig com a elements corresponents.

El Codi Napoleònic –reedició del Codi Penal de 1791– recull com a principi que encara preval en la legislació penal francesa *la necessitat de castigar*.

En la semàntica de la política penitenciària francesa existeix, per tant, una representació/objecte d'ella mateixa tinguda en el diagnòstic de la violència generalitzada i en la necessitat de castigar i expulsar com a mecanisme de solució i legitimació de l'ordre social. En aquesta representació, la República francesa troba els seus límits. La individualització de la violència en subjectes de la criminalitat converteix aquests ciutadans en uns *altres* aliens que han de ser castigats per a la conservació de l'ordre republicà. És a dir, que no s'assumeix com a propi ni l'infractor ni la infracció i, en conseqüència, qualsevol altre valor que promou la República perd pes davant de la potència de l'ofensa i de la necessitat de fer prevaler el projecte republicà ferit pel crim. La necessitat de castigar, novament, s'imposa com a mecanisme d'expulsió de l'individu i de restauració de la República. Per tant, a l'altre banda d'aquesta República, a les presons, en algun temps colonials, però bàsicament nacionals, es conté allò que expulsa la República: la seva violència personificada. Per això, es legisla, es decreta i es governa, com veurem, en atenció a les percepcions d'inseguretat, a la por, i la política és tan severa en gairebé totes les seves dimensions.

El sentiment d'inseguretat: la paradoxa de la severitat de la política penitenciària francesa

El recorregut concret de la normativa penal a França des de la dècada de 1970 fins als nostres dies s'ha caracteritzat per un desplaçament de la severitat de la política; passant del càstig corporal a l'increment en el temps de condemna i de la presó preventiva. D'aquesta manera, davant dels principis que estableixen «la proporcionalitat de la pena o la no més gran severitat en la condemna d'aquella que fos necessària», la tendència dels jutges, i també de la pressió política i ciutadana, és la de fer primar sobre aquests principis aquell altre basat, com hem vist, en la necessitat de castigar. Si bé hem explicat això en funció del discurs de la violència, del seu caràcter fundacional per a la República, del seu correlat semàntic en la necessitat de castigar, quan aquesta es personifica en la figura d'un criminal, per tant, d'un transgressor del projecte republicà, hem d'advertir ara que aquestes teories responen a contingències

històriques de summa importància en la política i en l'escena de la convivència francesa.

Fins avui, per exemple, tant la legislació penal com la tasca de la política penitenciària en sentit general operaven a partir de la seva traducció de la violència en criminalitat. És a dir, en virtut de la retòrica emprada en l'informe Peyrefitte i per investigadors sobre el tema, fins a la dècada de 1970, les accions s'orientaven a contenir els efectes objectius de la violència: la criminalitat, els seus índexs, els seus infractors. S'empraven estadístiques, es classificava la criminalitat d'acord amb variables d'estil criminològic, de procedència científica.

Això no impedia, per descomptat, que la percepció subjectiva de la inseguretat es manifestés ni tampoc que fos, potser, de condició generalitzada. No obstant això, mentre les conseqüències de l'informe Peyreffite van generar en la societat francesa el debat sobre les causes sociològiques i/o psicosocials de la criminalitat amb les seves corresponents legislacions, la irrupció demogràfica dels nouvinguts a l'exercici del *jus soli*, és a dir, dels francesos de les colònies, va generar un canvi en el discurs sobre la seguretat interna. També el va generar en el discurs sobre la convivència, sobre l'ésser de la ciutadania, sobre la naturalesa de l'Estat. Amb això, evidentment, els subjectes de la criminalitat van començar a canviar de rostre. Que aquesta arribada coincidís amb l'increment de la població penitenciària no va ser, per tant, un esdeveniment casual.

Fins avui, es pot dir que la qüestió de la política penitenciària es tractava entorn del binomi República/violència, sota suposades condicions de normalitat, o, en tot cas, podia considerar-se una qüestió domèstica. La violència, per això, no era menys repudiable en la societat francesa o menys considerada com a problemàtica fonamental del si mateix de la República. De fet, els esdeveniments del maig del 68 van contribuir a posar de manifest el debat sobre la violència, sobre la necessitat del seu ús davant de la centralitat de l'Estat. El qüestionament de la violència d'Estat contribuïa a legitimar la violència com a instrument de lluita. Per tant, durant aquestes dates, s'afegien nous significats per a la violència a l'arribada dels retornats. Va ser amb aquest

argument, no obstant això, que el discurs sobre la violència es va transformar en polisèmia en funció dels qui l'enunciessin i per raó de les accions que se suscitésin.

És interessant advertir aquí l'aportació decisiva que la retroalimentació del discurs polític i el sentiment d'inseguretat, o la percepció subjectiva d'inseguretat per part de la ciutadania, va tenir sobre el canvi en la legislació i/o en la pràctica de la política penitenciària cap a una severitat més gran de la pena. Es pot dir que, de llavors ençà, es va començar a governar, a legislar, a castigar amb vista a aquest horitzó. Però, va començar a crear-se una desproporció entre el discurs sobre la inseguretat ciutadana, basat en la percepció subjectiva d'inseguretat i animat per l'excepcionalitat que va suposar en la convivència l'arribada dels retornats, i els anomenats *valors objectius* de la criminalitat.

Sense oblidar, una altra vegada, l'aposta decisiva que va fer França –davant del món i davant d'Europa– de reconvertir-se en gran exportador del discurs dels drets humans en la seva política interior. Aquesta aposta, necessària fins i tot per a la seva legitimitat com a nació europea, es va compensar amb una mena d'actitud punitiva que aniria omplint les presons de preventius o de condemnats amb temps de condemna cada vegada més llargs. Això és que, enfront de la necessitat que es va imposar a la remodelització de la justícia francesa basada en la reducció de la severitat del càstig (d'una banda, supressió del treball forçós, supressió de la presó colonial, supressió de la pena de mort i, de l'altra, creació de figures alternatives a l'empresonament), es va apostar per la prevenció policial, però amb una forta tendència a la criminalització de la convivència, i l'increment en el temps de condemna o bé de l'aplicació dels temps màxims que el Codi Penal estipula per a cada fórmula de transgressió segons la classificació de *crim, delicte, falta*.

Així, la política penitenciària francesa de la fi del segle XX i del començament del XXI ha atès, d'una banda, al pol de la inseguretat subjectiva com a discurs i, de l'altra, a la conservació del principi de seguretat interna de les presons. La legislació penal francesa, en el seu Codi de 1994 (reedició del Codi Napoleònic), estipula com a funció de les presons la seguretat i la

resocialització. No obstant això, la conservació de la seguretat ha estat de vigilància suprema per part de les autoritats penitenciàries:⁴⁸ evitar les fugides, prevenir els suïcidis, entre moltes altres mesures de restricció de drets als interns, s'imposa encara avui davant de les necessitats de resocialització aparentment en descàndid.

Contenció de la inseguretat amb mesures de seguretat, diu la consigna de la política fins ara. No obstant això, com veurem a continuació, aquestes funcions es desenvolupen sobre el rostre del nou criminal, un ciutadà francès «diferent».

EL DEBAT SOBRE LA CIUTADANIA O LA PARADOXA IGUALTAT/DESIGUALTAT: el reforçament de l'altre en l'escena pública com a generador d'inseguretat i la justificació de mesures de prevenció i repressió basades en la discriminació

No obstant les tendències descrites, és just advertir que el desenvolupament de la política penitenciària francesa ha atès a reformes i contrareformes protagonitzades pels governs d'esquerres i de dretes que s'han succeït des dels inicis de la V República fins als nostres dies (Charles de Gaulle, 1959-1969; Georges Pompidou, 1969-1974; Valéry Giscard d'Estaing, 1974-1981; François Mitterrand, 1981-1995; Jacques Chirac, 1995-2007; Nicolas Sarkozy, 2007-...), almenys en les coalicions que s'han produït des dels anys 1980 (esquerra, 1981; dreta, 1986; esquerra, 1988; dreta, 1993; dreta, 1995-2007). Els efectes que ha tingut el diagnòstic de la convivència en termes de problemàtica de la violència, si bé han generat un discurs punitiu que constitueix la base de la legitimitat de mesures repressives, també va despertar un debat sobre la naturalesa mateixa de la prevenció del delictes. Podem dir que

---

⁴⁸ Per a més detall sobre els arguments que alguns llibres ofereixen, vegeu Herzog-Evans M. (1996). «Le droit pénitentiaire: un droit faible au service du contrôle des détenus?». Dins: Faugeron, C.; Chauvenet, A.; Combessie, P. (dir.). *Approches de la prison*. De Boeck Université. Brussel·les, pàg. 273-296.; Mansuy, I. (2005). «The Principle of Legality and the Execution of Sentences in France and Germany: Law = Rights?». *Champ Pénale*, vol. II; i fins i tot diversos informes com el d'Assemblea Parlamentària (2004), *op. cit.*; o de l'Observatori Internacional de las Prisiones (2003, 2005). *Las condiciones de detención en Francia* (disponibles a: http://www.oip.org/thematiques/discipline/discipline_rapport_2005.html i a: http://www.oip.org/nos_publications/rapports/rapport_2003_sur_les_conditions_de_detention_en_france.html).

allò que ha caracteritzat el discurs d'esquerres i dretes en matèria de política penitenciària ha estat, respectivament, la idoneïtat d'implementar mesures preventives orientades a reforçar la solidaritat davant d'aquelles orientades a la criminalització de la convivència i a la repressió policial.

En etapes posteriors a l'informe Peyreffite, el qual va institucionalitzar el discurs sobre el si mateix en termes de violència, el 1982, després d'una campanya electoral molt mediatitzada per les qüestions relacionades amb la seguretat, es va constituir la Comissió d'alcaldes francesos, sota la presidència de Gilbert Bonnemaïsson (alcalde d'Epinaï-sur-Seine i diputat de l'Assemblea Nacional). Aquesta comissió es va plantejar quin havia de ser la nova estratègia nacional d'actuació⁴⁹ per fer front al problema de la inseguretat que s'havia plantejat públicament i que havia estat animat pels mitjans de comunicació. D'això va resultar l'anomenat *informe Bonnemaïsson –Davant de la delinqüència, prevenció, repressió, solidaritat–*, les recomanacions del qual van marcar una etapa interessant en la política criminal penitenciària durant la dècada de 1980 i principis de la de 1990.

Bàsicament, les recomanacions d'aquest nou informe es basaven en explicacions sobre la violència que ja reflectien el discurs sobre un *altre* generador de criminalitat, que, no obstant això, era víctima dels efectes de l'exclusió social, de la crisi en l'Estat del benestar i, per tant, de la desatenció de l'Estat. En el mateix sentit, els resultats de l'informe posaven de manifest la qüestió sobre l'efecte d'aquestes variables en la construcció de subjectes alienats, víctimes, sens dubte, d'una societat que transformava els seus consensos cognitius i d'acció política entorn de les conquestes republicanes basades en la igualtat, i consegüentment entorn del *com* i al *per a qui* dels drets. El context era, doncs, el del trànsit de la ciutat industrial a la postindustrial i, amb això, de la pèrdua del subjecte del *benestar* (l'obrer); també era el context de la pèrdua de l'hegemonia francesa al món, és a dir, de la decadència del seu discurs imperial i de la seva transformació al

---

⁴⁹ En aquesta estratègia, el lideratge d'alcaldes i de les administracions locals que representaven es va valorar com a absolutament necessari. Per a més detall sobre les missions d'aquesta comissió, es pot veure la introducció de l'informe esmentat: Commission des Maires sur la Sécurité (1982). *Face à la délinquance: prévention, répression, solidarité / rapport au Premier ministre*. La Documentation Française. París.

nacionalisme; i és el context, per descomptat, com ja hem esmentat, dels efectes de la recepció de nous habitants; els excolons de nacionalitat francesa, els excombatents en el bàndol francès en la guerra d'Algèria, els immigrants turcs i d'altres nacionalitats.

Això explica que les recomanacions de l'informe estiguessin concebudes com a polítiques de proximitat, com a part del clima de desconcentració que s'imposava en el context francès dels anys 1980 davant del diagnòstic de la problemàtica de l'excés de centralitat de l'Estat⁵⁰ –per tant, d'ineficiència de la gestió i distanciament de la ciutadania–. Així, les mesures de proximitat van estar pensades com a mesures de gestió local, mitjançant les alcaldies. En el mateix sentit, la gestió, encara que a càrrec dels alcaldes, tindria també finançament privat, amb vista a propugnar la gestió amb criteris d'eficiència i entenent que, d'aquesta manera, s'aconseguiria implicar, alhora que coresponsabilitzar, els denominats sectors privats, ciutadania en general, en la gestió preventiva de la delinqüència. Però, sobretot, aquest context explica per què les recomanacions de l'informe es dirigien al que a França es denomina *les comunitats*.

El procés de desconcentració en matèria de seguretat que el va succeir va ser la creació de consells a diferents escales territorials (local, departamental i nacional), amb la participació de múltiples actors socials, veïnals i institucionals. Els eixos d'actuació d'aquests actors, davant els límits de la repressió de les institucions estatals més tradicionals, també havien ser els de la solidaritat i el treball en societat i la integració. Segons Joanna Heskia Tornquist (2001), el treball en societat passava per descentralitzar la presa de decisions també cap a les administracions regionals, departamentals i locals; la solidaritat, per reforçar la participació i el finançament dels diferents actors públics i privats, i

---

⁵⁰ Cal assenyalar que al març de 1982, el mateix any en què apareix l'informe Bonnemaïson, s'aprova al Parlament francès la Llei relativa als Drets i Llibertats de les Comunes, dels Departaments i de les Regions, i va canviar, d'aquesta manera, el marc institucional i polític del país.

assumir així una responsabilitat comuna; i, finalment, la integració, per articular l'actuació institucional cap aquells que havien estat exclosos.⁵¹

Com es pot veure, la noció de *comunitats* adquireix una doble dimensió en l'escena d'aquesta política. D'una banda, es tracta efectivament de la localitat; de l'altra, es tracta de la construcció social de *l'estranger* com a grup cultural o ètnic. Segons Michel Wieviorka, aquesta construcció és fonamental per comprendre com s'ha articular el discurs del racisme en el sentit comú de la ciutadania francesa i en el seu fer institucional. Les comunitats, en tant que construcció social de l'estranger, són irreductibles a la condició de francès, en la mesura que les conductes adquirides per i en la seva cultura d'origen –amb la qual cosa no és rellevant que la comunitat en qüestió sigui de persones que hagin obtingut la ciutadania francesa– fan que aquesta persona sigui impossible d'integrar en l'escena de l'Estat nacional, lliure i laic que l'Estat francès diu que és.

Així, doncs, apareix en el saber del llenguatge institucional la consolidació d'un *altre* diferent del francès com a subjecte de la violència. Recordem que l'informe Peyreffite ens parlava de la generalització de la violència, no obstant la seva sublimació en aquells subjectes anònims, brutals, espectaculars. El context de l'informe Bonnemaïson, malgrat la seva decisiva voluntat i posada en pràctica de mesures que reforcessin la solidaritat, és a dir, la vinculació dels *uns i els altres* en l'espai públic –i potser també en el privat– com a mesures de prevenció, certifica i institucionalitza els subjectes provocadors de la inseguretats als objectius de la política penitenciària que de llavors ençà omplen les presons franceses. Certs estrangers o ciutadans retornats, generalment, barons de religió musulmana.

Aquest efecte paradoxal de les mesures –excloure per incloure– ha estat criticat tant pels qui afirmen que s'ha tractat d'un setge als sectors més desfavorits per exercir més control social i de manera més selectiva com pels

---

⁵¹ Heskia Tornquist, Joanna (2001). «Las penas comunitarias y el problema del crimen». *Revista de Estudios Criminológicos y Penitenciarios*, núm. 3, novembre (Santiago de Chile), pàg. 29-55.

qui professen el discurs del privilegi que es dóna a l'estranger en detriment del nacional «legítim» francès.

És interessant, en aquest sentit –seguint amb Wieviorka–, apreciar que els canvis en el pensament ciutadà respecte a la construcció social de «les comunitats, crenbanten en la base social el discurs de la igualtat proferit per la República». Hi ha ciutadans francesos que no són reductibles, per tant, no són integrables. Diguem que en aquest context s'inscriu el debat que va tenir lloc a França –a l'hora de repensar la República– entre el model igualitarista o el model d'Estat multicultural.

L'interessant és, en tot cas, que aquest pensament no fa més que explicar en l'ordre microsocial allò que més amunt denominàvem com la partició epistèmica del si mateix de la violència entre els ciutadans víctimes i els subjectes perillosos. Aquesta partició, en sentit contrari a què sol pensar-se, no té un fonament cultural sinó polític, els efectes del qual són clars en l'orientació de la política penitenciària.

Veiem, en la mesura que el pensament sobre la inseguretats s'articula entorn dels habitants de les comunitats, com a subjectes perillosos, que el que ha succeït a França ha estat la creació d'un clima de pressió ciutadana per part dels electors que ha conduït les autoritats locals, departamentals o estatals a evitar, desviar o simplement declinar decisions polítiques orientades a la prevenció a aquestes comunitats. Per exemple –expressa Wieviorka–, la pressió ciutadana s'ha fet mitjançant comunicats als alcaldes o mitjançant la retirada dels fills d'activitats organitzades a les localitats si hi ha la presència d'una persona estrangera. També s'ha produït mitjançant vot de càstig, mitjançant setges veïnals o mitjançant idees de creació de milícies urbanes. Evidentment, també s'ha fet a viva veu, mitjançant la comissió dels anomenats *crims racials*. No oblidem, a més a més, en aquest sentit, la confluència d'aquesta pressió ciutadana amb l'increment dels vots que va tenir el Front Nacional en les eleccions regionals de 1999.

Coincideix, llavors, l'auge d'aquest pensament amb el progressiu replegament de les mesures preventives basades en la solidaritat i amb l'auge dels partits de

dreta i extrema dreta. També, conseqüentment, encara que això no s'hagi propugnat necessàriament només des de la dreta, s'ha creat un *governar cap a les víctimes* que ha tingut repercussions clares en la criminalització de la convivència allà on habiten les comunitats; en la severitat de les mesures –com dèiem–, en la tendència cap a l'ús de la presó preventiva. Una tendència molt important, en aquesta mateixa direcció, ha estat l'anomenada *criminalització de la joventut*.

Fins als 13 anys s'és menor a França; a partir d'aquesta edat i fins als 18, es pot aplicar la llei penal als joves, encara que sota certs preceptes de supervisió.⁵² De forma paral·lela a aquestes consideracions, en els anys recents, s'han construït centres de joves que, a manera de reformatoris, pretenen contenir i prevenir la criminalitat juvenil. Aquesta, en el context francès, respon de manera important al diagnòstic esmentat més amunt: els fills dels immigrants (segona i tercera generació) o els fills dels retornats són els qui protagonitzen les revoltes, els qui consumeixen drogues, els qui professen el discurs de la venjança contra els colonitzadors. Aquest pensament, que és part del discurs del racisme, troba explicacions d'aquesta índole en un fenomen que podria ser tractat, per exemple, des de la perspectiva de l'anomia, del nihilisme, de l'alienació com a fonts primigènies de la generació de marcs cognitius diferents en una joventut desposseïda. Explicacions que, al seu torn, troben, ara com ara, el seu corresponent en l'escena concreta de l'espai públic francès. Com a part de la política preventiva basada en la repressió, els joves francesos són cada vegada més víctimes d'una mena de fustigació policial.

Com assenyala Laurent Mucchielli (2008), «la major part dels instruments d'enduriment repressiu que s'han instaurat en els últims anys, dirigits exclusivament a la delinqüència dels joves dels barris populars, són: la multiplicació de noves incriminacions en el Codi Penal (fins a la penalització de la simple ocupació d'un portal d'un immoble), agreujament de sancions en matèria de robatori, d'agressió, de degradació (grafit), rebaixa dels límits d'edat

---

⁵² L'enduriment de la responsabilitat penal del menor a França en els últims anys pot vincular-se a l'augment de menors en les ràtios penitenciàries que mostràvem en la presentació d'aquest document; no obstant això, com veurem amb el cas de Gran Bretanya, els índexs de població penitenciària juvenil en aquest país no han aconseguit, de moment, l'alta ràtio existent al país anglosaxó.

penal (fins i tot la creació de noves sancions a partir de l'edat de 10 anys), augment dels efectius de la policia, creació d'unitats de policia especialitzada contra la lluita de "la violència urbana" (com les Brigades Anticriminalitat, els membres de les quals són denominats al si mateix de la policia "els cowboys", per subratllar-ne el violent estil d'intervenció), acceleració dels processos judicials (tractament en temps real, compareixença immediata), creació de grups locals de tractament de la delinqüència i de jutjats on oficien els "delegats del procurador de la República", que poden pronunciar penes menors sense que l'acusat pugui beneficiar-se d'un advocat i d'un procés contradictori».

Però, potser, aquesta contingència –més aviat normalitzada– del context francès, que posa de manifest la contradicció entre els principis d'igualtat institucional i la seva gestió amb base en la desigualtat, en la discriminació, revela a manera d'escàndol, de populisme, d'electoralisme, una situació que succeeix a França com a deute de la República o tasca pendent en la construcció de la *igualtat*. Es tracta de la discriminació sobre la base del rol de gènere, concretament en l'escena de les presons.

Respecte a això, però, cal assenyalar dues qüestions:

- a) L'excepció que es produeix al principi d'universalitat i igualtat en relació a les mares preses.
- b) L'excepció a aquest mateix principi que es produeix en els processos judicials i la situació penitenciària.

La primera, que s'aplica també per al cas dels menors i el seu possible tracte diferencial a nivell penal i penitenciari, es refereix al tracte especial que reben les dones preses amb fills a càrrec seu a la presó a causa de la coalició amb els drets del menor.⁵³ Mentre que la segona es refereix a allò que diferents investigacions (Cardi, 2004; Mary, 1996, 1998; Marpatat, 1999, 2000) han constatat i que és la realitat de dues tendències –encara que no oposades– de tracte específic, ja sigui activament o passivament, per part del sistema penal:

---

⁵³ Com és sabut, hem de tenir en compte que sobre aquest aspecte interfereixen no només els textos legals nacionals, sinó també aquells textos internacionals (Regles Penitenciàries Europees –art.36– o la Convenció sobre els Drets de l'Infant, de Nacions Unides, de 20 de novembre de 1989) que han estat ratificats per diferents països –entre els quals, França–.

d'una banda, la de beneficiar-se de la clemència i les condemnes reduïdes en els processos judicials (fet que explicaria en part el baix percentatge de dones preses a aquest país) i, de l'altra, la de quedar confinades a la marginalitat i a l'oblit dins el sistema penitenciari.

Si revisem l'Índex de Desenvolupament Humà de 2007, descobrim que França és –entre els països del nostre estudi– el que té una taxa més alta de desigualtat de gènere. Llavors, si, com diu Combassie en el seu estudi sobre França, les condicions de detenció i l'allargament en el temps de condemna és allò que contravé més *l'haver de ser* de la República francesa en matèria de política penitenciària, les condicions de les dones en custòdia i/o en compliment de condemna⁵⁴ acaben per tancar el cercle de la gran paradoxa igualtat/desigualtat en la gestió de la pena privativa de llibertat.

LA NECESSITAT DE CASTIGAR: l'expressió de la dualitat republicana en la gestió de la pena privativa de la llibertat

Hem apreciat al llarg d'aquest recorregut com l'edificació de la República francesa, almenys el seu desenvolupament després de la Segona Guerra Mundial, s'ha fet en atenció a dos horitzons clarament diferenciats. D'una banda, l'horitzó de futur, propugnat per l'*ethos* d'igualtat; de l'altra, l'expressió d'una tradició –entre la severitat del càstig i la gestió de les diferències sobre la base de la discriminació– que ha adquirit la seva centralitat en la gestió dels afers relatius a la violència i la criminalitat. Això és, almenys, allò que ens mostren els discursos. O, millor dit, allò que ens mostren els arguments –que reposen en aquests discursos– sobre la problemàtica de la convivència francesa, sobre el sentiment i necessitat la població que ha d'omplir-se en la definició, expressió i decisió de mesures i en la construcció d'un subjecte social com a objectiu de la política. Hem exposat, en aquest sentit, les categories de la *violència*, la *percepció subjectiva de la inseguretat*, l'*altre francès*, l'*immigrant*, el *jove*, la *dona transgressora* com a agents concrets de la criminalitat, separats del si mateix de la República. No obstant això, hem

---

⁵⁴ Per a una visió exhaustiva sobre les condicions d'empresonament de les dones preses a França, vegeu Faire. «Informe Nacional Francia». Dins: Cruells, M.; Igareda, N. (2005), *op. cit.*

d'exposar com aquestes coordenades, relatives a la cognició del sistema polític, troben o no la seva expressió en les fórmules de l'anomenat, amb totes les excepcions, *model penitenciari francès*. Sobre aquesta qüestió, la pregunta operativa ha de tornar a cap als marcs cognitius que nodreixen el principi de la necessitat de castigar, ja que és precisament aquest principi el que s'imposa en el discurs polític i ciutadà que anima les decisions polítiques. Llavors, si les coordenades que suporten el sistema penitenciari a França, almenys des dels anys 1970, atenen als principis de seguretat i de resocialització, la qüestió es planteja en els termes següents: com s'expressen ambdós principis en la gestió concreta de la pena?; hi ha la primacia d'un sobre un altre?; hi ha algun altre principi que la suporta?

El discurs histogràfic de la república francesa i la dualitat de les presons

Si en alguna cosa és rica la historiografia francesa és en la correspondència que existeix entre formació del sistema polític i expressió del càstig. Si ho expressem en termes de funció –com ja avançàvem més amunt–, sembla que la història republicana ha necessitat l'espectacularització del càstig com a referent necessari en la continuïtat dels seus processos, de les seves etapes de progrés, de les seves fundacions i refundacions. A la seva obra *Vigilar i castigar*, Michel Foucault ens relata brillantment la funció de control que exercia l'espectacularització del càstig i com aquest espectacle va cedint el seu lloc a la reclusió a mesura que l'Estat es va secularitzant. No obstant això, malgrat que es canvia el dispositiu de control i prevenció des del càstig corporal al denominat per l'autor «disciplinament de l'ànima» que es produeix en el règim penitenciari, la necessitat de castigar preval com a principi que encara sustenta el Codi Penal de la República. Es pot dir que aquest principi se secularitza sota els auspicis d'una moral utilitarista, que constitueix un dels fonaments del pensament il·lustrat. Se suposa, en aquest principi, que l'individu és un subjecte racional, que fa càlcul de les conseqüències dels seus actes, que evita l'efecte negatiu del càstig i, per tant, evita la criminalitat. D'altra banda, el fonament de la resocialització troba la seva tradició en la idea de *redempció moral*, que se secularitza en la idea de l'aprenentatge moral mitjançant disciplina, mitjançant reclusió, mitjançant el treball. El debat que va animar per molt temps la

fonamentació del càstig a França durant el segle XIX va ser precisament aquest: es pot transformar moralment un individu una vegada comès un crim?; la comissió d'un crim és un exercici de càlcul racional? Un debat entre deductivistes i utilitaristes del segle de les llums que s'ha anat traduint, construint, deixant empremta en l'edificació de les presons, en la construcció de la República.

La dualitat moral de les presons franceses

Tal com hem anat esmentant al llarg del text, la *presó pública* té el seu desenvolupament a partir del Codi Penal de 1871, moment en què s'atorguen drets als presos i s'amorteixen gradualment una sèrie de càstigs violents.⁵⁵ El que és rellevant d'aquest procés és allò que Ermanno Gallo (1995) assenyala a la seva obra: les pràctiques, canvis, contradiccions i efectes que es van succeir durant dos segles a causa de la convivència entre un model secular i un de confessional.

En aquesta direcció, se succeeixen pràctiques en atenció al model secular, com ara l'abolició de les deportacions i de les *bagne pénale*, per situar les presons, anomenades *maisons de force*, als centres urbans (Gallo, 1995); en elles esdevindria el canvi cap a la disciplina i la reducció de l'espectacle a què Foucault fa referència. Entrada ja la IV República (1946-1956), es reafirma també el propòsit de la transformació del pres des del càstig, el qual recolza en els discursos de la redempció moral i la rehabilitació social. El sistema de classificació dels presos esdevé central en el procés de rehabilitació i, amb això, el tractament s'estructura en un model de *sistema de progrès*⁵⁶ del pres. Per tant, aquest model, que modifica el concepte de càstig existent fins aquell moment, cal entendre'l en el seu vessant confessional com a rehabilitació de l'interior del pres.

Un nou canvi tindrà lloc amb la Guerra d'Algèria, moment en què la població penitenciària, com hem mostrat en la presentació, es dispara, es produeixen

---

⁵⁵ Reiterem novament que aquest procés es va dur a terme de forma gradual, ja que els treballs forçats, l'aïllament, la pena de mort van necessitar molt de temps per acabar sent abolits.

⁵⁶ És el que avui coneixem com a primer grau, segon grau, règim obert i llibertat condicional o no.

algunes fugides de presos i, al seu torn, es crea l'alarma d'inseguretat en l'espai públic. En aquest moment, el model anterior entra en crisi, i ara es prioritza la classificació dels presos en funció de la seva perillositat o de la possibilitat de fugida –per a la qual cosa, en conseqüència, es creen presons d'alta seguretat– i es construeixen grans presons que aviat entraran en col·lapse a causa de l'augment de la població. Davant d'aquesta situació de contínua degradació dels centres penitenciaris i de les condicions dels presos, on l'expressió de la necessitat del càstig ocupa un lloc central, s'entra en un període de reforma (1975). En aquest període la presó girarà la seva mirada cap a la promesa de la República, supeditant-se ara ja, formalment, a les regles penitenciàries europees, a les quals França es compromet.

No obstant això, la retòrica de reforma i obertura sobre la base del discurs dels drets dels presos es veurà novament interpel·lada per l'aparició de l'informe Peyrefitte, el qual –com ja hem pogut observar– introdueix la tríade formada per violència, inseguretat i repressió com a eix del debat i de futures actuacions. Davant la treva del període de Mitterrand durant els primers anys de la dècada de 1980 (que matisarà aquesta retòrica, introduirà amb major força el treball de prevenció en les comunitats i emfatitzarà l'ús de les mesures alternatives a la presó), succeeix just després un nou canvi, també subratllat per Gallo, basat en la construcció de noves presons, l'entrada del partenariat públic i privat⁵⁷ i d'un model de gestió al qual se li demana eficiència.⁵⁸ La privatització de les presons franceses, no obstant això, es distingeix del model anglosaxó en el fet que suposa un model semiprivat o mixt basat en què el Govern reté la responsabilitat de tota la gestió de les funcions de custòdia i dels funcionaris, mentre que les companyies responsables de la construcció de la presó s'encarreguen de les funcions de manteniment, tecnologia interna i activitats de reinserció i resocialització, com ara l'educació i el treball.⁵⁹ Amb això, caldrà

---

⁵⁷ Aquest partenariat es va iniciar amb el Programa 13.000 del Ministeri de Justícia.

⁵⁸ El criteri d'eficiència que s'exigeix en aquest model de nova gestió ha vingut també de la mà dels primers informes oficials quant al cost comparatiu que aquestes presons semiprivades tenen respecte a les gestionades de manera totalment pública. El PPRI exposa en aquesta mateixa línia que l'informe 2006 de la Cour des Comptes assenyala que el cost actual de les presons semiprivades està per sobre del cost de les presons públiques entre un 8,6% i un 50% (dades disponibles a: <http://www.psiru.org/ppri.aspc>).

⁵⁹ Actualment hi ha a França 27 presons gestionades sota aquest model de partenariat públic i privat.

veure fins a quin punt es modifica l'estatus dels presos o el principi de resocialització i, en definitiva, la política criminal tal com s'ha edificat en aquest país.

La centralitat de l'utilitarisme en la necessitat de castigar: la relació entre el codi penal, estructura penitenciària i el principi de resocialització

Que avui convisquin a França un model de gestió de les presons privat i un altre de públic no afecta la naturalesa dels centres de reclusió. Aquesta, que es desprèn de la classificació que es fa del delicte en el Codi Penal vigent, atén a la naturalesa de l'ofensa comesa.

Per exemple, a les *maisons centrales* es troben els condemnats per la comissió d'un crim, que a França és considerada l'ofensa més greu, amb penes no inferiors als deu anys i no superiors als trenta. Mentre que a les *maisons d'arrêt* es troben els interns en règim preventiu junt als que han comès un delicte, la qual cosa inclou ofenses intermèdies, amb penes entre els cinc i els deu anys, i ofenses menors, infraccions, amb condemnes inferiors als cinc anys. Quan un intern es troba a punt de sortir de la presó, es traslladat als anomenats *centres de détention*, en els quals es prepara la seva reinserció. Aquests últims recintes, en la mesura que constitueixen una novetat en la llarga història penitenciària francesa, són diversos quant a estratègies de tractament de reinserció i resocialització.

En aquesta classificació, és interessant apreciar que l'organització entre contundència del crim i naturalesa del centre ens parla d'una aposta de la política penitenciària per la seguretat, en detriment de la resocialització. L'agrupament entre «iguals» –criminals, si és el cas de les ofenses més greus– assegura el resguard de la massa en atenció a la seva perillositat, ofensivitat i punitivitat, la qual cosa permet establir un control, un programa unitari a cada centre. Si a això li sumem que es disposen centres i temps específics per a la resocialització, hem d'entendre que és en aquest moment, en aquest lloc, quan i on els interns aprenen a «convivre» –per dir-ho així – fora de les disposicions pròpies de la convivència en règim penitenciari, entre «diferents», dins programes de preparació per a la vida en llibertat.

Això no vol dir, és clar, que a les *maisons centrales* no s'atengui als principis d'obertura de les presons, aspecte que –com hem reiterat–, des de l'adaptació de les normes penitenciàries (drets humans) en la dècada de 1970, regeix també a les presons franceses. En aquest punt, no obstant això, és interessant apreciar que el tema de l'*obertura* és interpretat a França com l'adquisició de drets com ara visites dels familiars, telefonades, manteniment de la correspondència amb persones fora de les presons. També és cert que a les *maisons centrales* hi ha programes de tractament orientats a la reinserció. No obstant això, és el règim penitenciar tancat el que socialitza, durant llarg temps, els penats en condemnes de llarga durada. D'aquesta manera, la disciplina i el treball continuen comprenent-se com els instruments mitjançant els quals pot produir-se la transformació moral de l'intern; la seva redempció?

En aquest punt, val la pena establir la comparació amb el sistema danès. Es pot dir que a ambdues nacions el jutge disposa de molta discrecionalitat per a l'establiment de la pena. Hem dit que a França, segons investigacions, la tendència ha estat, tant a allargar-les en el Codi Penal com a sentenciar el màxim dins allò que s'ha estipulat en el Codi en funció del delictes. A Dinamarca, hi ha una diferència important, els temps mínims queden a càrrec de la discrecionalitat del jutge, és a dir, no estan estipulats en el Codi Penal ni es troben associats a la naturalesa del crim comès. En aquesta nació, per tant, intervé la jurisprudència com a criteri fonamental. Això, a Dinamarca, es relaciona amb l'estructura i la naturalesa de les presons. Recordem que el criteri que intervé per destinar un condemnat a una presó oberta o a una de tancada a aquest país no depèn de la naturalesa del crim comès, sinó de les capacitats que mostri aquesta persona, previ estudi, per conviure amb els altres en condicions d'obertura. Conseqüentment, s'entén en la política danesa una aposta decisiva per una resocialització basada en la convivència amb els altres, amb els diferents, que tendeix a emular la vida al carrer. A França, i això malgrat l'èmfasi que s'ha volgut donar en el Codi Penal de 1994 al principi d'individualització de la pena, en funció tant de les condicions particulars que circumden la comissió de l'ofensa per part de l'infractor com de la consideració de la seva «biografia» (per utilitzar un concepte psicosocial), es dilueixen en el recinte securitari, i ara massificat.

És interessant, doncs, relacionar aquesta circumstància –que hem qualificat com a *massificada*– entre iguals amb els fenòmens de violència i discriminació que també es viuen a l'interior de les presons. En termes institucionals, la categorització de l'infractor és general, deixant a les anomenades *normes informals* fer el seu treball de sectorització de les persones a la presó. Com ens mostra Combessie (2005), aquesta diferenciació es produeix, precisament, en atenció a variables de religió (els musulmans, la resta), o bé, com ens mostren les altres investigacions, en atenció al gènere, a l'edat. En el mateix sentit, l'autor ens assenyala com la necessitat de prevenir la violència interna s'imposa davant de qualsevol altra consideració, de la mateixa manera que evitar les fugides o els suïcidis es converteix en principi d'ordre.

Fins on podem arribar en les afirmacions, veiem que les institucions penitenciàries es troben amarades pels discursos de seguretat/inseguretat, igualtat/desigualtat que animen la política criminal en el seu conjunt. En aquest punt, ens sorgeix una qüestió com a reflexió d'aquest estudi: el mode de gestió privat de les presons afegeix alguna consideració significativa a la denominació i a l'estatus del condemnat?; intervé la retòrica del client com a categoria que anima la massificació de les presons, la contenció dels condemnats el màxim temps possible? La resposta és que l'experiència de gairebé vint anys de privatització només ens permet afirmar que la gestió privada dels recintes penitenciaris contribueix a la conservació d'una política criminal penitenciària basada en la seguretat/inseguretat, sense que l'Estat hagi d'assumir el cost que això suposa. Serà interessant, doncs, continuar indagant en un futur pròxim fins a quin punt la gestió privada afegeix nous conceptes. De moment, possibilita una política com la descrita, la qual cosa, fins avui a Dinamarca –per seguir amb la comparació–, no pot fer-se pel fet que la gestió completa de la pena privativa de llibertat queda, encara, a les mans de l'Estat. Creuar aquesta variable, és a dir, taxes elevades d'interns amb modes de gestió privada, és gairebé una afirmació en el cas de la política penitenciària francesa.

ANGLATERRA I GAL·LES

UNA POLÍTICA DE GESTIÓ PRIVADA D'ALTERNATIVES AL SERVEI DEL PÚBLIC

Entre el control, el públic, la gestió i la retribució

PRESENTACIÓ

Amb aquest nom –«*Una política de gestió privada d'alternatives al servei del públic*»–, volem significar la fortalesa pragmàtica del discurs sobre la protecció del públic, que s'ha consolidat en els últims anys a Anglaterra, com a fórmula semàntica de l'administració de justícia. Aquesta consolidació es dona en un model de societat, com és l'anglesa, que, almenys en termes discursius, comença i acaba en *la comunitat d'individus*. En aquest sentit, la protecció del públic funciona en un doble vessant: com a argument fonamental de la tasca de la política penitenciària i com a descriptor dels *agents* implicats en l'execució d'aquesta política. En altres paraules, a Anglaterra, es practica una política penitenciària en la qual el públic es protegeix a ell mateix, mitjançant l'edificació d'un sistema que possibilita l'execució *d'allò públic per part del públic*.

Si es compara amb la política penitenciària d'altres nacions del nostre estudi, l'anglesa es vehicula mitjançant un llenguatge nou. Això significa que se'n revela en un context de canvis consolidats i de nous acords semàntics, suscitats per les transformacions que ha comportat el modelic Estat del benestar britànic en els últims anys. L'aposta britànica per l'enfortiment de la llibertat econòmica, en detriment de la dimensió social redistributiva que acompanyava aquest model de benestar, continua suposant-li a la política d'aquesta societat esforços importants d'ajustos entre les necessitats de la població i la manera en què se'n durà a terme la satisfacció. Aquests ajustos, però, s'evidencien de la mateixa manera en el terreny de la semàntica com a recurs necessari procurant la legitimitat. La política penitenciària és, en aquest sentit, subsidiària d'aquesta renovació.

Quan parlem de la pragmàtica d'aquest discurs –protecció del públic– parlem concretament del seu poder per engendrar i legitimar un sistema de sancions penals coherent amb els valors que sostenen l'anomenat *postbenestarisme* anglès.⁶⁰ Per tant: *Estat mínim, democràcia liberal i llibertat de mercat*, d'una banda, i, de l'altra, *participació privada en la prestació dels serveis*, sota

---

⁶⁰ És a dir, es tracta de l'expressió dels valors d'una societat que es troba més enllà en el seu trànsit semàntic cap a una societat postindustrial.

mecanismes de competitivitat, protagonisme privat en les decisions públiques i individualisme moral.

En conseqüència, ens estem referint al llenguatge i la forma que adopta un sistema de sancions penals:

- a) Que es vehicula mitjançant una relació estreta entre el públic i el Govern, deixant de costat la *forma Estat* com a instrument d'aquesta relació. En la pràctica decisonal, això suposa que es governa i decideix en termes penals en atenció a les demandes de la població. Per tant, és una política absolutament reactiva a l'opinió pública.
- b) La semàntica del qual no és ja la del servei públic, sinó la de l'acció governamental eficient. D'aquesta manera, es tracta d'un sistema que pretén garantir acció governamental eficient esmenada mitjançant la gestió privada de penes alternatives (presó o penes amb base en la comunitat). O, dit d'una altra manera, es tracta d'un sistema que opera amb una racionalitat de costos i beneficis en l'administració de la pena.
- c) Que concep, conseqüentment, el càstig com una fórmula de retribució al públic que legitima, en primera instància, el sentit de la *pena privativa de llibertat*, i, en segona, la inversió en rehabilitació a l'interior de les presons. El càstig, queda així justificat mitjançant un principi d'utilitat que deixa en segon terme, o en el passat, el sentit ulterior del càstig com a mitjà de resocialització de l'ofensor.

Quant a les estadístiques, la pragmàtica del discurs dona els resultats següents:

En termes comparatius, entre els casos del nostre estudi, Anglaterra i Gal·les és el lloc en el qual hi ha més població empresonada. Si atenem novament a la comparativa que ens ofereix el King's College, mostrada en el cas danès, veiem que la ràtio d'empresonament al desembre de 2008 era de 152. I, si

ampliem el focus, tenim, a més a més, que ja el 2006 aquest país tenia la segona ràtio més alta de població reclusa (147) entre els estats d'Europa Occidental. Segons fonts oficials del Govern britànic:

«La ràtio més alta es trobava a Luxemburg (163), mentre que altres ràtios elevades es trobaven a: Espanya (145), Escòcia (139), Holanda (125) i Portugal (119). Així mateix, es van trobar ràtios més elevades de població penitenciària entre 5 nous estats de la Unió Europea –Estònia (328), Letònia (303), Lituània (239), Polònia (230) i República Txeca (181)– i en altres dos països europeus –Federació Russa (577) i Ucraïna (356)–. Mentrestant, les ràtios més baixes entre les nacions d'Europa Occidental es trobaven a: Islàndia (39), Eslovènia (65), Finlàndia i Itàlia (ambdues, 66). La Federació Russa és un dels 15 països del món amb ràtios de població empresonada iguals o superiors a 400 per cada 100.000 habitants, igual que Estats Units, la ràtio del qual de 750 a mitjan 2006 era la més elevada del món. Finalment, tres cinquenes parts de les nacions del món (61%) tenen ràtios de població empresonada per sota de 150 per cada cent mil habitants» (Ministeri de Justícia, 2007).⁶¹

La valoració d'aquestes estadístiques, no obstant això, no pot fer-se sense atendre als marcs que suporten aquesta política. Com veurem, els alts percentatges d'empresonament van ser una preocupació central, sobretot en els inicis del procés de reforma d'aquesta política a la fi dels anys 1980. Progressivament, no obstant això, l'interès per disminuir aquestes ràtios s'ha anat desplaçant per un altre de naturalesa més integral: *l'enfortiment del sistema de sancions penals en el seu conjunt*.

En el rerefons d'aquest desplaçament, *la necessitat de recuperar o aconseguir la credibilitat del sistema* es va imposar i es continua imposant com a estratègia del Govern. El debat era, llavors, el del desbordament del sistema en totes les seves dimensions: poblacional, financer i, especialment, funcional. La concepció de les presons com a centres de resocialització va caure en

---

⁶¹ Dades extretes de l'informe publicat pel Ministeri de Justícia (2007). *Offender management, caseload statistics 2006* (disponible a: <http://www.justice.gov.uk/>).

descrèdit, junt amb la filosofia penal de condemnes il·limitades que la sustentava. El consens respecte a la necessitat d'una reforma global del sistema es va consolidar en un escenari de progressiva reducció de la despesa pública en matèria de serveis penitenciaris. Va emergir així l'anomenat *nou realisme* a l'interior de la filosofia criminal –«l'únic que justifica les presons és la privació de llibertat en ella mateixa»–,⁶² amb la qual cosa la discussió sobre la funció i sobre les formes de les sancions penals va omplir de continguts el debat públic que va assistir a les primeres reformes: la *Criminal Justice Act* de 1991. En aquesta llei es va consolidar l'argument de la institucionalització d'un sistema de sancions alternatives (penes de presó i penes a l'interior de la comunitat), per tant, de l'establiment del principi de la condemna justa i raonada. En el mateix sentit, es van establir temps determinats per a les condemnes. D'altra banda, es va legislar en la direcció d'obrir l'administració de les penes a la gestió privada, i el 1994 es va fer un primer pas amb la privatització de la gestió de quatre presons.

El debat no es va cloure, malgrat els resultats immediats d'aquesta reforma, ja que, per primera vegada en molts anys, encara que per breus instants, la taxa d'interns va ser inferior a la taxa de població, de la mateixa manera que les ràtios de condemnes a serveis de *probation* es van incrementar àmpliament.⁶³ La discussió sobre la funció de l'empresonament prosseguia, i, davant de les disposicions emanades d'aquesta *Criminal Justice Act*, es va revelar el director emergent del servei de presons, Michael Howard, amb la seva cèlebre declaració que «la presó funciona».⁶⁴ Del debat suscitat, van resultar la *Criminal Justice Act* de 1993 i també successives mesures d'enduriment dels

---

⁶² Vegeu Morgon, Rod (2001). «England and Walles». Dins: Van Zyl Smit, D.; Dünkel, F. (eds.). *Imprisonment Today and Tomorrow*. Kluwer Law International. L'Haia, pàg. 211-237.

⁶³ En aquest sentit, les dades oficials i nombrosos articles ens mostren el decreixement continuat de la població penitenciària entre 1991 i 1993. Vegeu, per exemple, Ryan, Mick; Sim, Joe (1995). «The penal system in England and Walles: Round up the usual suspects». Dins: Ruggiero, Vincenzo; Ryan, Mick; Sim, Joe. *Western european penal systems: a critical anatomy*. Sage Publications. Londres; o, com a font oficial, l'informe del Home Office (2001). *Prison Statistics: England and Wales 2001* (disponible a:

<http://www.archive2.official-documents.co.uk/document/cm57/5743/5743.pdf>).

⁶⁴ Aquest debat el podem veure recollit a Morgon, Rod (2001), *op. cit.*, i en diferents mitjans de comunicació (entre els quals: http://news.bbc.co.uk/1/low/in_depth/uk/2000/newsmakers/2669719.stm).

processos, tant dins presó com en la comunitat, preses per el Home Secretary.⁶⁵ Una conseqüència d'aquest enduriment va ser el creixement continuat de la població penitenciària a aquest país. No obstant això, com ja hem apuntat més amunt, aquest creixement no va esdevenir l'eix central del debat,⁶⁶ sinó que ho va ser la necessitat de recuperar o aconseguir la credibilitat del sistema i també la reformulació del sistema de penes en el seu conjunt.

De llavors fins als nostres dies, el sistema de sancions penals s'ha orientat a consolidar la perfectibilitat de les seves reformes inicials. És a dir, la voluntat del Govern ha estat la d'extremar, cada vegada més, les mesures d'eficiència en la gestió dels recursos. En el mateix sentit, es troba davant la necessitat de justificar la inversió que suposa l'allargament en el temps de condemna, alhora que ha necessitat compatibilitzar i legitimar les dues formes de càstig (presó i *community penalties*) quant a l'adjudicació dels recursos i quant al debat sobre la preferència de l'una sobre l'altra, que encara s'anima en l'opinió pública.

En el Llibre Blanc de 2002 *Justice for all*, per exemple, queda clara la voluntat del Govern d'obrir la gestió del sistema de sancions al mercat competitiu. En aquesta direcció, ha augmentat el protagonisme del denominat *públic* en la gestió dels serveis a la comunitat i també en la presa de decisions judicials. En termes discursius, ha reforçat el sentit de la política en referència a la protecció del públic. La *Criminal Justice Act* de 2003 recull aquestes voluntats. D'aquesta manera, *la retribució al públic* emergeix en la política anglesa com aquella noció i funció que reconcilia la protecció del públic amb els mitjans fins ara dissenyats per aconseguir-la. Un *principi d'utilitat* s'imposa, d'aquesta manera, com a justificació del sistema, el qual, per aconseguir-ho, treballa ara

---

⁶⁵ Ryan i Sim ens informen en l'article de com es van anar imposant gradualment successives mesures d'enduriment. Per exemple, el 1993 es va implementar un paquet de 27 mesures entre les quals hi havia l'augment de la pena per als joves en més d'un any o una major duresa en les penes en la comunitat, mentre que el 1994 es van introduir mesures com el retorn als jutjats d'aquelles persones que en el seu trànsit pels serveis de *probation* utilitzessin un llenguatge abusiu o hi arribessin tard, uniformar els empleats dels serveis de *probation*, reduir l'atenció policial i augmentar el control electrònic, i fins i tot la reducció del pressupost de la *probation*, entre d'altres.

⁶⁶ Cal apuntar aquí la incidència destacada per David Garland que hi ha tingut també el factor de «la normalització per part de la societat anglesa d'aquestes altes taxes» sobre el desplaçament que apuntem. Vegeu Garland, David (2005). *La cultura del control*. Gedisa. Barcelona.

procurant-ne l'eficàcia: *disminuir la reincidència*, que renova «la vella recerca de l'eliminació de les causes del delictes»⁶⁷ en l'«eliminació de les causes de la reincidència».⁶⁸ D'aquesta manera, li dóna un nou sentit al *realisme emergent* en la dècada de 1990. La pena privativa de llibertat i l'ordre de serveis a la comunitat tenen una utilitat pràctica en la transformació de l'ofensor a una vida de convivència, és a dir, a la *law abiding majority*.

La resultant ha estat, llavors, *el bastiment progressiu d'un sistema d'execució penal i penitenciària i d'un altre de naturalesa retòrica i argumentativa, que han transformat la vella problemàtica del desbordament penitenciari en la difícil concatenació entre l'eficiència i l'eficàcia, entre l'oferta i la demanda de protecció del públic i el seu retorn*. Amb això, apareix també una tensió del sistema que redunda en la disminució o l'augment de la criminalitat, ja que en la mesura que es fa *dependre la utilitat pràctica de la sanció –basada en la retribució– de la gestió eficient i eficaç de la pena –ara fonamentada en la necessitat de reducció de la reincidència–, tenim que la ràtio d'empresonament en augment continuat s'equilibra o tensiona amb la ràtio de reincidència que pretén la seva proporció inversa*.

Vegem com intervenen aquests marcs en l'escena de la tensió que hem subratllat.

- a) *El control utilitarista*: com a fórmula d'expressió de la solidaritat social que assegura en la vigilància dels uns sobre els altres el referent de cohesió necessari per a la convivència en una comunitat d'individus (moral).

---

⁶⁷ Deixada de costat pels laboristes després d'haver assolit el poder el 1997.

⁶⁸ El treball institucional en aquesta direcció es pot veure en informes com el realitzat per la Social Exclusion Unit (2002). *Reducing Re-offending by Ex-Prisoners* (disponible a:

http://www.socialexclusionunit.gov.uk/publications/reports/html/Reducing_Re-offending/index.htm); o bé en informes més recents, com el de 2008 *Reducing Re-offending*, de la Local Government Association, o el Pla Estratègic 2008-2011 per a la reducció de la reincidència a Anglaterra i Gal·les dut a terme pel Ministeri de Justícia (aquest pla es pot consultar a: http://www.noms.justice.gov.uk/news-publications-events/publications/consultations/RRSP_2008-2011/).

- b) *El públic*: com a corresponent semàntic del model de comunitat individualitzada, que intervé en la política penitenciària anglesa com el seu receptor fonamental.
- c) *La gestió*: com a fórmula d'administració del sistema de penes, dels seus recursos econòmics i del seu règim, que intervé en la política a manera de garant de la seva eficiència.
- d) *La retribució*: com a argument d'utilitat de la pena que s'expressa dins la lògica del pagament a les víctimes o a la comunitat, mitjançant la privació de la llibertat, mitjançant l'assumpció d'un compromís de portar una vida sense crims en contraprestació a la inversió realitzada per la comunitat mateixa en la rehabilitació dels ofensors. En això, la política troba la seva eficàcia.

La conjunció d'aquests marcs en l'expressió de la política penitenciària anglesa comporta el dinamisme següent:

- a) La moral utilitarista es posa al servei del control, de forma tal que la demanda de protecció del públic es faci coincidir amb l'oferta retributiva que fa el Govern. El paper protagonista que s'adjudica al públic el converteix en garant del dret a ser retribuït, mitjançant la resignificació de la pena privativa de llibertat, com a mecanisme útil a la seva protecció, i mitjançant la imputació de penes a l'interior de la comunitat, sota prèvia supervisió del públic. Els individus de la comunitat, com diem, estan en el dret de fixar paràmetres de conducta tant per als ofensors que surten de la presó com per als que compleixen la seva condemna al si de la comunitat. En això es basa la *justícia per a tots*.
- b) Aquesta correlació entre demanda de protecció i oferta retributiva és el que li imprimeix dinamisme a la incessant construcció i reemplaçament de centres penitenciaris. Iniciada a mitjan 1980, aquesta tendència s'evidencia avui en la projecció per a 2012 de les anomenades *presons Tità* com nou model de centres que pretenen

combinar l'eficiència de la gestió de les presons grans amb l'eficàcia del tractament de rehabilitació de les presons petites.

- c) És aquesta mateixa moral utilitarista la que, no obstant això, demanda que la retribució a través de les penes es faci amb un despesa racional dels recursos dels contribuents. Per aquesta raó, des de finals de la dècada de 1970 fins als nostres dies s'ha aconseguit edificar a Anglaterra un sistema de sancions basat en la gestió privada dels recursos. En els anys recents, a més a més, aquest sistema s'ha obert al mercat, a la competència, pel que fa al càtering de les presons, a la vigilància i fins i tot al tractament. Destaquem l'entrada en el mercat competitiu del tractament en la mesura que provoca que reduir la reincidència sigui ara la nova recerca d'aquesta indústria de la reinserció.
- d) Però, en fer coincidir la protecció al públic amb el seu protagonisme, i, per tant, amb la vigilància dels uns sobre els altres com a fórmula de control, anteposa la *mirada social* com a canó de la prevenció. Això significa que la política se serveix del control preventiu del delictes, mitjançant la construcció social del subjecte perillós. En aquest sentit, la política es vehicula a través de l'estructura social britànica, sent els seus principals objectius els grups ètnics més desfavorits. En això, el públic troba la seva protecció.

En les pàgines següents, presentem aquelles referències de context que fan possible la comprensió del dinamisme d'aquesta política. En les qüestions fonamentals, farem comprensible al lector, tant l'emergència dels marcs cognitius que la suporten com els diferents moments que ha travessat aquesta política fins a convertir-se en l'expressió coherent d'aquesta tensió. Els continguts es desenvoluparan com segueix:

En el primer apartat, exposarem la relació que s'estableix en el discurs de la política penitenciària anglesa entre la moral utilitarista i el control social. El plantejament central consisteix a comprendre la moral utilitarista com un dels dispositius fonamentals de ressonància del sistema polític anglès. Veurem com

la moral utilitarista ha servit al canvi de rumb de la política penitenciària, sobretot pel que fa a la definició del càstig. Haver servit de vehicle significa haver posat condicions a la renovació de la política penitenciària iniciada el 1991, de tal manera que el càstig ha de significar una utilitat per a la població. Concretament, aquesta necessària recerca de la utilitat del càstig en el context de la reforma va imposar al Govern la necessitat de justificar la política sota aquests preceptes. En un context de canvis estructurals al si de l'Estat anglès, consistents en el desplaçament del seu paper protagonista en l'exercici de la política, s'adopta el discurs de la protecció del públic. Aquest comença a ser l'argument de la utilitat del sistema de sancions que es fa coincidir en termes discursius amb el progressiu increment de l'agència del públic en els afers de la comunitat política, en els afers de l'administració de les penes.

En el segon apartat, explorem més detalladament l'emergència del públic com a agent de la política penitenciària. Explorem l'estreta vinculació que té el seu protagonisme emergent amb els canvis succeïts en l'Estat del benestar. En el seu trànsit des d'un paper d'agent de l'Estat a un altre de mediació, queda clara la necessitat de construir un nou referent col·lectiu. Aquesta és la funció de la noció de públic en aquest context. D'aquesta manera, veurem com la política penitenciària anglesa adquireix una mecànica autoreferencial: gestió de la protecció del públic per part del públic.

En el tercer apartat, destaquem els canvis específics que ha comportat la política penitenciària anglesa. Aquests canvis es basen en el context explicat en l'apartat anterior; a partir d'això, analitzarem com canvia la significació de la política, des de la noció de servei de benestar a una altra de gestió privada eficient i eficaç d'alternatives de sanció. Al seu torn, assenyalarem les fases per les quals ha transitat aquest procés de transformació i descriurem la consegüent estructura que adopta el sistema en l'actualitat. Finalment, descriurem, primer, els elements dinamitzadors d'aquests canvis en la dialèctica entre Govern i públic, i conclourem amb la descripció de la racionalitat del sistema emergent en aquest procés de transformació.

En l'últim apartat, establim la relació entre el públic, com a agent i receptor de la política penitenciària anglesa, i la societat anglesa en el seu conjunt sobre la

base d'una qüestió fonamental: si el públic és agent i receptor de la política, de qui es protegeix o en contra de qui es defensa? Observarem les estadístiques de població empresonada, destacarem la taxonomia de l'ofensor i analitzarem el seu lloc al si de la societat. El plantejament fonamental és, llavors, que el públic és un discurs que identifica una manera de vida, que es constitueix en sistema que pretén representar la societat mitjançant el discurs de la seva protecció. Però que, per aquesta causa, genera uns marges d'exclusió en els quals s'allotgen els ofensors. Vinculem aquesta configuració de la societat anglesa que es desprèn del discurs i de la pràctica de la política penitenciària amb els efectes de la reducció o descàrrega del benestar que ha deixat rere seu la transformació de l'Estat a Anglaterra. Però també advertim que en els marges la correlació entre exclusió del públic i delinqüència pot estar associada a un fenomen d'anomia generat per la pèrdua del referent comú en l'orientació de la vida i, per tant, amb la pèrdua d'utilitat per a la felicitat del compliment de les normes de convivència.

LA MORAL UTILITARISTA AL SERVEI DEL CONTROL SOCIAL: sobre el canvi en la significació del càstig i sobre el reemplaçament de l'Estat pel públic, com a agent en l'exercici de la vigilància

Hem de prestar una atenció especial a la moral utilitarista en les seves estretes relacions amb l'exercici del control social.

En termes abstractes, aquesta relació es planteja de la manera següent: d'una banda, en les bases d'aquesta moral hi ha una concepció d'individu hedonista que s'orienta pel principi del plaer; d'aquesta manera, tota acció que aquest individu realitza necessàriament ha de conduir-lo a la conquesta de la seva felicitat. D'altra banda, tenim que és sobre aquesta base de pensament que s'ha edificat l'Estat modern. Un Estat que té entre les seves funcions la de servir de garant d'aquesta felicitat mitjançant la protecció de la llibertat individual i, al seu torn, mitjançant la limitació d'aquesta per protegir la felicitat de la resta (el nombre màxim) d'individus. Amb aquesta conformació de la moral utilitarista, si mirem la seva relació amb l'exercici del control social, tenim que: *ja que l'acció ofensiva va en detriment de la felicitat individual, en la seva sanció ha d'haver-hi, necessàriament, una utilitat que procura la felicitat de la resta d'individus.*

En el context de la política criminal penitenciària anglesa, aquesta relació s'estableix mitjançant l'argument de la justícia retributiva. Un exemple el trobem en la *Criminal Justice Act* de 2003, en què queden clars els lineaments d'aquesta retribució. Aquí, la protecció del públic és la utilitat fonamental que persegueix la política, la qual pretén executar-se mitjançant:

- a) El reforçament del procés policial, judicial i penitenciari per perseguir, jutjar i castigar de forma rigorosa com a funció elemental per a la protecció del públic com a víctima.⁶⁹

---

⁶⁹ Resulta paradigmàtic l'informe *Justice for all* en aquest sentit, ja que hi exposa clarament aquest primer pas de l'execució penal per a la protecció del públic.

b) L'eliminació de les causes de la reincidència a l'interior de les presons com a element central de legitimació de la retribució i eficàcia del sistema penal.

c) La participació dels individus de la comunitat en: la definició dels paràmetres de convivència que han de regir la vida de qui es reinsereix; en l'administració de les sentències en la comunitat; i en l'establiment de la pena⁷⁰ en tant que subjecte central del control social.

Però aquesta significació de la *utilitat del càstig* a Anglaterra només es pot comprendre dins el context de canvis que ha passat aquesta nació en els últims anys a propòsit del seu trànsit des d'un Estat del benestar a una societat del benestar. En matèria de control social, aquests canvis han consolidat el rol actiu del públic com *nou agent* del control social, en detriment del rol de l'Estat com a garant d'aquesta vigilància. Alguns autors de la política criminal penitenciària anglesa, de fet, destaquen dos moments d'aquesta política en funció dels dos models de societat que ha tingut Anglaterra des de finals de la Segona Guerra Mundial fins als nostres dies. Així, per a David Garland, per exemple, fins mitjan la dècada de 1980, la política penal penitenciària anglesa podia denominar-se *política del benestar* i, després de la dècada de 1980 en endavant, *política del postindustrialisme britànic*.

En aquest sentit, queda clar que els fonaments de la política penitenciària britànica que descrivim són aquells que han suportat les transformacions que hi ha hagut a l'Estat anglès (d'això ens ocuparem en el següent apartat) i han evolucionat amb elles. No obstant això, abans cal apuntar que si la forma que adopten les transformacions esdevingudes al si d'una societat reposa, en última instància, sobre les seves pròpies estructures, llavors, els codis de la moral i l'ètica que orienten aquestes estructures han d'ocupar un lloc privilegiat per a la seva comprensió. En el cas anglès, aquest és el lloc que ocupa,

---

⁷⁰ Amb relació a la participació del públic en l'establiment de la pena, la veu de l'opinió pública pot ser inclosa directament pel que fa a les condemnes imposades per determinats delictes a través del Comitè Assessor del Tribunal d'Apel·lacions. Per a més detall sobre aquest procediment, vegeu Morgon, Rod (2001), *op. cit.*

precisament, el denominat utilitarisme en la constitució de l'Estat a Gran Bretanya.

Segons la historiografia de les idees polítiques, sembla quedar clar que l'utilitarisme –com a corrent de pensament– emergeix amb fortalesa a l'època il·lustrada a Anglaterra. Entre els seus grans exponents, Jeremy Bentham i John Stuart Mill construeixen els fonaments del pensament necessari en la conformació de la democràcia liberal que encara és el suport de la política anglesa. Aquest mode de racionalitat s'imposa com a contrapartida a l'ascetisme luterà, que sembla haver suportat en termes d'axiologia l'emergència del capitalisme. La revolució industrial, no obstant això, va transformar l'ascetisme en acumulació, de la mateixa manera en què l'esperança de guanyar el cel per les obres a la terra es va secularitzar en la conquesta de la felicitat, d'allò plaent, d'allò útil, del resultat.

És a dir, l'individu hedonista es posa al centre, ja no sols del pensament, sinó de l'experiència nacional. Una experiència nacional que, com veurem ara, s'ha conformat com a model de benestar.

DE L'ESTAT DEL BENESTAR A LA SOCIETAT DEL BENESTAR: l'emergència del públic

Els teòrics i historiadors de l'Estat del benestar solen referir-se a l'experiència britànica com un dels models de benestar que després imitaran altres nacions. Quan ho fan, el distingeixen del model alemany, denominat *bismarquista*. Mentre aquest últim es basava en una fórmula de justícia social, de consecució de la igualtat, fonamentada en la redistribució directa de la renda de l'Estat, el model britànic, al qual denominen *beveridgià* en honor d'un dels seus teòrics (Beveridge), concebia que la justícia havia de garantir-se mitjançant els canals de la democràcia liberal, convertida en social després de la participació directa dels ciutadans en l'acumulació de la renda. Aquesta havia de redistribuir-se en serveis. La participació dels individus era, per tant, de tipus contributiu. Quan es parla del model britànic, es parla d'un model de participació contributiva dels individus i de redistribució de serveis finançats per aquesta contribució. En

aquest model, no hem d'oblidar que, parafrasejant a Beveridge, «l'individu és més que l'Estat».

Fins a la dècada de 1980, s'afirma, l'Estat anglès se sostenia sobre dues dimensions de la moral pública:

a) Una de naturalesa utilitarista, en la qual tots compten com un en la definició i satisfacció de les seves necessitats. La recerca del plaer és el que mou a l'individu, per tant, és legítima la seva recerca i satisfacció individual. En aquest sentit, l'acció de l'Estat ha de procurar que aquesta satisfacció es produeixi a títol individual en el nombre més gran d'individus possible. Però, en la mesura que la satisfacció necessita dels altres, de la comunitat política, l'acció de l'Estat ha de compatibilitzar sempre l'interès individual amb les formes de la seva satisfacció. Fer que sembli que l'acció del Govern redunda en la utilitat individual és el sentit de la política en un pensament utilitarista.

b) Per aquesta raó, l'Estat britànic necessitava un referent comprensiu de societat, el qual descansava sobre una justificació del sentit de la justícia i de la igualtat que havia de proporcionar l'Estat amb procediments diferents dels del mercat. D'aquesta manera, s'adopta la idea d'*interès públic* i/o d'*interès general* per legitimar la intervenció de l'Estat en afers com ara l'economia, l'ocupació, la satisfacció de necessitats o la creació de benestar, de felicitat.

El model de benestar que es va experimentar a Anglaterra, no obstant això, es vehiculava per mitjà de la democràcia liberal. Amb la qual cosa, la participació del ciutadà en l'interès general era clau, i el model britànic va esdevenir contributiu. Després, l'Estat, en nom de l'interès general, s'encarregaria de la redistribució mitjançant béns i serveis. Amb això, l'acció política mitjancera entre interès individual i interès general s'articulava a través de l'Administració de l'Estat. I dins aquesta, és clar, l'administració de justícia.

Segons David Garland, doncs, allò que garantia la política penal del benestar era, precisament, la intervenció d'experts en la seva definició. Els experts formaven part de la mediació administrativa en representació de l'interès

general. La consigna era eliminar les causes del delict mitjançant la resocialització. Aquest era l'argument de l'administració de la pena privativa de la llibertat. Una justificació utilitarista en nom de l'interès general.

No obstant això, a partir de mitjan la dècada de 1980, fins i tot des d'abans, la crisi que comporta el model d'Estat benefactor es va fer sentir en el progressiu retall de la despesa pública en nom de l'interès general. És a dir, en el retall de les despeses en serveis que fins llavors eren de naturalesa pública. La consigna generalitzada del període conegut com a *tatcherisme* va ser reduir la grandària de l'Estat i utilitzar criteris d'eficiència en l'administració dels recursos.

Aquesta consigna, en matèria de la política penitenciària, es va transformar molt aviat en:

- a) Retall del pressupost de les presons.
- b) Disminució de la plantilla del sector, disminució salarial en molts casos, increment de les jornades laborals.
- c) Soscavament progressiu del paper dels experts mitjancers en el disseny de la política. També, dels experts interventors en el procés de rehabilitació.

En altres paraules, desmantellament progressiu de l'Estat. Cap a la creació d'un Estat mínim, encarregat bàsicament de la conservació de la *seguretat mínima* indispensable per a la convivència. Tota la resta, progressivament, s'ha anat deixant a les mans del mercat, i ja veurem com ha repercutit això en l'administració de la justícia.

El que interessa ara és, precisament, veure com, en la política del benestar, la moral utilitarista, que espera la satisfacció de l'interès individual en cada acció de l'Estat, servia a la legitimació de la pena privativa de la llibertat amb l'argument de la resocialització. Tot i així, aquest principi d'utilitat de la pena es feia descansar en la seva gestió a través de l'Administració de l'Estat, la qual cosa li donava el paper d'agent. Per tant, la moral utilitarista intervenia exclusivament en la legitimació d'un model de seguretat delegat en una tercera

instància per part dels individus. Aquests només vigilaven el seu compliment mitjançant l'opinió pública. En el mateix sentit, la centralitat de l'Estat permetia que tota acció individual estigués sempre referida al centre a fi d'assolir el seu propi control. Així, l'Estat era el que frenava l'acció individual. Aquí trobava el seu límit la passió individual.

Atès que molts d'aquests elements van caure en descrèdit, les transformacions que es van donar a nivell estatal van coincidir amb un canvi radical de la filosofia criminal. Una filosofia criminal en què, fruit de la seva falta de credibilitat, van quedar desplaçats la utilitat de la resocialització i el paper de l'Estat com a portador de coneixements vàlids (experts), com a administrador i com a vigilant

Del desplaçament d'aquests quatre elements, va sorgir un fort canvi d'aquesta política criminal penitenciària, en les comeses de la qual es va fer còmplice (a) la moral utilitarista.

Tot el que hem dit ens serveix, doncs, per comprendre com en el nou context britànic –d'Estat mínim i protagonisme polític– ha estat possible:

- a) L'emergència de la noció de *públic*, com a *nou agent* de la política que reemplaça a la forma Estat en la seva execució.
- b) El fort calat que ha tingut en aquesta nació la *protecció del públic* com a centralitat de la seva política en reemplaçament de la vella estratègia d'eliminar les causes del crim mitjançant la resocialització terapèutica dels ofensors.

Ara es pot aprofundir en aquesta nova relació entre públic i Govern per entendre el model emergent de gestió del sistema que impera a Anglaterra i Gal·les avui en dia.

DEL SERVEI PÚBLIC AL MODEL EFICIENT DE GESTIÓ PENITENCIÀRIA: com es gestiona la retribució al públic?

Com es pot advertir, el desplaçament de l'agent públic de la justícia des de l'Estat cap al denominat *públic* ha suposat un canvi en la definició i en l'estructuració del sistema de sancions penals. O al revés, el canvi en la filosofia del servei ha requerit del públic per dinamitzar-lo. En termes estructurals, aquesta transformació ha consistit en la descentralització i privatització progressiva d'un servei que fins mitjan la dècada de 1980 es concebia com un servei públic de benestar centralitzat en l'Administració de l'Estat. L'estat actual d'aquest procés és un model descentralitzat de gestió privada de les sancions penals, que, en comptes d'operar sota criteris redistributius de caire universalista, ho fa sota criteris d'eficiència en l'administració dels recursos i d'eficàcia en la producció de resultats. Aquest model d'organització es dinamitza en virtut d'una dialèctica entre el Govern i el públic, que en el seu esdevenir ha donat forma al moment actual del sistema. La dialèctica en qüestió es pot descriure de la manera següent:

Una dialèctica entre el Govern i el públic en què el primer dinamitza les transformacions del sistema per procurar la credibilitat del sistema mateix, mentre que el segon utilitza els codis de la demanda de protecció, de l'eficàcia del sistema, per intervenir en aquest de manera que les transformacions redundin en la seva pròpia utilitat.

Ara com ara, la protecció del públic ha passat de ser una oferta del Govern a convertir-se en una demanda del públic; per tant, s'ha transformat en una necessitat de resultats eficients i eficaços, i en una voluntat creixent de participació en la comesa de la seva protecció i de la seva felicitat través de la percepció d'utilitat dels resultats. En contrapartida, el Govern ha necessitat de noves estratègies a la recerca d'aquesta utilitat, per tant, a compatibilitzar les necessitats del públic amb els productes del sistema. En això últim treballa la política contemporània anglesa, en el fet de compatibilitzar la demanda de resultats eficaços amb la percepció d'utilitat que podria arribar a engendrar, en el moment actual de la política, la reducció de la reincidència.

D'aquesta dialèctica, però, es poden destacar *moments* i *temàtiques* que se superposen a manera de trets en l'actualitat del sistema.

Moment 1. L'eslògan; el canvi

Creació, per part del Govern, de la necessitat de protecció del públic com a estratègia en la (re)construcció de la credibilitat del sistema (Crime, Justice and Public Protection; *Criminal Justice Act* de 1991). Aquest és un dels moments més importants en el viratge de la política penitenciària. Fins aleshores, el sistema es trobava desbordat pels efectes no controlats de la vella política en extinció. Aquesta, centrada en la resocialització dels ofensors, en atenció a hipòtesis psicològiques i sociològiques sobre les causes del delicte, orientava tots els seus esforços a la rehabilitació. Se servia, llavors, de sentències indeterminades i atorgava un paper preponderant als interventors en la rehabilitació. El canvi va reenfocar la política cap a la protecció del públic i va disposar el criteri del mereixement just com a fórmula per a la sentència. Es va encunyar, així, aquest objectiu com una mena d'eslògan en la comesa de la reforma.

Moment 2. Descentralització i privatització

En direcció inversa al procés que va consolidar la centralització de la justícia el 1963 (quan la Comissió de Presons va ser absorbida pel Govern i es va constituir com un departament en el Home Office), la dècada de 1990 va consolidar just el contrari: d'una banda, mentre les funcions del Govern s'estaven descentralitzant en agències gairebé autònomes, el Prison Service es va constituir com una d'aquestes agències amb estatus propi. Això implica que el nou director de l'agència de presons pot dirigir-la com vulgui, subjecte únicament a les constriccions financeres que imposa la tresoreria (decisió parlamentària anual). Al seu torn, aquesta agència està descentralitzant les seves funcions, donant més poder als governadors de les presons locals, a través d'un sistema de contractació. De l'altra banda, el Govern va disposar que aquesta agència privatitzés els serveis de salut i educació, i que, simultàniament, privatitzés les presons per tal que el 1998 el 10% dels presos

estiguessin en presons privades.⁷¹ El 1994, com hem esmentat en la presentació del cas, ja hi havia quatre presons privades –tot i que, en aquestes, el Govern només havia contractat la gestió, mantenint la propietat de les presons i la seva construcció–. Al mateix temps, no obstant això, el 1993, el Home Office va planejar obrir el concert per construir i gestionar sis presons noves.⁷²

D'aquesta manera, entre 1991 i 1996, es van obrir 21 presons noves, oferint al seu interior una gestió oberta i competitiva de tots els serveis (càterin, tractament...)⁷³ Aquest procés prossegueix ara en la projecció de les denominades *presons Tità* (de les quals parlarem més endavant). Es va passar, per tant, d'un servei jeràrquic i governamental a un servei més descentralitzat. Amb tot això, es va pretendre, i es continua prenent, conquerir l'objectiu de l'eficiència del sistema.

Moment 3. Desplaçament de les preguntes cap a la recerca de la credibilitat

En l'informe Halliday, que nodreix de continguts el Llibre Blanc de 2002 *Justice for all* s'exposen clarament les qüestions que ha de plantejar-se el sistema a fi d'assolir la legitimitat necessària en les mesures que es proposen. Aquest Llibre Blanc va ser el que va donar pas al Parlament a la *Criminal Justice Act* de 2003. En el paquet de mesures, hi havia, sens dubte, l'enduriment de les sentències, el seu allargament. En aquesta comesa, l'informe Halliday estableix les qüestions que han de ser prioritàries per al Govern: més que preguntar-se si tenen sentit o si condueixen a bons resultats, el Govern ha de preguntar-se, primer, si hi ha prou credibilitat per poder justificar la inversió en aquestes mesures i com pot fer-se perquè condueixin a bons resultats. Per tant, una estratègia del Govern era necessària.

---

⁷¹ Els marcs legals perquè aquest procés de privatització fos possible també es van establir en la *Criminal Justice Act* de 1991.

⁷² El 1994 *The Guardian* publica un article sobre la preocupació de l'efectivitat d'aquesta privatització.

⁷³ Una visió completa del procés i de les fórmules de contractació que s'han adoptat a les presons, es troba a Morgon, Rod (2001), *op. cit.*

Moment 4. La reducció de la reincidència com a estratègia agressiva a la recerca de la credibilitat

Un programa agressiu de reducció de la reincidència caracteritza la recerca actual del sistema de sancions penals a Anglaterra. En la mesura que el públic demana un vincle més estret entre la gestió de la pena i la seva utilitat (eficàcia), i no es conforma únicament amb l'estalvi en l'administració de la justícia, la reacció per part del Govern se centra a reconciliar aquesta demanda del públic amb la seva actual oferta de reducció de la reincidència com a nova promesa del sistema. De la seva eficàcia, el Govern pretén aconseguir la credibilitat necessària en la percepció del públic sobre la utilitat del sistema. En això, llavors, també troba el públic la seva retribució.

Fem un breu resum de la concreció d'aquests moments en l'estructura del sistema.

Estructura i dinàmica del sistema de gestió privada de protecció del públic

El sistema judicial anglès es diferencia en dues corts: una de magistrats (jutges de districte), que sentencien el 95% dels casos, tractant-se sempre de sentències menors de 12 mesos; i una segona judicatura anomenada Crown Courts, que s'ocupa dels casos de sentències de llarga durada. Després, es troba la Secció Penal del Tribunal d'Apel·lacions, i el tribunal de màxima instància, compost per la Secció Penal de la Cambra dels Lords i conegut com «Els Lords del Dret». Vistes les fórmules d'institucionalització del Dret Jurisprudencial, aquests dos tribunals darrers fan, en cada interpretació de la Llei, una funció legislativa: fixen precedents en la interpretació de les lleis penals, que es converteixen en fórmules rectores per als tribunals inferiors.

El marc legal general per a les sentències penals és la *Criminal Justice Act* de 2003, que reemplaça a la de 1991, en el seu paper rector del sistema de justícia en conjunt. Com hem vist més amunt, la *Criminal Justice Act* de 2003 concilia el paper preponderant que atorgava la *Criminal Justice Act* de 1991 a les penes en la comunitat amb l'enfortiment del sistema penitenciari,

l'enduriment de les sancions per reincidència, l'increment dels temps de condemna i l'establiment de condemnes indeterminades per a casos de *summa gravetat*. En aquest sentit, la doctrina del mereixement just de la pena que es va imposar el 1991 ha quedat matisada.

En tot cas, el sistema de sancions penals d'Anglaterra conserva les dues modalitats de sancions penals consagrades el 1991 i ratificades el 2003, a saber, sentències a presó, d'una banda, i sentències de compliment en la comunitat (*community sentences*), de l'altra.

Pel que fa a les sentències a presó, el procés judicial es veu reforçat pel marc legal a través del qual es regeixen les presons: la *Prison Act* de 1952. Com en els altres països analitzats, el principi que orienta aquesta execució és tant el de vetllar la reclusió d'aquests interns per ordre judicial com el d'oferir un tracte digne i els requeriments necessaris per a la seva vida en convivència dins i fora de presó. Aquest tracte digne es vincula estretament, al seu torn, amb la defensa dels drets dels presos que a aquest país ve avalada per la implementació de mecanismes com ara: l'externalització de la informació dels drets al tercer sector;⁷⁴ la figura del Chief Inspector's Officer, el qual s'encarrega de realitzar informes (sobre l'estat de les presons, el tracte als presos i el suport per a la sortida de presó...) per a l'Home Secretary; la figura del defensor del poble; i, finalment, els *consells independents*, formats per voluntaris que poden fer visites a les presons en qualsevol moment i sense previ avís, i informar després el Home Secretary o als governadors de les presons sobre els seus resultats. L'organització d'aquest sistema penitenciari es regeix també per regles de classificació en què coincideix plenament la classificació dels interns en funció de la seva perillositat amb la classificació dels centres en funció de la seguretat i obertura per la qual es regeixen.

Quant a les penes en la comunitat, val la pena retrocedir una mica més en la història para veure l'impacte que hi han tingut les regulacions i per veure les transformacions anteriorment comentades. El desenvolupament d'aquestes penes es va configurar en els seus inicis com a penes alternatives a la presó,

---

⁷⁴ En concret, l'ONG The Prison Reform Trust és la responsable d'informar els presos sobre els seus drets.

però amb opcions limitades, ja que el 1970 les úniques per a un adult eren la multa, l'absolució o l'ordre de *probation*, que es podia dur a terme en pocs llocs (en centres d'atenció, únicament).⁷⁵ Entre 1970 i 1990, van ser afegides la pena de serveis en la comunitat, períodes de prova amb condicions especials (com anar a un centre de dia o fer determinades activitats) i la suspensió de la condemna de supervisió. A partir de 1990, es va poder veure la introducció de l'ordre combinada (que podia ser, per exemple, el *curefew* junt amb un seguiment electrònic, o bé un tractament de desintoxicació amb les ordres de realització de les proves d'orina, etc.) i també el canvi del terme *alternatives a la presó* pel de *penes en la comunitat*.

A banda de l'aparició d'aquestes múltiples sentències en la comunitat, Bottoms, Gelsthorpe i Rex, en el seu llibre *Community Penalties*, narren com al llarg d'aquests vint anys hi ha hagut tot un desenvolupament i treball entorn de les tasques de supervisió dels condemnats que ha incidit en l'efectivitat d'aquest tipus de mesures. No obstant això, el viratge de 1993 cap a un increment constant de l'ús de la presó com a solució –arran, també, dels dubtes dels polítics i del públic en general sobre la capacitat de les penes en la comunitat per protegir el públic– ha suposat un enduriment gradual d'aquestes mesures i una cada vegada més gran centralitat del criteri d'eficàcia en l'avaluació dels resultats.⁷⁶

No obstant això, l'eficàcia i eficiència, que es presenta ara com a indicador central del sistema, no opera únicament per a les penes en la comunitat, sinó també per a les penes de presó, ja que, com hem apuntat, aquestes tampoc no poden fallar en la seva funció retributiva basada en el retorn dels presos a la societat amb una vida allunyada dels crims en contraprestació a la inversió feta per la societat mateixa en la seva rehabilitació.

---

⁷⁵ Ens basem en aquest desenvolupament històric en les aportacions de Bottoms, A.; Gelsthorpe, L.; Rex, S. (eds.) (2001). *Community penalties: Chance and Challenges*. Willan Publishing. Uffculme (RU); i d'Hinde, R.S.E. (1951). *The British Penal System 1778-1950*. Ed. Gerald Duckworth & CO LTD. Londres.

⁷⁶ Aquest enduriment es pot veure en el «National Estàndard on community supervisió» de l'any 2000, redactat pel Home Office. L'empremta d'aquest tipus de discurs sobre l'efectivitat es pot veure, per exemple, en l'informe del National Probation Service (2008). *Community Sentencing –Reducing Reoffending, changing lives: Cutting crime in our communities* (publicat a: [http://www.probation.homeoffice.gov.uk/files/pdf/Community%20Sentencing%20Report%20\(English\).pdf](http://www.probation.homeoffice.gov.uk/files/pdf/Community%20Sentencing%20Report%20(English).pdf)).

La reducció de la reincidència i la racionalitat del sistema

No obstant això, la rehabilitació dels ofensors es comprèn ara com una cosa diferent. Hem advertit que en la tradició de la política penitenciària anglesa, es trobava la figura de la *resocialització* com a fórmula indispensable per reduir les causes del crim. Es pensava, llavors, que les variables psicològiques i sociològiques constitutives de la subjectivitat de l'ofensor causaven la criminalitat. Es pensava, així mateix, que podien corregir-se mitjançant tractament. Per tant, aquesta era la funció de la presó, els efectes de la qual que s'esperaven havien de redundar en un individu, per dir-ho així, resocialitzat en la comunitat. En la nova ideologia que anima l'estratègia de la reducció de la reincidència, les causes del delictes són deixades de costat en una mesura molt més gran.⁷⁷ S'intenta, més aviat, mitjançant la intervenció en presons, mitjançant la millora de les seves condicions, mitjançant la implantació de serveis eficaços, eliminar, d'una banda, els efectes nocius de l'empresonament en la producció d'individus reincidents i, de l'altra, dotar l'individu de recursos per eliminar de la seva vida factors associats al crim (drogodependència, alcoholisme). És a dir, es tracta de fomentar el sentit de la responsabilitat de l'ofensor en el seu *estar en la comunitat* (per mitjà de teràpies cognitives). O, simplement, i això és molt important, *fer-li retribuir al públic per la inversió en el tractament o entrenament que es faci a l'ofensor a l'interior de les presons mitjançant l'assumpció d'un compromís de portar una vida fora de crims (to join de law-abiding majority).*

Amb aquesta filosofia, El Govern, a la recerca de la credibilitat necessària del sistema, ha desenvolupat un pla integral de reducció de la reincidència que a la seva projecció condensa tots els aspectes de la racionalitat del sistema que fins ara hem descrit. L'objectiu central és *fer descansar la credibilitat del sistema en la relació que es pretén establir entre felicitat, utilitat, retribució, disminució de la*

---

⁷⁷ En aquest sentit, cal dir que el discurs laborista que ha imperat en els últims quinze anys amb relació al problema de la criminalitat incorpora també, encara que amb menys força, la necessitat de treballar sobre les causes del delictes. Un exemple il·lustre d'aquest argument es pot veure en el discurs pronunciat per Tony Blair a la conferència del Partit Laborista de 1995 (disponible a: <http://www.lafactoriaweb.com/articulos/blair3.htm>). La defensa de Blair d'aquesta necessitat ha estat interpretada també com un acostament de la política criminal laborista, més coincident amb la criminologia radical quan problematitza novament les causes socioeconòmiques i la necessitat de la intervenció en termes de prevenció.

reinserció, eficàcia i eficiència. Es persegueix, per tant, que el públic percebi la seva felicitat mitjançant la reducció de la reincidència.

Aquest objectiu a llarg termini ha trobat els seus primers resultats en la disminució de les estadístiques de reincidència, com a fruit tant de la gestió dels serveis de presons⁷⁸ com de l'eficàcia dels serveis de *probation*.⁷⁹ Aquests resultats s'exposen sovint en la disputa entre ambdues fórmules, que s'expressa, o bé en la competitivitat que s'estableix entre ambdós serveis, o bé en la discussió entre adversaris i detractors de l'una o l'altra filosofia de càstig.

En tot cas, d'acord amb aquest nou pla, el Govern ha projectat un model de presons nou, que en el seu concepte, arquitectura i funció expressa la racionalitat del sistema que acabem de descriure. Per sintetitzar-ho, ens valdrem de la descripció dels trets fonamentals d'aquest nou model de presons.

- a) Seran presons grans que permetran gaudir dels avantatges de gestió eficient que ofereixen els grans recintes de reclusió.
- b) Es trobaran sectoritzades en unitats de tractament, separades les unes de les altres, de manera que es pugui disposar de l'experiència de producció de resultats eficaços de les petites presons.
- c) Els serveis al seu interior es trobaran oberts al mercat i es regiran per criteris de competitivitat quant a la combinatòria d'administració eficient de recursos amb compliment eficaç dels objectius de (re)habilitació per a la vida.
- d) Obertes al públic, a través de diversos mecanismes, com a fórmula per promoure la seva participació directa en la vigilància de la gestió.

---

⁷⁸ Per exemple, segons les dades ofertes pel Ministeri de Justícia, observem que el 2006 la reincidència era del 39,0%, amb un decreixement del 4,7% des de 2000, any en què aquesta ràtio ascendia al 43,7%. Per a més detall d'aquestes dades, vegeu Ministeri de Justícia (2008). Re-offending of adults: Results from the 2006 cohorts.

⁷⁹ Segons els serveis de *probation*, el percentatge de reincidència de persones amb sentència en la comunitat ha descendit en un 13%. Per a més detall, vegeu National Probation Service (2008), *op. cit.*

En definitiva, ara com ara, es tracta d'una metàfora del sistema, però que reflecteix, com ho va fer Bentham a través del panòptic, la complexitat de processos, nocions i conceptes que avui animen la política penitenciària anglesa.

LES COMUNITATS D'INDIVIDUS I LES COMUNITATS ÈTNIQUES: el públic i la taxonomia dels ofensors

Hem vist fins ara com el paper de l'anomenat *públic* adquireix una doble dimensió al si de la política penitenciària. D'una banda, com a receptors de la política, els individus que la componen es reconeixen col·lectivament en la percepció del risc de ser víctimes.⁸⁰ Aquesta és l'eficàcia simbòlica que engendra en els individus el discurs de la protecció del públic. De l'altra banda, aquesta comunitat d'individus participa a títol individual en la vigilància dels uns sobre els altres, en la conformació de grups de pressió,⁸¹ en la formació de voluntariats, en la participació en comitès de vigilància, en la generació d'opinió pública. En aquest sentit, el públic es desagrega en allò que el discurs governamental, legislatiu i d'opinió pública reconeix com a membres o integrants del públic (*members of the public*). Aquesta doble dimensió és, doncs, allò que permet al Govern compatibilitzar la seva incessant recerca de credibilitat amb les expectatives del públic pel que fa als resultats; això és, amb la percepció de la utilitat pràctica que té per a cadascú aquest model de gestió privada de sancions alternatives. La retribució, doncs, condensa a manera de categoria el conjunt de mesures i resultats que aquest sistema posa a disposició del públic: a) atenció i reparació a les víctimes; b) participació activa

---

⁸⁰ Cal assenyalar que sovint el foment d'aquesta percepció victimista del públic ve de la mà de governs de diferent color polític, perquè tant el Partit Laborista com el Conservador han desenvolupat el discurs del risc a ser víctimes com a fenomen col·lectiu. De totes maneres, aquest foment i percepció de risc, al seu torn, no té per què coincidir amb l'augment o decreixement de la criminalitat. De fet, si atenem a les estadístiques sobre victimització, podem comprovar com malgrat la reducció del percentatge en els crims la població –majoritàriament 2 de cada 3 persones– considera que la delinqüència continua en augment. Per a una anàlisi detallada d'aquestes dades, vegeu Home Office: Kershaw, C.; Nicholas, S.; Walker, A. (eds.) (2008). *Crime in England & Wales: 2007-2008* (informe disponible a: <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/index.html>).

⁸¹ Entre la conformació d'aquests grups de pressió cal esmentar aquí el de les víctimes, perquè Anglaterra ha viscut al llarg de les últimes dècades un desenvolupament intens del moviment de les víctimes que ha cristal·litzat en diferents associacions a nivell local i nacional.

en el sistema; c) polítiques de vigilància veïnal; d) empresonament; e) sancions en la comunitat; f) gestió eficient dels recursos; g) producció de resultats eficaços en la disminució de la reincidència; etc.

No obstant això, fins ara no hem advertit sobre una qüestió fonamental: de qui o contra qui es protegeix el públic? Una mirada a les estadístiques de la població penitenciària, a la taxonomia emprada en la identificació dels interns, a les proporcions que mantenen aquests grups de població penitenciària entre ells ens dóna la clau de la resposta. El públic dibuixa un contorn molt determinat a l'interior de la societat anglesa. En els seus marges, una població categoritzada segons el seu gènere, procedència, color de pell, religió. Les dades més sobresortints són aquelles que remeten a l'ètnia i nacionalitat de les persones preses; el 14% dels homes i el 21% de les dones són estrangers, el 26% són d'alguna ètnia minoritària del país i el 15% són negres. Una de les comunitats més fortament castigades és l'afrocaribenya, especialment per al cas de la població penitenciària de dones, la major part de les quals són sentenciades per delictes de drogues.⁸²

En el context d'una societat jerarquitzada, estatutària, com continua sent l'anglesa, pot quedar clar que l'efecte que ha tingut l'alliberament de molts mercats, com el laboral, i la reducció de la grandària de l'Estat ha estat l'increment de l'exclusió social. I aquest increment s'ha vinculat també a la política penal del país. Un exemple paradigmàtic el trobem en l'aposta del Partit Laborista d'actuar de manera compensatòria sobre l'exclusió i de forma estructural sobre el públic. És a dir, en la seva aposta per la lluita contra el crim s'ha desenvolupat la pràctica d'una política que, d'una banda, i de forma tangencial, ha abordat el fenomen de l'exclusió social –producte del model hegemònic de desmantellament de la seguretat social–, a manera de compensació dels efectes del sistema vigent i, de l'altra banda, i de forma central, ha abordat el fenomen de la criminalitat amb relació a la conformació

---

⁸² Per a les dades sobre religió, tenim que l'11% són de religió musulmana, encara que la majoritària continua sent l'anglicana, amb el 30%. Per a les dades en funció del sexe, destaquem l'alt percentatge de dones preses (5,3%) que té Anglaterra si ho comparem amb els resta casos d'estudi. Totes aquestes dades han estat extretes d'Home Office: Kershaw, C.; Nicholas, S.; Walker, A. (eds.) (2008), *op. cit.*

del públic com a subjecte i receptor principal. No obstant això, un públic sobre el qual hauríem d'interrogar-nos ara: a qui representa?

Al procés d'expansió de la liberalització de mercats i reducció de l'Estat, els efectes immediats del qual en la dècada de 1980 van ser l'increment de la criminalitat, l'escassetat de béns i la competència per ells, se li suma la pèrdua del referent social com a *Leitmotiv* que assegura en la moral de l'individu la percepció de la correspondència entre la *law-abiding life*, d'una banda, i la utilitat d'això en la realització o conquesta de la seva felicitat, de l'altra.

En aquest sentit, l'anomenada *law-abiding majority*, compresa en la noció de públic, no representa en realitat el conjunt de la societat, sinó només una petita part que ha aconseguit identificar-se amb aquest discurs en la mesura que sent que té alguna cosa que protegir i defensar. Està formada, per exemple, per les classes mitjanes que defineix Garland o pels individus que, amb independència de les seves condicions materials d'existència, troben en el discurs de la protecció del públic un contingut que justifica el seu estar en aquesta societat.⁸³

D'aquesta manera, la societat anglesa, en virtut de la seva política criminal penitenciària, es troba escindida entre la comunitat d'individus que constitueixen el públic, d'una banda, i comunitats ètniques (com a nous estaments), de l'altra. Aquestes darreres, en la percepció del públic, en el seu paper d'agent de la política, constitueixen una mena de comunitats amorfes, que es dilueixen indiferenciant-se en els trets de la seva etnicitat. La història d'Anglaterra ja ens mostra la recepció de població de les excolònies, la recepció d'immigració, reorganitzada en comunitats, per sumar-se a la ja complexa organització de grups d'estatus que caracteritza, com hem dit, a la societat anglesa: Monarquia, títols nobiliaris, població honorable (lords), grups conformatos en escoles i universitats prestigioses, i tots els accents de l'anglès, identificats i identificables a una ciutat com Londres.⁸⁴

---

⁸³ Els moviments *skinhead*, per exemple, encara que en els marges de la *law abiding*, es reconeixen en el discurs de la nacionalitat com a fórmula de continguts davant de la pèrdua que va suposar la reducció de l'Estat.

⁸⁴ Fins a dotze accents de parla anglesa es podien reconèixer a Londres. El denominat *cockney* és un dels més fàcils de detectar. Darrere d'aquests accents s'imposa sempre una marca de classe.

La política penitenciària anglesa, per tant, té objectius clars i ben diferenciats en el seu anhel de protecció del públic.

CANADÀ

UNA POLÍTICA DIFERENCIAL D'ALTERNATIVES D'INTEGRACIÓ EN LA UNITAT I COMUNITAT

**Entre la diferència, el multiculturalisme, el judici diferencial, i la retribució
i restauració**

PRESENTACIÓ

Amb aquest títol –«Una política diferencial d'alternatives d'integració en la unitat i comunitat»– volem significar els efectes pragmàtics que ha tingut en l'edificació del sistema criminal penitenciari canadenc la tensió entre diferència i unitat, que ha motoritzat el procés de constitució de l'Estat modern al Canadà. Els efectes han estat l'organització d'un sistema criminal penitenciari:

- a) diferenciat en funció de les competències territorials, l'edat dels ofensors, les diferències culturals i el gènere;
- b) que es basa en explicacions de caire cognitivoculturalista en la comesa de problematitzar la convivència, la criminalitat;
- c) per tant, que utilitza un sistema de categorització dels destinataris de la pena sobre la base de criteris que es desprenen d'aquestes explicacions cognitivoculturalistes (territorialitat historicocultural, edat, ètnia, sexe);
- d) que empra, consegüentment, un discurs sobre les necessitats diferencials de la població categoritzada en la definició del sentit de la sanció;
- e) i que expressa, finalment, una materialitat diferenciada del sistema de sancions, el qual pretén en última instància retribuir/reparar la unitat nacional que es debilita amb l'ofensa.

Aquests efectes pragmàtics, al seu torn, s'han imbricat en la construcció d'un sistema penal altament orientat a la prevenció i a la intervenció. Quant a la prevenció, aquesta actua a través de l'educació i la moralització de la població canadenc, de les polítiques policials als barris i també de les polítiques comunitàries dirigides a aquesta població categoritzada. Un exemple paradigmàtic d'aquestes polítiques comunitàries és l'*Aboriginal Justice*

Strategy,⁸⁵ a partir de la qual es treballa des de fa gairebé vint anys en programes complexos de base comunitària interrelacionant prevenció i intervenció en la comunitat amb el desenvolupament de la justícia. D'altra banda, la intervenció s'estructura, sobretot, basant-se en el discurs de les necessitats diferencials de la població penada, i es desenvolupa, així, de forma segmentada però d'acord amb el principi de cohesió social de la provisió del benestar, que, al seu torn, ha d'actuar sobre la reparació de la unitat.

L'ESTRUCTURA TERRITORIAL

Al Canadà, la figura federalista que ha adoptat el seu Estat modern s'ha basat en l'a priori del reconeixement de *les diferències* (territorials, culturals, ètniques) com a condició necessària en la constitució d'una *unitat canadenca*. Aquesta consideració, que s'ha experimentat com un procés, de consolidació que encara perviu, ha estat recollida en diverses legislacions.

Així, doncs, les disposicions de la seva Constitució⁸⁶ i del seu Codi Penal estableixen un principi diferencial en la distribució de les competències que donen lloc a l'expressió de la seva política.⁸⁷

- a) La Unió Federal o Confederació de nacions canadenques té a càrrec seu la funció legislativa en matèria penal. També compleix funcions d'administració penitenciària quan es tracta de la gestió de les condemnes de més de dos anys de presó,⁸⁸ i s'encarrega de l'administració de justícia en els tres territoris que també componen la unitat canadenca.

---

⁸⁵ L'últim informe d'avaluació (2007) d'aquesta estratègia es troba disponible a: <http://www.justice.gc.ca/eng/pi/eval/rep-rap/07/ajs-sja/ajs.pdf>

⁸⁶ Que ha de citar-se com a *Constitution Acts, 1867 to 1982*, paràgraf 60, disponible a: http://www.solon.org/Constitutions/Canada/English/ca_1982.html

⁸⁷ Ja en la Llei d'Amèrica del Nord Britànica de 1867, coneguda en l'actualitat com a Llei Constitucional de 1867, es recull aquesta primera diferenciació. Es tracta del document bàsic de la Constitució canadenca (unió de l'Alt Canadà –Ontàrio–, Baix Canadà –Quebec–, Nova Escòcia i New Brunswick, que van crear el Domini del Canadà). La secció 91 d'aquesta llei va atorgar poders federals, mentre que la secció 92 va atorgar poders a les províncies (aquesta llei es troba disponible a: http://www.solon.org/Constitutions/Canada/English/ca_1867.html).

⁸⁸ La distinció que assenyalen entre condemnes de menys i de dos anys i de més de dos anys s'estableix com a principi que delimita el tipus de gestió de la sanció, i no només la gravetat de l'ofensa comesa.

- b) Les administracions provincials (al Canadà en sumen 10) tenen a càrrec seu l'administració de justícia: aplicació de la llei, gestió de les sancions de presó de menys de dos anys i de les penes amb base en la comunitat. També, tenen a càrrec seu l'execució de mesures extrajudicials, basades, al seu torn, en la comunitat.

D'aquesta primera distinció, resulten unes estadístiques que fan del Canadà el segon dels nostres casos amb més població penitenciària. La seva ràtio⁸⁹ d'empresonament per cada 100.000 habitants és de 116⁹⁰ en l'actualitat; és a dir, menor, com ja hem pogut comprovar, que la d'Anglaterra i Gal·les (152), però superior als dos casos restants.

LA DUPLA JUSTÍCIA D'ADULTS I JUSTÍCIA JUVENIL

Estructuralment, no obstant això, el sistema criminal i penal canadenc, atén a una segona diferenciació de summa importància en l'expressió de la seva política. Es tracta de la gran distinció entre les anomenades *justícia d'adults*, d'una banda, i *justícia juvenil*, de l'altra.

Encara que després això sigui tema de la nostra anàlisi, és convenient anar avançant que la criminalitat juvenil és, avui com ahir, una bandera del discurs electoral i, simultàniament o de manera consonant amb això, un dels problemes més greus que aquesta societat percep respecte a ella mateixa. En realitat, totes les nacions del nostre estudi tenen un sistema juvenil diferenciat. No obstant això, a l'hora de topar-nos amb descripcions del seu sistema, a cap no s'inclou la justícia juvenil com una de les variants estructurals. El cas francès, per exemple, és paradigmàtic quant a la criminalització de la joventut. No obstant això, se l'utilitza discursivament associada a les problemàtiques de la immigració i la desintegració de les noves generacions. En el discurs polític, però, la problemàtica juvenil es dilueix en la gran temàtica de la violència. Al

---

⁸⁹ Les dades sobre les ràtios d'empresonament en funció de les diferents províncies es poden veure a Marth, Michael (2008). «Adult Criminal Court Statistics, 2006/2007». *Juristat*, vol. 28, núm. 5 (Statistics Canada - Catalogue no. 85-002-XIE) (disponible a: http://dsp-psd.pwgsc.gc.ca/collection_2008/statcan/85-002-X/85-002-XIE2008005.pdf).

⁹⁰ Dades disponibles a:

http://www.kcl.ac.uk/depsta/law/research/icps/worldbrief/wpb_country.php

Canadà, en canvi, la criminalitat juvenil, per ella mateixa, és un discurs i una taxonomia que s'eleva a una distinció estructural del sistema criminal penitenciari. En aquesta direcció, per exemple, cal esmentar que la taxa d'empresonament canadenc –que hem apuntat més amunt– es determina com a mitjana entre la ràtio d'empresonament de la població juvenil i la de població adulta, mentre que totes les dades dels altres països analitzats se'ns ofereixen de forma diferenciada.

Vegem doncs, breument, en què consisteixen ambdues taxonomies.

En la *justícia d'adults*, es privilegia una noció de *càstig retributiu*, basat en l'empresonament i en la reinserció, que, si bé ha estat objecte de debat, s'ha mantingut més o menys estable durant els últims quaranta anys. Des de diverses fonts se'ns adverteix que el recurs a l'empresonament al Canadà ha estat qüestionat des de temps històrics. Bàsicament quant a la seva utilitat en termes de reintegració de l'ofensor en la comunitat i, recentment, en termes de reparació del dany. No obstant això, les lleis canadenques, quant a la justícia d'adults, continuen apostant per l'empresonament. En aquest sentit, en mirar les dades estadístiques del país, comprovem que el 2006 la ràtio d'empresonament dels adults és de 131 per cada 100.000 adults, molt superior al 116 global que abans indicàvem.⁹¹ De totes maneres, aquesta aposta per la sentència de presó es combina amb una aposta forta per la rehabilitació dels ofensors i amb la inclusió del *principi de restricció* incorporat en la reforma de 1996, que especifica que l'empresonament només pot imposar-se en cas absolutament necessari i sempre després de considerar-se i descartar la sentència de *probation*.⁹²

En l'anomenada *justícia juvenil*, la qüestió és menys estable quant a les seves concepcions. Històricament, s'ha basat en tres lleis emblemàtiques que

---

⁹¹ Aquest ús intens de la presó com a recurs en la sentència d'adults es produeix, a més a més, encara que els índexs de criminalitat han baixat. Si atenem a la ràtio de criminalitat, veiem que el 2007 s'aconsegueix l'índex més baix dels últims trenta anys, situant-se en 7 per cada 100.000 habitants. Per a una anàlisi més detallada d'aquestes dades, vegeu Dauvergne, Mia (2008). «Crime Statistics in Canada». *Juristat*, vol. 28, núm. 7 (Statistics Canada - Catalogue no. 85-002-X) (disponible a: http://dsp-psd.pwgsc.gc.ca/collection_2008/statcan/85-002-X/85-002-XIE2008007.pdf).

⁹² Manson, Allan (2001). «Canada». Dins: Van Zyl Smit, D.; Dünkel, F. (eds.). *Imprisonment Today and Tomorrow*. Kluwer Law Internacional. L'Haia.

marquen un recorregut secular, des d'una concepció merament assistencialista (*Juvenile Delinquents Act* de 1806) fins a una altra de caire més punitiu (*Youth Criminal Justice Act* de 2003). Bàsicament, la punitivitat d'aquesta darrera legislació resideix en el major èmfasi que fa en el (re)direccionament dels joves cap a les anomenades *sentències d'adults* quan els crims són de naturalesa similar. Hem d'assenyalar, no obstant això, que la punitivitat que s'estableix en aquesta llei intervé més en l'ordre simbòlic de la política penal –en els seus textos legals i, com veurem, també en els discursos del Govern–. En realitat, el seu caràcter punitiu aparent no es correspon amb la pràctica de l'administració de la justícia en l'àmbit provincial, o bé amb l'operacionalització de la política en sentit general. Un exemple d'això ens el revelen les dades d'empresonament dels joves des que la llei de 2003 *Youth Criminal Justice Act* va entrar en vigor: la ràtio d'empresonament de joves ha baixat un 14% en l'últim any i un 18% des de 2003.⁹³ Enmig d'aquestes dues legislacions, no obstant això, es troba la *Young Offenders Act* de 1982, en el prefaci de la qual s'estableixen els principis que orienten la política criminal de joves, malgrat els canvis que es van emprendre en la legislació de 2003. Entre aquests, principalment, la concepció del jove com una persona immadura, el discerniment moral de la qual encara no s'ha desenvolupat, i per això, dependent dels majors en el seu recorregut cap a l'adulthood. D'aquesta manera, la responsabilitat de la criminalitat juvenil s'entén compartida amb la comunitat, amb la família. Allò que marca la diferència entre ambdues lleis, la de 1982 i la de 2003, és, potser, la variació que hi ha respecte a la particularitat de la responsabilitat comunitària que travessa ambdues legislacions. En la de 2003, s'introdueixen les premisses de la justícia restaurativa, per tant, s'assumeix una condició de responsabilitat individual, que l'adolescent ha d'assumir, amb vista a la reparació del dany i a la seva reinserció en el recorregut legal de la convivència.

A la delimitació d'aquestes dues taxonomies del sistema de sanció penal del Canadà li hem de prestar especial atenció, perquè reflecteix una de les seves apostes més importants davant de la seva problemàtica fonamental: *la joventut*

---

⁹³ Aquestes dades les hem extret de l'informe de Milligan, Shelly (2008). «Youth custody and community services in Canada». *Juristat*, vol. 28, núm. 8 (Statistics Canada - Catalogue no. 85-002-X) (disponible a: http://dsp-psd.pwgsc.gc.ca/collection_2008/statcan/85-002-X/85-002-XIE2008008.pdf).

ofensora. En aquest sentit, el desplegament del sistema per fer front a la problemàtica de la joventut que delinqueix ens mostra l'aparició d'una filosofia de futur.

Per exemple, la llei vigent en matèria de justícia juvenil –*Youth Criminal Justice Act*– utilitza una argumentació basada en la prevenció del crim a llarg termini per a la protecció del públic. Aquesta enunciació pot rastrejar-se ja en la legislació que l'antecedeix –*Young Offenders Act*–, en la qual pot llegir-se això: «la prevenció del crim és essencial per a la protecció de la societat a llarg termini i requereix la reconducció de les causes subjacents del crim comès per persones joves, com també el desenvolupament d'enfocaments que permetin identificar i contrarestar, de manera efectiva, el risc de comissió d'ofenses en el futur en nens i joves».

Amb tot això, la diferència entre l'Administració federal i l'Administració provincial, sumada a la distinció entre justícia d'adults i justícia juvenil, introdueix una particularitat en l'expressió de la política que pot i ha d'estudiar-se a cada província en particular. En la mesura que aquest tipus d'estudi escapa a les nostres possibilitats, ens conformem d'advertir que és aquesta particularitat, sumada a la conformació d'un sistema preventiu i d'intervenció intensificat, la que ha fet del sistema criminal penitenciari canadenc un dels més estables en comparació de la resta de casos del nostre estudi.⁹⁴ En altres paraules, és gràcies als tres eixos de tensió del sistema canadenc (federal-provincial, joves-adults, intervenció-seguretat) que aquest país aconsegueix una estabilitat de la població empresonada, fins i tot malgrat tenir una alta ràtio d'empresonament si s'analitza comparativament.

---

⁹⁴ Potser, el Canadà només és comparable en estabilitat amb el sistema danès. Aquesta coincidència podria atribuir-se també a l'amplitud de l'Estat del benestar en ambdues nacions i al desenvolupament del seu model d'intervenció i de prevenció, com també a la constant reflexió/diferenciació del sistema a fi de processar les seves entrades i sortides. No obstant això, són sistemes que es distingeixen entre ells quant als fonaments ètics que suporten la política, a l'estructura del sistema en ella mateixa.

LA CONSIDERACIÓ PROGRAMÀTICA I PROCEDIMENTAL DEL DENOMINAT PROBLEMA ABORIGEN

Hi ha un tercer eix que marca l'especificitat del sistema criminal penal canadenc. Té a veure amb una descripció *culturalista* de la diversitat que delimita la societat canadenca al seu interior. Encara que la constitució de l'Estat canadenc es forjaria sobre la base del reconeixement de les diferències d'originalitat, drets de conquesta, diversitat institucional entre les de procedència francesa i anglesa, cal dir que les anomenades *comunitats aborígens* al Canadà han quedat fora de la federació, i han establert en cada període històric demandes de reconeixement de la seva particularitat. Per això, malgrat que a les albors del primer document constitucional que va tenir el Canadà es va apostar pel reconeixement dels territoris de les comunitats pioneres i la resta de taxonomies, el denominat *tema aborígen* ha estat subjecte de moltes polítiques. Quant a la penalitat i la justícia, hi ha un debat respecte a la possibilitat d'integrar els valors de les lleis d'aquestes comunitats al si de la legislació canadenca. No obstant això, el que s'expressa avui en dia en la seva política és, gràcies a la reforma del Codi Penal de 1996,⁹⁵ el reconeixement de la procedència aborígen de l'ofensor a tenir en compte en la sentència o com a principi per reconduir l'ofensor a fórmules de sentències basades en la comunitat. No obstant això, aquest tipus de polítiques es duen a terme també, de forma reactiva davant de l'elevada representació de les comunitats aborígens en el sistema penitenciari: tenint en compte que només representen un 4% de la població, segons el cens de 2006, entre la població reclusa aconseguixen el 24% d'homes a les províncies, el 18% en el sistema penitenciari federal, el 19% entre els presos preventius, el 30% de dones i el 31% de joves.⁹⁶

---

⁹⁵Vegeu la part XXIII del Criminal Code (R.S., 1985, c. C-46) (disponible a: <http://laws.justice.gc.ca/en/showdoc/cs/C-46//en?page=1>).

⁹⁶ Per a més informació sobre aquestes dades, vegeu Milligan, S. (2008), *op. cit.*; Correctional Service Of Canada (2006). *Ten-year estatus Report on women's corrections: 1996-2006* (disponible a: http://www.csc-scc.gc.ca/text/prgrm/fsw/wos24/tenyearstatusreport_e.pdf); i Landry, Laura; Sinha, Maire (2007). «Adult Correctional Services in Canada, 2005/2006». *Juristat*, vol. 28, núm. 6 (Statistics Canadà - Catalogue no. 85-002-XIE).

El problema que es planteja el sistema sobre aquesta qüestió és de doble índole: d'una banda, com adaptar aquestes comunitats a la legalitat vigent, és a dir, com reconèixer el seu dret perquè, quant al procés i els efectes, es minori el problema que es diu que tenen els aborígens amb la legalitat canadenca; i, de l'altra, com afrontar la problemàtica, cada vegada més complexa, quan s'adverteix que hi ha una generació de joves de procedència aborígen que en el seu estar en convivència han tendit a la formació de bandes amb vista a la defensa de la seva identitat.

Al rerefons d'aquesta diferència estructural en el desenvolupament de la justícia al Canadà, es troben les problemàtiques suscitées per les diverses apostes que s'han generat en aquesta nació, o comunitat de nacions, per a l'edificació de l'Estat. La seva última aposta ha estat, per tant, l'edificació d'una ciutadania multicultural, entre els efectes de la qual es troba la forma de la seva política criminal penal actual i en la resolució de la qual es troben les noves empreses de reconeixement de la variable cognitiva comunitària, com a focus i font per a la intervenció en la prevenció del delictes, en l'establiment de les sancions.

Amb tot això, una política diferencial com la que presentem s'ocupa de quatre marcs que expressen el seu univers problemàtic. A saber:

- a) *La diferència*. La descriurem millor com l'*a priori* de la diferència en la recerca de la unitat. És la que marca el fonament de l'ètica en la constitució de l'Estat al Canadà. Els fonaments del model federal canadenc reposen sobre una tensió permanent entre el reconeixement *a priori* de les diferències constitutives de les comunitats fundacionals del territori com a condició necessària en la construcció de la unitat nacional canadenca. Encara que carregada d'historicitat, aquesta tensió s'ha transformat en mecànica política i, per tant, en dinàmica generadora de la política criminal penitenciària. Concretament, en la incessant construcció i reconeixement de les necessitats d'una població diferenciada, s'expressa com el bon fer de la seva política. D'aquesta manera, la política criminal penitenciària canadenca reposa sobre un

principi de diferenciació dels seus objectius amb vista a garantir el bé de la societat: la convivència, la unitat.

- b) *El multiculturalisme*. La política criminal penal canadenca s'expressa i lluita amb els efectes de l'estratègia del multiculturalisme. En la dècada de 1970, el Govern del Canadà va crear la noció de *ciutadania múltiple* com a estratègia semàntica per aconseguir la cohesió social. La idea, doncs, era identificar els individus amb el referent de l'Estat federal com a referent comprensiu de la unitat i comunitat. Una semàntica d'individus iguals davant la llei que va pretendre debilitar el llaç social dels agents col·lectius i enfortir un vincle individualitzat entre els individus –iguals davant la llei– i la unitat canadenca com a referent col·lectiu d'unitat. Es va pretendre que els llaços socials associats a l'ètnia, la procedència i la cultura reposessin en l'àmbit privat, i atorguessin estatus de minoria als seus membres, però a títol individual. El que es viu en l'actualitat, en termes problemàtics, són els efectes d'aquesta política en la construcció de desigualtats, precisament perquè, a la política de ciutadania multicultural li seguia una altra d'equiparació de les oportunitats de les comunitats ètniques, en el concert de la política. Es pot dir que una política de discriminació positiva va acompanyar la política de ciutadania multicultural.
- c) *El judici diferencial*. L'entenem com el dispositiu operacional i semàntic que orienta l'actuació del sistema cap a una diferenciació progressiva. Aquest judici resulta de la conjunció entre l'ètica de les diferències en procurar la unitat i la noció de ciutadania plural a l'horitzó de la política criminal penitenciària. Els efectes d'aquest dispositiu són, en l'ordre estructural: la diferència entre justícia federal i justícia provincial; la justícia d'adults i la de joves; i la consideració aborigen i la de gènere. En l'ordre programàtic, aquest dispositiu evidencia la intervenció diferenciada del sistema en la prevenció del crim, en la sanció, en la rehabilitació, en la restauració. D'aquesta manera, el dispositiu en qüestió il·lumina una política diferent, puntual i enfocada sobre la condició territorial dels habitants ofensors, les seves particularitats

culturals, la seva condició d'adult o de jove, la seva condició o no condició aborigen, la seva condició d'home o de dona.

- d) *Retribució i restauració*. Com veurem, la política canadenc combina ambdues formes de sanció. Això es correspon, en aquest cas, no només amb el reemplaçament que s'ha intentat de la restauració sobre la retribució en el marc ideològic de la criminologia contemporània, sinó que troba al Canadà el seu fonament propi, en la mecànica incessant d'aquest sistema, en la comesa de lluitar amb les diferències en la recerca de la igualtat.

Sobre l'explicació dels marcs, dels seus elements contextuals i dels efectes constitutius i constituents de la política i del sistema criminal penal canadenc, treballarem en les pàgines que segueixen.

Els continguts versaran, en primer lloc, sobre l'edificació de l'ètica de la diferència en la conformació de la sobirania canadenc. Aquesta és una sobirania que ha hagut de lluitar per a la construcció de la seva unitat amb els llegats britànic i francès, i també amb la cultura dels pobles indígenes assentats allà des dels seus orígens, veurem com l'ètica de la diferència obté ressonància en el marc de la política penal en la mesura que assumeix la diferència com a eix problemàtic de la política més que com un adjectiu d'ella. D'aquesta manera, el càstig, base del sistema penal, adoptarà la diferència en tot el seu desenvolupament. En segon terme, explorarem la categoria del multiculturalisme i la seva vinculació amb la federació estatal i amb el desenvolupament de l'Estat del benestar. Des d'aquí, podrem veure la resposta de la ciutadania plural davant de les minories o de les diferències de determinats grups no minoritaris, i, concretament, la conformació d'una política criminal també com a resposta a les necessitats i especificitats de la població. En tercer lloc, abordarem el judici diferencial que s'ha establert en tant que expressió d'una política de sancions diferencials en funció del sistema administratiu existent, en funció de l'edat dels inculpats, en funció de la diferència culturalista i etnogràfica que comprèn l'aplicació de la justícia, i en funció del rol de gènere que afecta l'actuació del sistema penal canadenc. Finalment, en quart i últim lloc, ens endinsarem en l'anàlisi de les fórmules

correctives –retribució i restauració– amb relació a la recerca de la cohesió social que persegueix incessantment aquest país. Entenem que ambdues fórmules es conjuguen de manera diferent que a altres estats, ja que s'estableixen com un modus operandi inherent al sistema creat que els permet lluitar amb la problemàtica diferencial en sentit reflexiu.

L'ÈTICA DE LA DIFERÈNCIA I EL SEU GOVERN: a la recerca de la unitat canadenca

Les estructures que ha diferenciat el sistema criminal penitenciari canadenc, per raó de competències federals, provincials i territorials, i, posteriorment, sobre la base de criteris segmentaris (edat, sexe) i culturalistes (ètnia, llengua), responen a una *ètica del govern de les diferències en procurar la unitat*. Des de la fundació de la confederació canadenca fins als nostres dies, la problemàtica de la convivència al Canadà s'ha significat en termes d'aconseguir la cohesió social en un territori de nacions diferents.

La problemàtica fundacional del Canadà va consistir en això, és a dir, en com compatibilitzar en el concert d'una sobirania comuna les *formes institucionals, religioses i culturals* heretades dels mons britànic i francès. Així mateix, havien de compatibilitzar-se amb els anomenats *territoris de nacions aborígens*, pioneres en l'exercici de la sobirania dels seus propis territoris, actualment membres de la confederació. La resolució a aquesta qüestió va ser un pacte fundacional, que va esdevenir *Llei constitucional del Canadà*,⁹⁷ en el qual es reconeix la legitimitat de les herències francesa i anglesa per organitzar i gestionar sota la forma d'un model governamental federal i provincial. Es van reconèixer també els drets de les comunitats aborígens, encara que es van subordinar a les legislacions liberals que van començar a erigir l'Estat modern al Canadà, fins a la seva independència definitiva del Regne Unit el 1982.

És interessant advertir que la història política canadenca ha estat un procés incessant de govern d'aquestes diferències procurant la cohesió, la unitat. Sobre aquest horitzó de futur, diguem-ne, ha desenvolupat una dinàmica que

---

⁹⁷ El text de la Constitució de 1867 es troba disponible a: <http://laws.justice.gc.ca/en/Const/index.html>

ha fundat una mena de màxima per a la convivència: *partir del reconeixement de les diferències a fi d'assolir la construcció de la unitat, allà on el reconeixement de les diferències no implica necessàriament el seu respecte, sinó l'assumpció estratègica de la seva existència problemàtica*. El cas de les relacions conflictives entre el Govern federal i alguns –si no tots– governs provincials canadencs (com és el cas de les relacions amb el Quebec), com també la trajectòria no menys conflictiva de les relacions d'aquests governs amb les anomenades *comunitats aborígens*, és paradigmàtic quant a aquesta afirmació:

- a) Reconèixer-les va ser important en l'estratègia de consolidació del territori canadenc. Se les va invitar a cooperar a canvi de certes prebendes.
- b) Reconèixer-les va significar, posteriorment, concebre-les en termes de problemàtica per a l'èxit de la cohesió, de la unitat. Per tant, se les va reorganitzar i desplaçar, i es va intentar assimilar-les a la cultura emergent canadenc (herències britànica i francesa). Les escoles d'integració de nens aborígens van existir fins a la dècada de 1960.⁹⁸
- c) Reconèixer-les significa, ara, comprendre que les seves relacions problemàtiques amb la federació responen a la història d'aquestes relacions i a l'espectre cultural i cosmogònic que les conté. En aquest sentit, en matèria de justícia, la federació canadenc ha apostat per la participació d'aquestes comunitats en la seva administració, quan l'ofensor en pertany a alguna.

Però reconèixer-les, en termes de la política criminal penal significa, en qualsevol dels tres casos, assumir que l'adequació i inadequació entre l'acció i la norma, l'ofensa, no es produeix en una societat mitjançant mecanismes naturals, sinó que aquesta relació cal crear-la.

---

⁹⁸ Per a una anàlisi sobre aquest procés d'assimilació que es va imposar en la dècada de 1960 es pot consultar l'informe de la Indian and Northern Affairs in Canada (1996). *Report of the Royal Commission on Aboriginal Peoples* (disponible a: <http://www.aicn-inac.gc.ca/ap/pubs/sg/sg-eng.asp>).

La mecànica prossegueix, i el sistema determina diferències importants entre la població per raó de la seva edat. S'és adult, s'és nen, s'és jove. Per tant, s'està més o menys capacitat per al discerniment moral, és a dir, per a l'assimilació del que és bo amb el bé i del que és dolent amb el mal. A fi d'assolir aquesta dinàmica de reconeixement de les diferències, és evident que havia de posar-se en pràctica una justícia juvenil per a la consecució de la unitat, de la cohesió. La infracció d'un jove, com hem apuntat en la introducció, és fruit de la seva immaduresa per relacionar el coneixement i el compliment de la norma amb el que és bo, amb el bé. Per això, un jove no és un ciutadà ple de deures, sinó un ésser immadur i dependent, que ha de ser reconduït al camí de l'adultesa responsable. Conseqüentment, es configura una justícia basada en el reconeixement de variables diferencials en l'ordre cognitiu dels habitants que condueix a la intervenció formativa dels joves en el discerniment moral, en el reconeixement de les responsabilitats de les seves accions en la trobada amb l'altre (com veurem). És interessant aquesta aposta, ja que, en el sentit ampli de la justícia juvenil, la seva justificació respon a un futur millor, a la construcció a llarg termini d'una societat més segura i, per tant, cohesionada i, per tant, unida.

Amb tot això, l'ètica de la diferència que s'estableix en aquest país ens permet veure que la funció del càstig en la configuració del sistema criminal penal adopta la *variació* en el seu desenvolupament. És a dir, es castiga de forma diferent en funció de l'edat, el gènere i l'ètnia. Però això ho desenvoluparem en el tercer apartat d'aquest informe. Primer atendrem, entre les estratègies que admet aquesta lògica, aquella que ha conduït a la justificació de la política criminal penitenciària contemporània i a la seva expressió en l'edificació d'un sistema conseqüent.

EL MULTICULTURALISME COM A ESTRATÈGIA DE GOVERN DE LES DIFERÈNCIES, I L'EQUIPARACIÓ DE LA SEGURETAT I LA JUSTÍCIA EN LA UNITAT CANADENCA

Sobre la base d'aquesta *ètica de les diferències*, que hem avançat en l'apartat anterior, es va engegar al Canadà, el 1971, una política denominada *ciutadania*

plural, que, posteriorment, es va transformar en l'així anomenada *política del multiculturalisme*, continguda en la *Canadian Multiculturalism Act* de 1985. En termes generals, la política cercava la identificació d'una població diferenciada, com la que hem descrit, amb la noció del Canadà, amb la unitat nacional. Es va tractar d'una política impulsada pel Govern federal, entre els objectius de la qual es trobava:

- a) construir un referent comú de comunitat nacional;
- b) amb això, debilitar el llaç social que s'emmarcava entre les diferents comunitats;
- c) tot això va apuntar cap a la construcció d'un individu canadenc, ple de drets,⁹⁹ que havia de contemplar un doble referent de comunitat i, fins i tot, privilegiar el federal sobre el nacional comunitari.

En el preàmbul de la *Canadian Multiculturalism Act*, s'expressa amb molta claredat l'assumpció d'aquest doble referent; però també la supremacia del referent federal canadenc sobre el nacional comunitari. L'anterioritat de la llei humana sobre la federal i d'aquesta sobre la cultural pot apreciar-se en les previsions següents. Entre ambdós referents, un sobre la inalienabilitat de les llengües anglesa i francesa com a constitutives de la nació canadenca. En tot cas, com dèiem, les previsions expressen la relació entre unitat i diversitat en el context de la llei quan s'afirma:

«CONSIDERANT que la Constitució del Canadà proveeix que tot individu tant es igual davant de la llei i té el dret a una protecció i benefici iguals de la llei sense cap discriminació i que tots tenim llibertat de consciència, religió, pensament, creences, opinions, expressió, i de reunió i associació pacífica, i garantits aquests drets i llibertats de manera igual entre homes i dones;

---

⁹⁹ Un estudi interessant sobre la política de la ciutadania plural pot llegir-se a Helly, D. (2002). «Primacia de los derechos o cohesión social: Los límites del multiculturalismo canadiense». Dins: *Acciones e Investigaciones Sociales*, 15 (octubre), pàg. 5-28 (disponible a: [http://www.unizar.es/centros/eues/html/archivos/temporales/15_AIS/AIS_15\(02\).pdf](http://www.unizar.es/centros/eues/html/archivos/temporales/15_AIS/AIS_15(02).pdf)).

i CONSIDERANT que el Canadà és part de la Convenció Internacional per a l'eliminació de totes les formes de discriminació racial, la qual reconeix que tots els humans som iguals davant de la llei i tenim dret a una protecció igual de la llei enfront de qualsevol discriminació i de qualsevol incitació a la discriminació, i del pacte Internacional sobre drets civils i polítics, el qual proveeix que a cap persona pertanyent a una ètnia, religió o llengua minoritària no se li pot negar el dret a gaudir de la seva pròpia cultura, de professar o practicar la seva pròpia religió i d'usar la seva llengua pròpia.»¹⁰⁰

Aquesta estratègia de cohesió social va marxar paral·lelament a l'edificació de l'Estat benefactor al Canadà –de data tardana per a molts autors–, que necessitava, alhora que ofería, d'un individu solidari amb la resta de comunitats. Un individu necessari en la legitimació de la contribució, a qui s'oferia una redistribució equitativa, «a escala», que reconegués les necessitats específiques de la seva condició desigual en el concert de les oportunitats que fins llavors s'oferien. Consideració que també queda recollida en el preàmbul de la *Canadian Multiculturalism Act* quan s'afirma que el reconeixement de la diversitat com a fonament i característica de la seva societat comporta una política multicultural que alhora treballi per a una igualtat en la vida de tots els canadencs a nivell econòmic, social, cultural i polític.

D'aquesta manera, la igualtat d'individus davant de la llei es combinava amb la diferenciació de les prebendes allà on fos necessari equilibrar la desigualtat. Es va suggerir, no obstant això, que aquelles especificitats que acompanyaven cada individu per raó de la seva pertinença a alguna comunitat, ètnia o cultura específiques havien de tractar-se com a pertanyents a l'àmbit privat d'aquest individu. Només quan la representació de molts d'aquests individus reclamava el reconeixement de les seves especificitats culturals a l'efecte d'obtenir una prebenda de l'Estat es reconeixeria com un dret o una carència que l'Estat havia d'esmenar. Aquest és el cas, per exemple, del finançament d'escoles

---

¹⁰⁰ El text complet de la llei, incloent-hi el preàmbul, es troba disponible a: http://laws.justice.gc.ca/en/showdoc/cs/C-18.7/bo-ga:s_1/en#anchorbo-ga:s_1

multilingües, que incorporaven les llengües oficials, una o ambdues, anglès o francès, més la llengua vehicular de la comunitat en específic.

L'estratègia multicultural va tenir molts vessants, entre els quals la sindicalització o adscripció creixent de les minories com a fórmula de participació política. L'escenari subjacent era, doncs, la demanda de participació activa de les comunitats, la legitimació de les seves diferències i, amb això, també la supremacia dels canadencs francesos i anglesos en els estaments decisionals. La ciutadania plural, era, d'aquesta manera, una gran estratègia de legitimació de l'Estat emergent, però va ser, sens dubte, una resposta a la demanda de les minories com a contrapartida davant d'aquesta necessitat.

Identificació amb la legalitat

En el mateix sentit, l'edificació de l'Estat del benestar d'acord amb l'estratègia de la ciutadania plural va funcionar com a estratègia preventiva de la criminalitat. D'una banda, la recerca del reconeixement de l'individu amb la unitat federal va pretendre forjar en aquest el vincle de solidaritat en el compliment de les lleis i normes de convivència. Per això, en un dels pols de la llei criminal canadenca es garantia:

- a) La seguretat, com a resguard de la pau, prevenció de la criminalitat, protecció del públic.

De l'altra banda, reconciliar l'individu amb la unitat federal per raó de les seves necessitats particulars permetia o pretenia que l'altre pol de la llei criminal es desenvolupés:

- b) La justícia, equitat, imparcialitat¹⁰¹ garantia dels drets i llibertats, dels individus davant dels poders de l'Estat, i les provisions de respostes idònies de la societat davant del mal fer.¹⁰²

---

¹⁰¹ Cal apuntar aquí que la inclusió del principi d'imparcialitat, el qual respon a un criteri d'equitat formal, en l'eix de la justícia sobre la base d'allò particular, ha comportat una infinitat de dificultats i disputes, especialment quan es tracta de manera diferencial o ho requereix.

Problemàtica i sistemàtica del multiculturalisme i de l'ètica de les diferències

Mentre el multiculturalisme va posar nom secular a l'*ètica de les diferències per procurar la unitat*, durant la segona meitat del segle XX, aquesta darrera, en simultani, va exacerbar les distincions generades pel multiculturalisme, fins a difuminar el seu sentit en un escenari d'incessant producció de la diversitat (tipificacions, taxonomies socials...), que en institucionalitzar-se, van generar un fenomen paradoxal pel que fa a la matèria criminal penitenciària.

D'una banda, una diferenciació incessant del sistema de justícia, una atenció diversificada de les necessitats de la població, de l'atenció a les causes diferenciades del delictes per raó de la procedència de l'ofensor. Per tant, un sistema eficaç en el processament de la demanda social d'una societat reflexionada en termes de diferència. De l'altra, no obstant això, s'ha generat un efecte de disgregació de la societat canadenca per raó d'aquesta diferenciació de la criminalitat. La criminalització excessiva de la vida ciutadana i la categorització excessiva dels subjectes de la criminalitat han engendrat en els ambients d'opinió pública una mena de prevenció respecte a aquestes taxonomies. Els joves són, a hores d'ara, els agents privilegiats del crim en la percepció ciutadana, seguits per la comunitat aborigen, en tant que subjectes que «no comprenen les nostres normes»; «trenquen amb la nostra unitat». Emergeix, així, un discurs sobre el públic, que se sent amenaçat per aquests subjectes, els quals sovint queden englobats en l'anomenada *criminalitat de joves*.

En els apartats successius, atendrem aquesta doble dimensió del problema, engendrada per la pròpia mecànica de l'*ètica de les diferències* d'acord amb l'estampa multicultural.

---

¹⁰² La descripció dels pols de la llei criminal canadenca en els termes assenyalats –seguretat i justícia– resulten del document governamental *Crime Law in Canadian Society*, elaborat per la comissió encarregada de les grans reformes que es van iniciar en la legalitat canadenca durant la dècada de 1970. Aquest document és considerat com l'expressió de la política criminal canadenca que encara perviu. Va ser publicat el 1982, coincidint amb l'anomenada *nacionalització de la Constitució canadenca*.

LA DIFERENCIACIÓ DEL SISTEMA I EL JUDICI DIFERENCIAL: expressions d'una política de sancions diferencials

L'expressió de l'ètica de les diferències i els efectes de l'estratègia multiculturalista s'evidencien en un sistema criminal penitenciari delimitat al seu interior per dues coordenades estructurals: *justícia federal i justícia provincial, d'una banda, i, de l'altra, justícia d'adults i justícia de joves*. En el mateix sentit, el sistema atén dues consideracions programàtiques, una de rang generalitzat, que al llarg del text hem denominat *la consideració aborígen*, però que al Canadà es coneix com a *Aboriginal Justice Strategy (AJS)*. L'altra consideració, amb més dificultats per ser reconeguda i assumida, atén l'efecte de l'ètica de les diferències en el disseny d'*una justícia en funció del gènere*.

JUSTÍCIA FEDERAL I JUSTÍCIA PROVINCIAL: expressió de l'herència institucional i cultural en la distribució politicoterritorial de les competències

El sistema legislatiu canadenc està influenciat per la *Constitutional Act* de 1876, que divideix els poders legislatiu i executiu entre el federal i les províncies. Així, la legislació criminal correspon a l'Estat federal, però l'execució de l'administració judicial, de les sentències i l'empresonament, a les províncies. A nivell federal legislatiu, el marc per a la definició del sistema de sentències per a adults és el Codi Penal constituït el 1986. Es proveeix en aquest codi de sentències de *probation*, multes, sentències en la comunitat, restitució, encara que la pena de presó continua sent la més significativa.¹⁰³ Cal assenyalar, no obstant això, que, com que l'execució de l'administració de justícia és competència de les províncies, les variacions en l'ús de l'empresonament o de la durada de la condemna entre una o una altra província són sovint molt intenses.¹⁰⁴

---

¹⁰³ A banda de l'evolució de les dades que ens mostren les fonts oficials en aquest país, diversos autors han emfatitzat l'excessiu ús de la sentència d'empresonament al Canadà. En aquesta direcció, vegeu Roberts, J.; Cole, D. (eds.) (1999). *Making sense of sentencing*. University of Toronto Press. Toronto.

¹⁰⁴ Si atenem a l'últim informe sobre sentències al Canadà de 2006-2007, trobem que la proporció dels casos amb sentències de presó varia a nivell provincial. El percentatge més alt es troba a Prince Edward Island, on el 55% dels casos de culpabilitat van resultar en una pena

Quant al ventall de les sentències d'empresonament, s'estén des dels sis mesos fins a la cadena perpètua, però és el límit de menys de dos anys o més de dos anys en la condemna el que influencia el tipus de gestió de la sanció que es durà a terme en aquesta dupla federal i provincial. És a dir, que l'estructuració institucional dels centres, establerta a través de la Constitució, es compon de centres penitenciaris –per a les condemnes de dos o més anys i sota govern federal– i de totes les altres presons i llocs de confinament –on es compleixen penes menors de dos anys, sota el govern de les províncies–. En total hi ha 192 establiments al llarg del país, dels quals 76 són federals i la resta provincials. La tipologia d'aquests centres es defineix en funció de l'obertura o no en termes de seguretat en la majoria de casos, o bé en funció del gènere, o de la condició aborigen. Així, hi ha les institucions de màxima, mitjana i mínima seguretat, o d'una combinació de totes elles: les unitats especials de màxima seguretat per a presos considerats especialment violents, els centres correccionals comunitaris de mínima seguretat, els *healing lodges* de mínima seguretat per a la comunitat aborigen i les presons regionals de dones de mínima o mitjana seguretat.

Aquesta dupla federal i provincial es continua repetint també en la legislació d'àmbit penitenciar. Per exemple, l'empresonament a nivell federal té com a marc general legislatiu la *Correctional and Conditional Release Act* de 1992 (CCRA), que és la regulació bàsica dels centres penitenciaris administrats pel Correction Service of Canada (CSC), mentre que les institucions provincials es regulen per la legislació de cada província. Amb això, l'estructura i els recursos dels centres depenen de cada província, és a dir, en depèn el seu pressupost, però també l'adequació a les necessitats dels presos i preses. Una altra divisió es produeix en la gestió de la *probation* i la llibertat condicional (*parole*), ja que mentre els recursos materials, pressupostaris i l'organització de les sentències de *probation (non-custodial sentence)* depenen de les províncies, la *parole*

---

de presó, mentre que el percentatge més baix es dona a Nova Escòcia, New Brunswick i Saskatchewan, on la pena de presó es va imposar en una quarta part dels casos. Vegeu Marth, Michael (2008), *op. cit.*

depèn de l'Estat federal, malgrat que en alguns casos s'hagin fet delegacions a les províncies quan s'havia complert la pena allí.¹⁰⁵

En tot cas, el principi orientador d'aquest àmbit penitenciari, tant a nivell provincial com federal, és el de mantenir la justícia, la pau i la seguretat de la societat a través d'un seguiment de les condemnes sota un empresonament segur i humà per als presos i promovent-ne la rehabilitació i la integració en la comunitat. Amb un fort èmfasi en la idea d'un tracte segur i humà, es garanteix aquí, com a les altres nacions en estudi, la garantia dels drets dels presos, especialment a través de la Carta de Drets Humans fundada el 1985 i a través de figures com la del defensor del poble, ubicat en l'Office of the Correctional Investigator.

JUSTÍCIA D'ADULTS I JUSTÍCIA DE JOVES: l'expressió de la diferència evolutiva de la cognició individual

La trajectòria d'aquesta diferenciació, com apuntàvem, emergeix el 1806, amb la posada en vigor d'una legislació, *Young Delinquents Act*. En l'esperit d'aquesta diferenciació es trobava, d'una banda, una aposta renovadora del sistema judicial canadenc i, de l'altra, una concepció emergent en aquest Estat en consolidació: *la doctrina del «parens patriae»*. Mentre l'esperit de la reforma cercava la manera d'alleujar el pes de l'empresonament en el sistema de justícia, intentava també cercar formes de sentència que contribuïssin més al benestar de la societat. Els efectes de l'empresonament ja es consideraven disfuncionals, és a dir, poc útils en la recerca de la correcció, de la rehabilitació individual, de l'interès social.

Després d'aquesta primera legislació, es van diferenciar els tribunals, es va resignificar el vell principi del dret al degut procés per fer-lo coincidir, en el cas dels joves, amb aquell altre de la protecció del menor. Era sobretot aquest últim el que orientava les sentències de joves cap a la tutela, en comptes del mer empresonament; aquestes sentències havien de prestar-se en centres de custòdia dissenyats exclusivament per a joves.

---

¹⁰⁵ Vegeu Manson, A. (2001), *op. cit.*

La filosofia del càstig al Canadà, d'aquesta manera, va començar a diferenciar les seves nocions de càstig, sobre la base d'aquesta distinció: a) una justícia assistencial, destinada als joves; b) una justícia punitiva, destinada als adults.

Quant a la justícia d'adults, com hem vist, el seu suport en el Codi Penal de 1806, no ha variat considerablement quant al recurs a l'empresonament. Ha variat, és clar, pel que fa a la incorporació del principi mitjançant el qual la presó ha de considerar-se com l'últim recurs que aplicar, i la incorporació de les sentències basades en la comunitat ha d'especificar-se cada vegada millor en la legislació d'adults.

L'evolució de la justícia de joves, en canvi, ha transitat des de l'enfocament assistencial a un altre d'estil restauratiu, com ho reflecteix clarament la legislació de 2003, *Youth Criminal Justice Act*. Els principis i característiques fonamentals d'aquesta fórmula de sanció estan estipulats en el seu preàmbul. Entre els principis:

- a) Els joves són persones que no són ni nens ni adults. Això significa...
- b) ... que es troben en un estadi evolutiu de la seva cognició que els permet ser, simultàniament...,
- c) ... dependents dels majors pel que fa a la seva sustentació i orientació i...,
- d) ... no obstant això, responsables en algun grau del seu comportament.
- e) El període d'aquesta condició en l'estat de la vida humana és de 14 a 18 anys.

Entre les característiques fonamentals d'aquesta manera de justícia es troba, consegüentment, en primer lloc el (re)conduir el comportament dels joves ofensors cap a una vida adulta inserida en la legalitat. Per tant, cap a la seva consolidació com a ciutadà ple de drets i de deures en plena consciència de la seva situació. En segon lloc, en aquest procés d'intervenció i rehabilitació, s'ha de procurar que la persona jove, en llenguatge de la legislació, pugui retre compte de la relació que hi ha entre el seu comportament contrari a la legalitat i

a les normes de convivència, i el dany engendrat en les víctimes. I, en tercer i últim lloc, ha de fomentar-se en la persona jove el sentiment de responsabilitat, mitjançant el disseny de fórmules tendents a la reparació del dany comès.

En aquest sentit, la justícia de joves intervé en una doble comesa: 1) la de la rehabilitació, que pretén engendrar, mitjançant teràpies cognitives en allò que és substantiu, elements que li permetin modificar les seves percepcions entorn de la vida en comunitat, la importància del seguiment de la normes de convivència en el bon desenvolupament d'aquesta vida comunitària (*welfare*). I 2) el restauratiu, que precisament s'obté mitjançant les sentències basades en la comunitat o directament amb les víctimes, en les quals els joves es comprometen, abans i després de la sentència, a través d'un pacte i mitjançant la sentència reparadora, amb l'àmbit comunitari, amb la persona danyada (víctima).

És, sobretot, en la incorporació d'aquest últim principi –el del compromís, el de la reparació–, en què la legislació en matèria juvenil es fa més explícita en la filosofia que la sosté. Vist des del present, el recorregut de la justícia de joves troba la seva transició en la legislació en la *Young Offenders Act* de 1982. En el seu moment, aquesta legislació va marcar un abans i un després en el desenvolupament de la justícia de joves, precisament per la incorporació de les condemnes amb base en la comunitat, que, llavors, intentaven donar-li un paper actiu a la condemna, i no merament assistencial, com el que havia dominat durant 75 anys, des de la primera legislació de 1806. Si bé l'hem descrit com una transició cap a una justícia més individualitzada i de caire explícitament restauratiu (com és la legislació actual), va ser en la llei de 1982 i en la seva pràctica corresponent on primer es va establir la clara distinció d'un jove respecte a un nen o a un adult, per tant, va ser el moment en el qual el jove va adquirir aquesta doble dimensió de dependent i persona responsable. No obstant això, en el cas d'aquesta legislació, el referent de la responsabilitat social, comunitària i familiar en la comissió de l'ofensa té preeminència respecte a les consideracions de la seva responsabilitat com a individu. Les sentències a tutela, que implicaven els pares, per exemple, encara eren presents. La nova legislació, en canvi, reforça més la idea d'individu

responsable i, per això, exposa amb més claredat i posa més èmfasi en les anomenades *sentències extrajudicials*.

És de notar, no obstant això, que el canvi entre aquestes dues legislacions es produeix en funció d'un canvi en la ideologia de l'Estat, però també, o conseqüentment, d'un canvi en l'estratègia nacional per donar protagonisme i caràcter de públic als membres de la societat. Això és, els efectes de vint anys d'estratègia multiculturalista van trobar al Canadà el seu límit en la necessitat de canviar el sentiment ciutadà des de la seva condició de mer ciutadà amb drets cap a una altra en què la concepció dels deures es compreguessin en el sentit d'*agència*, és a dir, de la seva capacitat per engendrar una acció vinculant en termes col·lectius. En l'ordre semàntic, per exemple, aquesta transformació es veu reflectida en les legislacions de menors en el canvi conceptual del referent col·lectiu. La legislació de 1982 apunta cap al resguard de la vida social, de la societat, mentre que la legislació de 2003 apunta cap a l'objectiu específic de la protecció del públic. En tot cas, tal com hem explicat, on més es fa sentir el canvi de filosofia política és, evidentment, en la remarcada presència del paper protagonista del jove ofensor que mostra la legislació de 2003.

Cal destacar que en el canvi d'aquesta filosofia, pel que fa a justícia juvenil, existeix també un canvi en la percepció dels joves per part de l'opinió pública. És a dir, se'ls percep com a *criminals* allà on abans, després de la comissió d'una ofensa similar, se'ls percebia com a delinqüents menors o desviats. El nom de la legislació vigent, *Youth Crime Justice*, ja reflecteix aquest canvi, però també ho fa en l'enfortiment del tipus de sentències d'adults que poden aplicar-se als joves en la comissió de certes ofenses que es trobin en el Codi Penal.

LA CONSIDERACIÓ ABORIGEN: l'expressió de la diferència culturalista i etnogràfica en l'aplicació de la justícia

La sobrerepresentació de la població aborigen a les presons canadenques va obtenir el caràcter de problema polític a partir de 1980. Encara que en aquesta primera dècada la recopilació de dades i l'elaboració d'estudis sobre la situació aborigen en la societat canadenca van adquirir un desenvolupament important,

no va ser fins a la dècada de 1990 que es van començar a dur a terme accions polítiques en pro d'un canvi d'aquesta situació.

Una de les primeres iniciatives de gran envergadura es va prendre el 1991, quan el Govern federal va crear l'*Aboriginal Justice Initiative*, des de la qual es duen a terme tots els programes comunitaris per a la justícia, l'impuls de la participació comunitària en les sentències dels ofensors aborígens i l'impuls de mecanismes de mediació i arbitratge en les disputes civils. El 1996, aquesta iniciativa passa a denominar-se *Aboriginal Justice Strategy*, fins avui en dia, alhora que adquireix un pes molt més gran en el marc de treball amb la població aborígen. Aquest pes més gran es deu a l'impacte de diversos esdeveniments. El primer succeeix el 1995, quan s'aconsegueix incloure en el Codi Penal dos articles (717 i 718.2) en els quals s'aborda la problemàtica relació de la població aborígen amb el sistema judicial. En ells s'impulsa, d'una banda, l'ús de mesures alternatives per a persones aborígens, especialment en els casos en què en la seva comunitat hi hagi programes finançats per l'AJS. I, de l'altra banda, l'ús d'altres sancions que no siguin l'empresonament, especialment en aquells casos en què l'ofensor sigui aborígen. I el segon, el 1999, quan apareix una declaració de la Cort Suprema del Canadà on es ratifica que la situació dels aborígens amb relació a la justícia feia entendre que el sistema criminal canadenc es trobava en crisi. L'impacte va ser immediat i va suposar tot un treball a través de l'AJS i altres plans i actuacions per modificar els mecanismes discriminatoris existents amb aquesta comunitat.

La cristal·lització d'aquests suposats canvis per venir la podem veure en els tres objectius plantejats per l'AJS en els últims anys: 1) la inclusió dels valors aborígens en el sistema judicial canadenc; 2) el suport a la població aborígen perquè assumeixi una responsabilitat més gran amb l'administració de justícia en les seves pròpies comunitats; i 3) a més llarg termini, i junt amb altres actuacions judicials i de provisió de benestar, contribuir en la disminució de la ràtio de victimització i empresonament entre la població aborígen.

El primer dels objectius al·ludeix un dels problemes plantejats per la comunitat aborígen en el seu informe de 1996 *Report of the Royal Commission on*

*Aboriginal Peoples*¹⁰⁶ en què s'exposa el fet que els diferents modes d'entendre els elements substantius i de procés de la justícia són el que ha provocat la fallada del sistema criminal penal canadenc amb relació a la població aborígen. Amb això, l'obertura de la federació canadenc a la participació política de les comunitats aborígens ha d'abordar la qüestió de la racionalitat d'aquesta participació. És a dir, de com es configura la participació: si amb la definició d'un model de justícia diferent, que sigui respectat i s'imbrui en el procés d'autogovern, però en interrelació amb el que ara té el Canadà, o bé amb la mera inclusió dels valors d'aquestes comunitats en el marc judicial existent en la federació canadenc. L'aposta s'ha establert en el doble sentit, i, pel que fa a la possible actuació de l'AJS, es declara com a objectiu aquesta inclusió de valors en el sistema existent a través de la participació de les comunitats aborígens, però, alhora, s'estableix, encara que en menor mesura i sota un procés més lent, la possible promoció de les lleis aborígens i dels acords d'autogovern.¹⁰⁷

El segon, la participació i responsabilitat de les comunitats aborígens en l'administració de justícia, que pretén revertir en la inclusió dels valors en el sistema, cerca el desenvolupament de programes amb i per part d'aquestes comunitats. Es tracta, a més a més, de programes no només relacionats amb les persones que han comès ofenses penals, sinó també amb tot el procés de mediació familiar, iniciatives per a la violència familiar i, els programes de prevenció en la comunitat, amb especial atenció als joves. Per al cas de les ofenses i la participació en l'administració de justícia, tenim exemples com:

- a) Els centres de detenció *healing lodges* de mínima seguretat, que van ser desenvolupats per i amb la comunitat aborígen canadenc. La majoria del personal, incloent-hi la direcció de la presó, té ascendència

---

¹⁰⁶ Disponible a: <http://www.aicn-inac.gc.ca/ap/pubs/sg/sg-eng.asp>

¹⁰⁷ El treball que es fa en aquesta direcció són projectes pilots i recursos materials per dissenyar la construcció de l'autogovern vinculada als acords d'autogovern com el de la promoció d'algunes lleis aborígens. Aquí hi té un rol central la Direcció de Justícia Aborígen, perquè és la que coordina les iniciatives federals en l'administració de justícia de les comunitats aborígens.

aborigen i la filosofia d'aquests centres es fonamenta en la tradició i la formació pròpies de la comunitat aborigen.¹⁰⁸

b) La participació a través del partenariat amb grups aborígens, la qual es pot veure en el Grierson Centre, en Edmonton, la propietat del qual és del CSC, però la gestió va a càrrec del Native Counselling Service d'Alberta.

c) La creació de comunitats residencials aborígens; la transferència d'alguns serveis correccionals a les comunitats aborígens, etc.¹⁰⁹

Finalment, fins i tot havent d'esperar uns anys per veure l'abast d'aquesta estratègia per a la justícia aborigen, les aspiracions de reduir la sobrerrepresentació en el sistema penal queden encara avui en dubte. Les dades actuals ens mostren, com ja hem comprovat en la introducció, que la presència de les persones aborígens continua sent intensa i en ascens,¹¹⁰ que els programes de rehabilitació i reintegració fallen més, ja que obtenen els índexs de reincidència més alts¹¹¹ entre aquesta població, i que les denúncies des de la població aborigen o des del defensor del poble¹¹² són una constant.

LA CONSIDERACIÓ DEL GÈNERE: l'expressió de la diferència del rol de gènere en l'administració de la justícia

L'actuació del sistema segons les necessitats de la població en funció del gènere ha tingut un desenvolupament particular al Canadà. Ja abans de 1990,

---

¹⁰⁸ La creació d'aquests centres es va produir en el marc de les polítiques de gènere impulsades pel Task Force el 1990.

¹⁰⁹ Per a més informació sobre el desenvolupament d'aquesta participació, vegeu <http://www.csc-scc.gc.ca/text/prgrm/abinit/know/1-eng.shtml>

¹¹⁰ Tal com informa el Correctional Investigator al Canadà, entre 1997 i 2007, si bé la població penitenciària ha decregut, la població empresonada aborigen ha augmentat un 26,4%, i en el cas de les dones un 151% per al mateix període. Vegeu Correctional Investigator (2007). *Annual Report of the Office of the Correctional Investigator of Canada: 2006-2007* (disponible a: http://www.oci-bec.gc.ca/reports/AR200607_e.asp#twelve02).

¹¹¹ Per a l'evolució comparativa dels índexs de reincidència, vegeu <http://www.tbs-sct.gc.ca/rpp/2008-2009/inst/pen/pen01-eng.asp>

¹¹² Vegeu, per exemple, l'informe del Correctional Investigator (2008). *Annual Report to Parliament* (disponible a: http://www.oci-bec.gc.ca/index_e.asp), o informes anuals anteriors, com els de 2005-2006 o 2006-2007.

diferents estudis¹¹³ mostraven que la situació de les dones en el sistema penitenciari no era tinguda en compte en la seva particularitat –com a la resta de països– i, per tant, aquesta situació era tractada amb la normativització masculina del sistema. A nivell pràctic, això es traduïa en el fet que les dones eren empresonades en l'única presó federal que hi havia per a les condemnades a dos dos anys o més, a Kingston (Ontàrio), construïda el 1934. Aquest fet comportava que els processos d'aïllament, les condicions degradants i la nul·la relació d'aquestes dones amb l'entorn fossin la constant, fent inviable qualsevol treball de rehabilitació i/o integració en la comunitat.

Davant d'aquest panorama, el 1990 es crea la Task Force, un grup format per més de 100 agents governamentals, feministes, dones aborígens, associacions nacionals de dones, el món acadèmic, etc., per avaluar la situació de les dones preses al Canadà. Aquest grup va obtenir com a resultat el conegut informe *Creating Choices*. Aquest va ser el primer intent governamental de reconeixement de les necessitats de les dones preses i de la concreció de nombroses recomanacions, entre les quals es trobaven: 1) el tancament de la presó federal d'Ontàrio i la creació de presons regionals de mínima seguretat que permetessin el contacte amb els recursos comunitaris i la proximitat amb les famílies; 2) la creació d'un sistema i de centres penitenciaris basats en els principis d'apoderament, millora de les oportunitats, respecte i dignitat, un entorn de suport i una responsabilitat compartida; i 3) una aposta per la reducció de les mesures de seguretat davant la menor perillositat de les dones, una atenció més gran a les necessitats de les dones aborígens, la possible acceleració de les sortides anticipades en els casos en què s'estableixin recursos pràctics per a elles fora de les presons, etc.

La construcció d'aquestes presons regionals, junt amb un *healing lodge* per a dones aborígens, va anar desenvolupant-se en els anys següents i es va reafirmar davant la pressió que el CSC va rebre després dels successos de 1994 on una gravació d'abusos contra vuit dones en cel·les d'aïllament a la presó de Kingston va recórrer el país per la seva publicació en la televisió

---

¹¹³ Vegeu, per exemple, Adelberg, E.; Currie, C. (eds.) (1987). *Too Few To Count: Canadian Women in Conflict with the Law*. Press Gang Publishers. Vancouver.

nacional. De totes maneres, les reticències per part del CSC van ser una constant i els canvis van ser lents. Sovint, la interpretació de l'adequació del sistema a les necessitats de les dones per part d'aquest organisme ha estat objecte de crítiques per basar-se en el fet d'establir els mateixos recursos sense considerar que la diferència en les necessitats pot comportar i ha de comportar una diferència en els recursos en molts casos.¹¹⁴ També ha estat objecte de crítiques la tendència creixent de l'aplicació de principis de càstig i correcció en comptes dels principis i recomanacions fetes pel *Creating Choices* o per l'informe de Louise Arbor¹¹⁵ després del que va succeir el 1994, i de la conversió d'aquestes presons de mínima seguretat a la combinació d'espais de mínima/mitjana i màxima seguretat.¹¹⁶ Es planteja així una distància, novament, entre la retòrica del discurs i la pràctica del sistema, encara que per al cas de les diferències de gènere, com afirma Faith (1999), ens trobem amb una retòrica de progrés i una pràctica regressiva.

Els intents de canvi, no obstant això, no han deixat de produir-se i la lluita incessant entre diferència i cohesió s'ha tornat a posar de manifest en l'informe de la Canadian Human Rights Commission de 2003.¹¹⁷ En aquest informe s'aposta novament per posar en el centre la pluralitat, destacant, d'una banda, un concepte d'igualtat fonamentat en la diferència, però ja no només entre dones i homes, sinó també en funció de les interseccionalitats de gènere, ètnia, classe, salut mental o altres, i, de l'altra banda, com ja feien els anteriors

---

¹¹⁴ Per a més informació, vegeu Faith, K. (1999). «Transformative Justice versus Re-trenched correctionalism». Dins: Cook, S.; Davis, S. *Harsh Punishment; International experiences of women's imprisonment*. Northwestern University Press. Boston.

¹¹⁵ Arbor, L. (1996). *Commission of Inquiry into Certain Events at the Prison for Women in Kingston*. Solicitor General. Ottawa (disponible a: http://ww2.ps-sp.gc.ca/publications/corrections/pdf/199681_e.pdf). Aquest informe es va dur a terme després d'una meticulosa investigació sobre allò que va succeir el 1994 a la presó per a dones de Kingston (Ontàrio). S'hi destacava el llarg camí per recórrer per a una implementació real de les aspiracions de l'informe del Task Force, com també tota una sèrie de recomanacions per fer possible aquest camí.

¹¹⁶ Aquest procés de canvi es va realitzar després de la mort d'una de les dones empresonades a una de les noves presons regionals, la qual cosa va comportar el desplaçament de les dones condemnades a presons de màxima seguretat per sentències majors de dos anys cap a unitats de dones a tres presons d'homes, per tornar a ser ubicades novament en aquestes presons regionals, però en unitats de màxima seguretat.

¹¹⁷ Canadian Human Rights Commission (2003). *Protecting Their Rights: A Systemic Review of Human Rights in Correctional Services for Federally Sentenced Women*. Ottawa (Ontàrio) (disponible a: www.chrc-ccdp.ca.)

informes citats, abordant amb més contundència la configuració d'un sistema i pràctica de la sanció fonamentada en altres paràmetres de seguretat i risc. Amb això, es revifa un dels debats de fons de l'experiència canadenca per abordar les diferències de gènere: el qüestionament de la possible creació i govern d'una presó ideal per a dones¹¹⁸ (adequada a les seves suposades necessitats), en pro d'un qüestionament sobre la concreció del dret penal, els principis orientadors de la sanció i del sistema penitenciari tal com els ha estat llegat fins avui.

SOBRE EL JUDICI DIFERENCIAL I ELS SEUS EFECTES EN LA QUALIFICACIÓ DEL DELICTE I LES SANCIONS

Després d'aquesta descripció, pot evidenciar-se que el sistema opera sobre la base d'un *judici diferencial*. Aquest intervé com a mecanisme de selecció en el processament de l'acció del sistema, nodrint-se de, i actualitzant, en cada cas, l'experiència del sistema i els marcs de coneixement que s'han desenvolupat en l'esdevenir d'aquesta societat, en la tasca de la justícia basada en una *ètica de les diferències a la recerca de la unitat*. En l'apartat anterior, en descriure el doble eix estructural de la justícia canadenca (diferència entre federal i provincial, d'una banda, i diferència entre justícia d'adults i justícia juvenil, de l'altra) i les dues consideracions que fa (entorn dels aborígens i entorn de la diferència de gènere), hem descrit simultàniament els marcs de coneixement que nodreixen aquestes diferències. En el cas de la diferència entre federal i provincial, queda clara la semàntica implicada: *la històrica pugna canadenca per la construcció d'una unitat nacional, sobre la base del reconeixement de la legitimitat institucional i cultural de les comunitats fundadores*. En el cas de la diferència entre justícia d'adults i justícia juvenil, el marc de coneixement que la nodreix s'ha verificat històricament en una concepció del comportament individual basat en el *desenvolupament evolutiu de la cognició i del judici moral*. Amb referència al que hem anomenat *consideració aborígen*, es pot verificar que el marc de coneixement que la suporta s'estableix per raó d'una concepció *etnogràfica del desenvolupament social de les comunitats aborígens que*

---

¹¹⁸ Vegeu Hannah-Moffat, N.; Shaw, M. (eds.) (2001). *Punishment in disguise: Penal governance and federal imprisonment of women in Canada*. University of Toronto Press. Toronto.

anteposa la cognició comunitària a la individual. Per això, el denominat problema aborigen s'entén, en el discurs de la política, com un problema que s'engendra per la incommensurabilitat de dues cosmogonies, com una lluita entre models de racionalitat, d'historiografia, de justícia. En el cas de la consideració de gènere, es pot dir que el seu marc atén a una epistemologia de gènere que troba en la distinció de rols associats a la diferència de sexes (home/dona) una font problemàtica diferencial, que en models patriarcal apunta a la desigualtat, a la subordinació del rol femení/dona sobre el masculí/home.

Hem d'aclarir, no obstant això, que la participació, per dir-ho així, de cadascun d'aquests marcs en la conformació del judici diferencial que dinamitza el sistema criminal penitenciari canadenc ni és equivalent ni comporta la mateixa fortalesa pragmàtica. Mentre els efectes engendrats pels marcs de legitimitat històrica i cognició individual han esdevingut *formes estructurals del sistema*, els marcs etnogràfics i de gènere a penes es troben, com hem dit, en el nivell programàtic del sistema, per tant, els hem descrit en els termes d'una *consideració*. Tot i això, també hem d'aclarir que els graus de *generalització i disseminació* d'aquestes consideracions (aborigen i gènere) són diferents entre ells. Per tant, la seva implicació en el judici diferencial (com a filtre o prisma que distribueix el processament del sistema) és més gran en el cas dels aborígens i incipient en el cas de la distinció de gènere. La consideració aborigen, com hem vist, es troba àmpliament generalitzada, com a resultat d'una llarga lluita entre les comunitats aborígens i la unitat federal i provincial canadenc en la comesa de l'edificació de la unitat. De tot el que hem vist amb relació a la història d'aquesta lluita i als continguts programàtics de la consideració aborigen, queda clar que la seva generalització hi ha resultat de la dialèctica del sistema enfront de la problemàtica suscitada per l'estigmatització i exclusió de les comunitats aborígens, en tant que efectes no desitjats del multiculturalisme. Hem vist, concretament, que la consideració aborigen atén a la paradoxa que va tenir i ha d'enfrontar el sistema entre una alta representativitat de les comunitats aborígens en el sistema criminal penitenciari canadenc, d'una banda, i una cada vegada més gran consideració dels principis de la racionalitat aborigen en la comesa de la prevenció, en la comesa de la

integració del seu mode de veure, en la comesa de l'administració de la justícia en el sentit federal i provincial, de l'altra banda.

Una altra història ha estat el recorregut de la consideració de gènere. Les legislacions, en aquest sentit, estableixen la consideració d'aborigen i també la de jove com a identitats que han de tenir-se en compte a l'hora d'iniciar o no un procés judicial. Tot i que això és així, no passa el mateix en el cas de les dones. Com que representen un percentatge molt baix de la població empresonada i, per tant, una preocupació menor per al públic, en qüestionar la inadequació de la punitivitat tal com s'ha desenvolupat, en replantejar el funcionament del mateix sistema penitenciari i el seu llegat, el judici diferencial implica, en el cas de les dones, un qüestionament de la política criminal penal i un viratge de major amplitud que encara no ha estat concretat, ni fins i tot canalitzat com un criteri en el procés judicial.

No obstant això, és interessant advertir que les concepcions de l'ofensa i el càstig, en ser travessades per aquest judici diferencial, se circumscriuen en la política canadenc de la manera següent:

- a) L'edificació d'un sistema que atén abans concepcions cognitives i culturalistes de l'acció humana que explicacions naturalistes o moralistes basades en un ésser humà universal.
- b) Conseqüentment, al Canadà, el subjecte de la criminalitat és abans una expressió de la seva herència, de la seva cognició, del seu espectre cosmogònic, del seu rol social, que una ontologia de la naturalesa o de la raó.
- c) Per això, les causes de la criminalitat al Canadà s'entenen com el resultat de la inadequació de la cognició individual o col·lectiva (que resulta de les estructures esmentades) i la racionalitat universal que es pretén des de la unitat federal canadenc, com a Estat modern, liberal.
- d) Això explica, per exemple, que s'utilitzi un discurs de les necessitats específiques de cada individu de cada comunitat en la comesa de l'administració de la sanció. També explica que, al Canadà, el sistema de

justícia engendrat empri concepcions diferents del càstig segons es tracti d'un jove o d'un aborigen adult.

e) Encara més, aquesta és la raó per la qual el sistema aposta en primera instància per una política de prevenció basada precisament en la necessitat de fer comprensible a les diferents cognicions que ha d'existir una relació d'adequació del comportament a la legalitat i a les normes de convivència. De fet, la política multicultural ha donat pas a què aquesta prevenció, com veurem, es faci de manera sectoritzada, per raó de la comunitat, del col·lectiu o de l'individu, com a procedència. Per dir-ho així, es tracta de parlar-li a cadascú en el seu llenguatge.

f) En altres paraules, és un sistema que intervé, tant en els seus aspectes preventius com punitius, sobre la base d'unes necessitats de correcció diferenciades, que resulten d'aquestes explicacions.

g) És un sistema, evidentment, que treballa en el fet de procurar l'ordre social, de la garantia de la pau, de la convivència. És un sistema que treballa per raó de la conservació de la unitat, per tant, que se suporta també sobre fórmules de sanció hegemòniques, sobre necessitats de crear una legalitat universal.

SOBRE LA RETRIBUCIÓ I LA RESTAURACIÓ COM A FÓRMULES CORRECTIVES: el marc de la integració de la unitat

Com hem vist, l'expressió de la política criminal penitenciària canadenca, quant a efectes de la seva discursivitat en l'edificació d'un sistema diferenciat com el que hem descrit, actualitza en les seves fórmules correctives l'ètica de les diferències a la recerca de la unitat. En aquest sentit, repetim, valent-se de marcs de coneixement diferenciats, pretén la correcció del comportament a fi d'assolir la pau, la seguretat, la justícia. Tot allò que, al Canadà, significa la cohesió social, la unitat. Hem vist, així mateix, que això és palès en les concepcions sobre el crim i la sanció, les quals es desprenen d'un sistema criminal penitenciari diferenciat. És a dir, per resumir, l'adequació del

comportament humà amb la llei prescrita és una qüestió de construcció a *posteriori* d'un ordre social, i no una premissa del comportament. La política canadenc, tenint això com a base i com a sentència que s'evidencia en la seva realitat diferenciada, contempla tota una sèrie de mecanismes perquè aquesta relació es compleixi.

En el cas dels mecanismes penals, judicials i extrajudicials, la seva diversitat programàtica pot recollir-se en les dues fórmules de la ideologia de la justícia que ara com ara s'implanten en gairebé totes les nacions europees, i també en les del nostre estudi. Parlem, en aquest sentit, de l'assumpció simultània d'una ideologia *retributiva* i d'una altra de naturalesa *restaurativa*. L'interessant del cas canadenc és, sens dubte, que la circumstància de la seva diferenciació permet reflexionar sobre la naturalesa d'ambdues fórmules de justícia. Això per una raó que ens sembla digna de ser esmentada: *al Canadà, queda evidenciada la relació que s'estableix o es pretén establir, en la filosofia criminal, entre model societari i Codi Penal*. Però, a més a més, en la justícia canadenc, es pot dir que la implementació d'aquests models de justícia, les seves variacions i les seves adaptacions resulta de la seva mateixa experiència. És a dir, que, en la dialèctica del sistema que tantes vegades hem descrit, la necessitat que sempre li planteja l'entorn per raó de les seves diferències ha conduït el sistema a assajar moltes fórmules correctives que després s'han exportat com a pioneres en la implantació de justícia. Això és particularment cert per al cas de la justícia juvenil restaurativa, que, com s'expressa en el sentit comú configurat des de l'opinió pública, es diu que va néixer de la iniciativa d'un jutge d'Ontàrio quan va asseure a uns joves davant de les seves víctimes perquè discutissin de quina manera solucionaven la situació.

Per això, volem fer palés que una de les grans aportacions del sistema en qüestió és, precisament, la seva capacitat per lluitar amb els seus propis problemes en un sentit reflexiu, fet que li ha permès dissenyar models de justícia adaptats a les seves necessitats.

Sense repetir novament que la recerca de la unitat ha estat al darrere de tot això com a horitzó referencial i/o com a esperit de la tasca de la seva política,

volem destacar una de les grans contrapartides d'aquest sistema. Aquesta contrapartida sorgeix a causa dels efectes no desitjats de la seva funció correctiva associada o imbricada en l'esperit federal unitari.

Ho farem sobre la base d'ítems per a reflexions posteriors:

- a) En matèria de justícia punitiva, costa abandonar el model en el cas dels adults, malgrat els grans avantatges de rehabilitació que suscita el model comunitarista en els joves i malgrat, principalment, les crítiques que des del sistema mateix i des de la comunitat d'experts se li fa al sistema penitenciari quant a la seva filosofia resocialitzadora basada en l'empresonament.
- b) Una altra de les grans qüestions que planteja el sistema, que al nostre entendre és la que més crida l'atenció, té a veure amb la justícia de joves: sembla que tenir-la, més que no tenir-la, alimenta en l'opinió pública el sentiment de temor cap a una joventut percebuda en termes de criminalitat més que en els termes plantejats pel sistema. És a dir, com a persones encara no formades cognitivament quant al discerniment moral, quant a la relació entre els actes i les seves conseqüències (responsabilitat)
- c) En el cas de la consideració aborígen, el tema dels joves és particularment problemàtic i planteja preguntes més específiques a la política canadenca: mentre el seu judici diferencial, d'ara endavant, haurà d'atendre la doble condició de jove i d'aborígen per al tractament específic de les noves bandes que semblen pul·lular pels carrers de les ciutats canadenques, al seu torn, haurà d'enfrontar-se amb l'efecte paradoxal que suscita en l'opinió pública el fet de tenir diferenciada una justícia de joves i una consideració aborígen. El resultat paradoxal és, precisament, que la població més estigmatitzada d'aquesta societat és precisament l'aborígen en conjunció amb la joventut (com dèiem més amunt). Qualsevol ens respondria advertint-nos que no es tracta d'una estigmatització sinó de la resposta del sistema davant de l'increment aparent de la criminalitat juvenil de tipus aborígen. De fet, això és el que

més s'explota políticament, s'empra com a discurs en campanya electoral (com hem suggerit). Però, si això és així, hauria de justificar-se davant de les xifres que cada vegada més ens parlen de la baixa taxa de sentències i d'empresonament juvenil.

Sobre aquest últim aspecte es pot abordar una reflexió final: pot ser problemàtic un sistema criminal penitenciari d'efectivitat terapèutica alta, com és el cas del sistema canadenc, quan la seva opinió pública construeix un subjecte de perillositat com és el jove aborigen?

La resposta a aquesta pregunta és, sens dubte, la relació que s'estableix entre públic, administració i polítics a cada nació en particular. Sembla que l'administració canadenc, en matèria de justícia, s'allunya del públic en la mesura que troba en els experts la transformació dels problemes en estratègies útils a la rehabilitació. No obstant això, els polítics troben en la competència legislativa penal del Parlament federal la possibilitat d'intervenir simbòlicament en la construcció d'aquest subjecte perillós mitjançant la reacció més accentuada dels legisladors davant de les matrius d'opinió. Això va succeir, aparentment, en el cas de l'aprovació de la *Youth Crime Justice*, quan aquesta llei es va emprar com a bandera de campanya en tant que instrument més punitiu, mentre que, en realitat, els efectes que ha tingut han estat d'alt «processament extrajudicial» dels joves. Aquesta és la qüestió.

En una altra dimensió de la política, els polítics asseguts a la taula rodona de la criminalitat el 2002 expressaven la seva preocupació per l'excessiu ús que s'estava fent del sistema criminal penitenciari al Canadà com una mena de receptacle de tot allò que la societat malmet, com a mecanisme per lluitar amb el conflicte que susciten la desigualtat econòmica i, més que aquesta, la desigualtat social originada pel racisme, la falta d'expectatives, etc.¹¹⁹ Amb tot això, el que torna a cridar l'atenció, és la necessitat de l'argumentació política d'emprar discursos punitius en campanya electoral. És encara més interessant quan engendren en la població sentiments que condicionen la seva percepció

---

¹¹⁹ Vegeu respecte a això un document de treball preparat pel Govern del Canadà el 2002 per discutir sobre la qüestió criminal. No s'ha publicat formalment, encara que està disponible en el web del Ministeri de Justícia: <http://www.justice.gc.ca/eng/cons/rt-tr/nov102/rtnov102tr.pdf>

cap a la punitivitat, el seu vot en aquest cas. És rellevant saber, doncs: quina és la funció del discurs punitiu en l'actualitat?; per què troba tanta eficàcia? Reprendrem aquestes qüestions en les conclusions que segueixen.

CONCLUSIONS

La política penitenciària en el debat sobre l'europèització/globalització dels sistemes de sancions penals:

Els casos de Dinamarca, França, Anglaterra i Gal·les, i el Canadà. Comparacions i perspectives

Estem en un moment especialment rellevant pel que fa referència a l'europèització/globalització de les polítiques penitenciàries i dels seus sistemes correlatius de sancions penals. El debat és important a tota Europa, i són freqüents les polèmiques en cada país sobre la funcionalitat i racionalitat dels seus sistemes penals. El nostre estudi coincideix, doncs, amb les preocupacions expressades per veus tan significatives com les del professor Albin Eser a la seva obra *Una Justicia Penal a la medida del ser humano*, en l'època de l'europèització i la globalització. En aquest sentit, volem presentar una mena de «catàleg de patrimonis i conquestes» pel que fa a les especificitats enunciatives i pragmàtiques de les polítiques penitenciàries en ús a Dinamarca, França, Anglaterra i Gal·les, i el Canadà. Però hem pretès anar més enllà d'una feina catalogadora i hem organitzat les especificitats de cada cas en categories analítiques de caràcter general i útils per a la comparació i/o avaluació de les polítiques penitenciàries. Útils, per tant, en la comprensió del com i del perquè del valor diferencial que té cada sistema, de la diferent rellevància dels temes, de la seva diferent significació, segons sigui el cas en estudi.

En termes generals, doncs, recollim d'Albin Eser aquella màxima que ens permet vincular el nostre estudi amb el llenguatge que es practica als escenaris de cooperació i convergència entre models penals europeus. Entén Eser que la convergència entre els sistemes penals europeus no pot basar-se ni en l'atenció a les «tesis del mínim comú denominador» ni en la importació irrestricta i irreflexiva del «millor model de justícia penal»; sinó que ha de considerar-se el valor de cada model en atenció a la funció que ha d'establir-se

entre les potencialitats de cada sistema i el fet de procurar el benefici que ha de prestar-li a l'ésser humà.

En aquest treball, hem volgut oferir, precisament, un enfocament de política penitenciària que convidi a la comprensió del seu context, i una metodologia qualitativa capaç d'extreure de cada experiència estatal el valor intrínsec que té cada model analitzat. La nostra manera de conceptualitzar aquest valor ha estat, no obstant això, el de la funció que s'estableix entre marcs cognitius i institucionals, estructura de la política penitenciària i praxi efectiva i concreta del sistema de sancions penals.

En aquest catàleg, conseqüentment, es troba un conjunt de categories que, en la mesura que condensen aquells marcs que intervenen en cada moment de la política penitenciària, fan una funció triple:

- a) Són categories portadores de l'especificitat significativa de cada sistema.
- b) Són categories generals, que permeten comparar les polítiques penitenciàries en funció dels seus moments.
- c) Són categories que permeten explicar per què temes que són de gran rellevància en la realitat criminal penitenciària en uns països no ho són en d'altres, de la mateixa manera que no ho són els problemes que es deriven de la implementació de polítiques, lleis, programes o mesures determinades en cada experiència estatal.

En aquest sentit, entenem que afegim a les aportacions d'Eser una eina addicional. Les nostres categories són portadores, alhora, dels elements necessaris per a la valoració intrínseca del sistema, dels elements estructurants d'una política penitenciària i dels criteris que expliquen, en cada cas, tant la definició com la rellevància i aplicació dels temes, problemes i solucions implicats en la política. En altres paraules, l'exposició que fem expressa una sentència fonamental: cada Estat –per tant, cada política– reacciona davant dels problemes que ell mateix ha generat, ja que hi ha una relació íntima entre

la definició d'una realitat, el plantejament d'un problema i les seves solucions conseqüents.

En aquesta mateixa línia, els quatre casos que hem estudiat poden compararse en funció de la seva condició de model (tota política ho és, segons la nostra perspectiva), en funció de l'estructura de la seva política i, sobretot, en funció del valor diferencial que cada política, cada experiència estatal, atorga als temes rellevants de la política penitenciària. Uns temes que, a més a més, se suposen d'interès general i que són aquells que sovint es posen sobre la taula com a suposades problemàtiques comunes. La nostra conclusió, al final de l'anàlisi de les categories, és que els problemes, encara que s'anomenin de la mateixa manera en un Estat i en un altre, no signifiquen el mateix en el context en què cada política es desplega.

A continuació, mostrem una taula en què podem veure el significat diferent de les polítiques penitenciàries als països analitzats. En aquesta taula, barregem i combinem les referències a cada país amb aquells elements que entenem que són claus per diferenciar les seves opcions en matèria de política penitenciària. Així, recollim els aspectes essencials de l'enunciat de la política, els principis ètics que la inspiren, la significació que adquireix aquesta política en el conjunt del sistema polític, els principis estructuradors del sistema penitenciari i la praxi efectiva en què es desplega la política (vegeu la taula 1).

Taula 1. Els marcs i les seves categories

Casos d'estudi	Enunciat de la política	Marcs			
		Ètica	Significació del sistema polític	Estructuració del sistema	Pragmàtica/efectes
Dinamarca	Una política indulgent d'alternatives de i per a la comunitat	Comunitarista	Defensa i convivència	Principi d'indulgència	Resocialització
França	Una política	Igualitarista	Seguretat	Principi	Càstig

	igualitarista de contenció basada en el càstig			igualitari de ciudadania	
Anglaterra i Gal·les	Una política de gestió privada d'alternatives al servei del públic	Utilitarista	Públic	Principi d'eficiència i eficàcia	Retribució
Canadà	Una política diferencial d'alternatives d'integració en la unitat i comunitat	Diferencial	Multiculturalisme	Judici diferencial	Retribució i restauració

Font: elaboració propia.

Des del punt de vista de la funció que fan les diferents categories analitzades en l'estructura de la política penitenciària, podem fer les comparacions següents:

En primer lloc, ***tota política és concebuda des d'un referent moral***, del qual es desprèn l'axiologia de la política fins a la seva concreció en la definició mateixa del càstig. Així, la societat descansa sobre una representació d'ella mateixa que fonamenta una ètica a què es refereix el bon fer i el mal fer de les accions que hi tenen lloc, entre les quals la del crim i el càstig. Si acudim als casos analitzats, podem recordar que a **Dinamarca** hem trobat una moral basada en la comunitat que determina la responsabilitat del crim i el sentit de la sanció, de manera que el delicte significa una ofensa a la comunitat i el càstig, una restitució d'aquesta mateixa comunitat. **França** es nodreix del principi ètic de l'igualitarisme, el qual es rastreja en el discurs de la República. Des d'aquest supòsit bàsic, defineix els llaços de solidaritat del seu sistema social i entén l'ofensa com el trencament d'aquests llaços. Per tant, delinquir s'ofèn a la República i amb el càstig se li retribueix. A **Anglaterra i Gal·les**, la moral utilitarista es posa al servei de la política penitenciària. Sobre una base individualista, on s'estableix una relació directa entre la recerca del plaer i la

utilitat com a mecanisme rector, es conforma una ètica que troba en la transgressió de l'ordre una ofensa en contra de la utilitat individual. I, per tant, es justifica un tipus de política orientada cap a la restitució d'aquest benefici individual que es perd amb l'ofensa. Aquest és el fonament del càstig. Finalment, al **Canadà** l'ètica de les diferències és aquest referent moral que s'expressa en la construcció i reconeixement incessants de les necessitats d'una població diferenciada com el bon fer de la seva política, i on el crim i el càstig se signifiquen en funció d'aquesta dialèctica entre diferència i convivència.

En segon lloc, ***tota política troba un terme clau, un corresponent semàntic*** que, d'alguna manera, sintetitza i justifica la seva mateixa existència. Es desprèn del context sociohistòric com a discurs que ret compte del moment actual del seu sistema polític. Per exemple, **Dinamarca** justifica la política penitenciària amb l'argument de la seguretat, la qual té un valor doble en la mesura que quan defineix el moment conflictiu que experimenta l'Estat del benestar ho fa en atenció a dos pols de tensió: benestarisme i securitarisme. Per això, la noció de seguretat, tant en l'enunciació como en la pragmàtica de la política, refereix a cohesió-benestar i a cohesió-seguretat. A **França**, no obstant això, la seguretat/inseguretat s'empra per raó de la defensa del projecte republicà originari. No obstant això, mentre que en el marc republicà tradicional la inseguretat s'assumia com una problemàtica a vèncer per part de la política penitenciària, avui la seguretat juga el paper d'argument, i subjectiva i trasllada l'experiència de la violència fundacional de la República en experiència individual. És peculiar el cas d'**Anglaterra i Gal·les**, on hem pogut veure que el públic i l'argument de la seva protecció constitueixen els corresponents semàntics que reten compte de les transformacions de l'Estat. En haver-se canviat el model, reconfigurant l'Estat del benestar en clau (neo)liberal, la necessitat d'un nou agent, en aquest cas el (benestar entès com a ordre) públic, és emprada com a justificació última de la política. El **Canadà**, lluny de fer-ho a través de la seguretat o el públic, ho fa des del multiculturalisme. És a dir, aquest corresponent semàntic és el que sustenta encara la justificació d'una política penitenciària basada en l'acceptació i el reconeixement de la diferència.

En tercer lloc, ***tota política s'estructura sobre uns marcs institucionals*** que ocasionen, al seu torn, l'establiment de criteris per a la decisió organitzacional, per a la formulació de programes, per a l'estructuració del mateix sistema de sancions penals. És a través d'aquests marcs i criteris que podem veure la concreció real de l'estructura del sistema en els quatre casos. **Dinamarca**, la política penitenciària de la qual se sosté sobre el criteri de la indulgència –en tant que principi rector en la mediació entre els principis de comunitat i resocialització–, edifica un sistema de justícia complex que converteix el sistema de sancions en l'última baula d'una cadena de serveis públics de prevenció estructural i situacional del crim. A **França**, és el principi igualitarista el que vehicula la construcció del sistema per a la restitució de la justícia davant l'ofensa a la República. La sanció penal és aquí el mecanisme redistributiu de justícia en què el ciutadà francès es veu rescabalat, d'una banda, però debilitat, de l'altra, a causa de la problemàtica gestió de la diferenciació, especificitat que aguaita la igualtat com a promesa. Per al cas d'**Anglaterra i Gal·les**, la gestió – com a fórmula d'administració del sistema de penes, dels recursos econòmics i del seu règim– és el principi de la política el que garanteix l'eficiència del sistema enfront dels ulls del seu públic. Es tracta, com hem pogut comprovar, d'un model descentralitzat de gestió privada de les sancions penals que opera sota criteris d'eficiència en els recursos i eficàcia en els resultats gràcies al dinamisme ineludible que li confereix la dialèctica entre el Govern i el públic. Amb la gestió, el Govern confereix credibilitat al sistema i el públic es rescabala des de la utilitat que promet el sistema. A l'últim, en el context del **Canadà**, és el judici diferencial el criteri que orienta l'actuació del sistema. I l'orienta, en el seu ordre tant estructural com programàtic, cap a una diferenciació progressiva en funció del territori, de l'edat, de l'ètnia i del gènere. Amb això, la sanció penal, que ha de restituir la unitat estatal, prendrà el camí del reconeixement i de la diferenciació en totes les seves facetes: crim, sanció, rehabilitació, restauració.

En quart i últim lloc, ***tota política es concreta en la seva posada en pràctica en un sistema de sancions penals i penitenciari que sigui consistent amb les seves premisses ètiques***. Així, a **Dinamarca**, la resocialització, com a principi que edifica el sistema de sancions, conforma un sistema carcerari en

què s'estableix la presó comunitària –oberta i solidària, on s'«aprèn» comunitat a través de la mateixa experiència de la convivència– en contraposició a la presó tipus. Mentre que a **França**, amb un incipient desenvolupament de la gestió en matèria penitenciària, és el principi del càstig el que edifica un sistema de sancions unificades, on el sistema carcerari funciona per a la seguretat de la nació en espera de mecanismes de contenció que la mateixa societat francesa ha desenvolupat (drets humans, amnisties, perdons). Quant al sistema carcerari d'**Anglaterra i País de Gal·les**, el principi que el sustenta és la retribució al públic, com a argument d'utilitat de la pena. La contrapartida per la inversió feta en la rehabilitació dels ofensors és el pagament a les víctimes reals i potencials a través no de la resocialització, sinó del compromís de portar una vida allunyada del crim. El **Canadà**, en la seva dialèctica incessant entre diferenciació i unitat, basa la seva política en el binomi del principi restauratiu i retributiu no com a alternança entre dues opcions, sinó com a principi necessari per a la seva pròpia edificació. D'aquesta manera, les seves formules punitives, i, en concret, penitenciàries, obren el seu ventall per aconseguir la proximitat amb aquests *altres* que li confereixen unitat.

Què implica aquesta aportació a l'escenari de debat sobre l'europèitització/globalització dels sistemes penals i/o de les polítiques penitenciàries?

Si comencem pel més senzill, implica reconèixer el valor diferencial de cada experiència nacional en política penitenciària. Però, una vegada fet això, es plantegen les reflexions següents:

Dinamarca és un Estat que, en el seu procés actual d'administració de sancions penals alternatives, s'ha basat en una filosofia indulgent del càstig, en una estratègia preventiva del delictes basada en la moralització i en una execució penitenciària suportada pel principi de normalització en la comunitat. A més a més, s'ha basat en un model de gestió pública centralitzat a nivell estatal. Tot això li ha permès conservar fins avui una ràtio estable d'empresonament i una taxa d'ocupació per sota del 100%.

França té un model d'administració de la pena privativa de la llibertat incipientment desconcentrat, amb una incorporació creixent de sancions alternatives, però basat en una filosofia igualitarista del càstig emfatitzada en la necessitat de castigar. A més a més, es basa en un model mixt de gestió dels centres penitenciaris l'execució del qual es fonamenta en la contenció de la violència. Tot això ha conduït a una tendència d'increment de la seva ràtio d'empresonament i a una constant problemàtica de saturació dels centres penitenciaris.

Anglaterra i Gal·les han dissenyat un sistema de sancions penals basades en una filosofia utilitarista del càstig que s'articula, ara com ara, sota la promesa de la reducció de la reincidència. A més a més, gestiona sota un model d'administració privada els centres penitenciaris i serveis de *probation*, i involucra el públic com a actor i agent fonamental en l'administració i recepció del benefici de la pena. Tot això l'ha conduït a conservar una alta taxa d'empresonament, malgrat reconduir els seus esforços en la potenciació de l'activitat programàtica, terapèutica i capacitadora als seus centres penitenciaris i serveis de *probation*.

El **Canadà** ha dissenyat un sistema basat en una filosofia del càstig diferencial, descentralitzat quant a l'administració de les penes alternatives i enfocat sobre les necessitats específiques del públic ofensor. A més a més, ha preferit la gestió pública dels centres penitenciaris, concentrant els seus esforços cap a una lògica reintegradora en els seus serveis penitenciaris i de *probation*. Tot això l'ha conduït a la conservació d'una taxa estable d'empresonament durant els últims quaranta anys.

A partir de l'anàlisi dels quatre casos, plantegem les qüestions següents:

Pot europeïtzar-se/globalitzar-se la política penitenciària? Pot europeïtzar-se sense sacrificar les conquestes de cada sistema?

Tot això passa per la qüestió fonamental: què significa europeïtzació/globalització de les polítiques penitenciàries?

En els debats que s'han formalitzat –per exemple, al congrés penitenciari que es va fer a Barcelona el 2006–, s'intueix una resposta. En la mesura que s'assumeix una sèrie de temes, que es presenten a manera de problemàtiques comunes, es pressuposa que pot existir una resposta comuna, o almenys modèlica. Els temes que apareixen com a comuns són, entre d'altres: taxes d'empresonament altes, amuntegament penitenciari, models de gestió dels centres penitenciaris (gestió pública i gestió privada). Dins aquests debats, hi ha, al seu torn, corrents de pensament que poden considerar-se més en voga i que són favorables a implementar solucions del tipus: «més presons, gestió privada, reducció de l'amuntegament penitenciari».

De l'anàlisi duta a terme es desprèn, no obstant això, que l'experiència de cada Estat activa i desactiva temes, per dir-ho així, i construeix el seu propi model sobre la base, precisament, de les seves potencialitats. Potencialitats no només institucionals, sinó contingudes en els estrets vincles entre ètica societària, model d'Estat i tradició penal penitenciària, i que es conjuguen, al seu torn, amb l'àmbit de la política penitenciària. És a dir, s'entrecreuen temes penitenciaris amb temes rellevants de la política nacional, tot això sota les constriccions pròpies que imposa la dialèctica entre Administració, públic i partits polítics. Aquest conjunt de factors ve lògicament condicionat pels referents culturals que constitueixen un imaginari nacional, la qual cosa assegura el contingut diferencial de la identitat de cadascun dels estats nacionals.

En aquest sentit, probablement, l'uropeïtzació no pugui donar-se de manera deductiva, de dalt a baix, homologant les diferents polítiques, com si de la transposició de problemàtiques, models o lleis es tractés.

Ara bé, si pensem en l'uropeïtzació/globalització de les polítiques penitenciaris com un procés que es troba en marxa des de fa gaire temps i que s'emmarca dins el mateix procés d'uropeïtzació/globalització que afecta al conjunt dels estats del món, potser podrem canviar el focus dels temes, la rellevància dels problemes, i potser podrem identificar els punts de trobada entre les polítiques penitenciaris.

En aquest sentit, la primera cosa que es pot afirmar és que les formes que tenen les polítiques penitenciàries de les nacions que hem estudiat són ja de fet una reacció davant del procés d'uropeïtzació/globalització.

Totes les polítiques analitzades conjuguen cinc elements:

- a) Pertanyen a estats nacionals que en el seu esdevenir han adoptat la fórmula de l'Estat social de dret; que s'han definit a si mateixos –en algun moment– com a estats del benestar; i que els uns més que els altres es troben en trànsit cap a un canvi en el model de benestar que, aparentment, cerca la reducció de la despesa pública i la liberalització dels seus àmbits d'intervenció.
- b) Són polítiques inscrites, al seu torn, en el marc de la globalització de l'economia. Per tant, les pressions per la competitivitat de les economies nacionals reforcen i són condicionants dels diferents processos de transformació dels models d'Estat.
- c) Són polítiques dutes a terme dins estats que s'inscriuen en ordres de caràcter supranacional (la Unió Europea en els casos de Dinamarca, França, Anglaterra i Gal·les), o bé es troben sotmesos a condicionants supranacionals establerts en els tractats de lliure comerç (Canadà, USA, Mèxic), i també a marcs internacionals (ONU).
- d) Són nacions, totes elles, que en els seus marcs juridicopenals i en la seva tradició, incorporen la pena privativa de llibertat com a mecanisme de sanció.
- e) Són nacions que viuen en major o menor grau un desajust intern de les relacions socials a causa dels fluxos migratoris que es produeixen a escala global, encara que no totes es veuen afectades de la mateixa manera en les seves polítiques penals i penitenciàries.¹²⁰

---

¹²⁰ Recordem que, malgrat que els fluxos migratoris afecten tots els estats estudiats, la concreció de l'*altre estranger* com el subjecte perillós i criminal més perseguit s'ha detectat a Dinamarca junt amb els membres de bandes; a Anglaterra, a partir dels ofensors de les comunitats distingides pel seu origen i ètnia (especialment l'afrocaribenya); o a França, amb els francesos d'origen àrab. El Canadà seria aquí una excepció, ja que configura el subjecte

La concreció d'aquests processos en la política penitenciària dels quatre països es tradueix en noves tendències que poden donar-se d'ara endavant i que són ja de fet els marcs cognitius constitutius d'una política penitenciària *europètzada*.¹²¹ Aquestes són:

- a) Reforçament de les identitats nacionals com a fórmula semàntica de control, d'encaix en el món global i, amb això, enfortiment de la vivència de la vida ciutadana en termes d'un *nosaltres* davant d'un genèric *altres*.
- b) Progressiva tendència a responsabilitzar la població sobre el benestar propi, atès el canvi en el signe de l'Estat. Per tant, tendència a caracteritzar les trajectòries vitals en termes d'*inseguretat*. En molts casos, canvi en els subjectes de la política i, per tant, potenciació material o simbòlica de la figura del *públic/ciutadania* en la conquesta i generació dels seus drets i en la gestió, definició i execució de la pena privativa de la llibertat.
- c) Emergència d'un pensament *punitiu* com a fórmula de defensa enfront de la inseguretat generada per aquest mode de caracteritzar els processos vitals.
- d) Consolidació de la pena privativa de la llibertat com a recurs de sanció punitiva. Per tant, associació de la *presó* a la resposta i solució d'un conjunt de diverses problemàtiques, i no només les relatives a la criminalitat. Distanciament, per tant, de la política penitenciària del seu ús tradicional com a mecanisme per reduir la criminalitat i, consegüentment, resignificació de la política penitenciària com un element en tota estratègia *electoral*, atesa la força creixent dels temes de seguretat en les dinàmiques de *credibilitat i legitimitat* dels governs.

---

perillós no en funció de l'origen, sinó de l'ètnia aborigen tant per a joves com per a adults homes i dones.

¹²¹ Encara que aquests marcs s'estenen al denominat procés de globalització, haurà de fer-se un estudi més exhaustiu sobre el cas canadenc. És a dir, hauran d'extreure's els marcs específics del procés de globalització, d'una banda, i sobre la manera en què el Canadà s'inscriu dins aquest procés, de l'altra.

e) Els fluxos migratoris, en molts casos, propicien la percepció de competència per béns escassos i dinàmiques d'exclusió social. Per tant, ressorgiment dels discursos *populistes*, que exploten el malestar social en pro d'estratègies resolutives de caire xenòfob, que afegeixen, en molts casos, continguts a les estratègies punitives.

L'evolució de les normes penitenciàries, per exemple, és un reflex de l'auge d'aquestes tensions suscidades per les noves tendències.

Des de finals de la Segona Guerra Mundial, després de la creació d'instruments internacionals i supranacionals per a l'execució de la pena privativa de llibertat, els estats s'han vist en la necessitat incorporar, almenys, algunes previsions en aquest sentit. Ens referim, per descomptat, als instruments derivats de les comissions en drets humans (ONU, Consell d'Europa), però també a la prohibició de la pena de mort, requeriment indispensable de la UE per als seus estats membres, igual que ho és l'administració de les sancions penals mitjançant els ministeris de justícia (i no d'interior, com ho va ser en algunes nacions abans del seu ingrés en la UE).

A més a més, les recomanacions en matèria penitenciària emanades des del Consell d'Europa (European Prison Rules) no han dotat únicament als estats europeus d'un instrument comprensiu de reforma, adaptat en cada moment a les demandes dels convenis internacionals en matèria de drets humans que, amb especificitat creixent, s'han anat creant i subscriuint des de l'anomenada segona postguerra fins als nostres dies. Al mateix temps, les tres versions d'aquestes recomanacions (1973, 1987 i 2006) han assistit als estats europeus en un procés que, durant aquest període, ha transitat de la mera reinstitucionalització de les presons –sota l'empara d'una semàntica humanitària (sostenible)– a la consolidació creixent d'aquestes com a vehicles substantius de sanció. Si les primeres normes devien el seu esperit al desig d'Europa d'actualitzar, respecte al context de conquestes europees, el primer instrument internacional en aquesta matèria –Regles Mímines per al Tractament de Reclusos (1955)–, les recomanacions del Consell d'Europa de 2006 constitueixen un veritable corpus de normes penitenciàries, adaptades, a més a més, a les problemàtiques concretes de la situació penitenciària europea

en l'actualitat. Així, per exemple, trobem consideracions sobre l'apilotament penitenciari, èmfasi específic en temes de discriminació racial i/o al·lusió a la gestió privada dels centres. La normativa actual, lluny d'estar abrigada per l'esperit d'aquells dies, o bé en assumptió, constitueix un instrument basat en l'experiència d'aquelles noves presons humanes o socialment sostenibles que, en les seves transformacions actuals, arrossegueu una complexitat inherent difícil de revertir a fi, per exemple, d'alguna proposta abolicionista.¹²²

Amb tot això, els marcs supraestatals i les tendències que incorporen ens situen novament enfront de la pregunta per la possible comparació entre les polítiques penitenciàries edificades a cada país. És a dir, ¿fins a quin punt els models construïts des de l'experiència de cada nació es veuen afectats, definits, significats també per aquests altres marcs transnacionals que s'estan conformant, o viceversa? Parafraçant a Nancy Fraser,¹²³ com estan funcionant i interrelacionant-se les diferents escales de justícia, en el context de la política penitenciària on els estats nacionals mantenen les seves competències encara dins certes dinàmiques de desconcentració mercantil, supraestatal i social? D'aquesta manera, l'anàlisi comparada de la política penitenciària requerirà, en endavant, analitzar com es retroalimenten els marcs polítics delimitats en contextos diferents i comuns al seu torn per aconseguir entreveure el vaivé entre aquests contextos, com també entre la fortalesa o debilitament dels sentits i significats que es produeixen a escala nacional i aquells altres que es produeixen a escala internacional.

PERSPECTIVES

Finalment, volem concloure aprofundint en la tercera qüestió del nostre informe.

Està en crisi el model de reinserció en aquests països? Quins són els elements més significatius que expliquen la resposta en un sentit o en l'altre?

---

¹²² Propostes que encara que avui es troben amb la necessitat de revertir l' statu quo de la normativa actual continuen estant presents en el debat i impactant en les polítiques penitenciàries, especialment en aquells moments en què la política s'interroga a ella mateixa.

¹²³ Vegeu, N. (2008). *Escalas de Justicia*. Ed. Herder. Barcelona.

Una valoració com la que demana la pregunta no és tasca fàcil. O, millor dit, és una valoració que pot fer-se des de molts vessants. D'aquí, llavors, la importància de reunir una multiplicitat d'enfocaments que redundin, cada vegada més, en una valoració integral del desenvolupament de la política. En aquest sentit, fins on els nostres resultats poden ajudar a construir-la, podem afirmar, en primer lloc, que, *stricto sensu*, el model de *reinserció* és en realitat el *nou model* que s'impulsa des del Consell d'Europa per justificar i definir el sentit de la pena privativa de la llibertat. Les normes penitenciàries de 2006, que són una reedició de les anteriors (1986 i 1953), reemplacen la noció de *resocialització* per la noció de *reinserció*,¹²⁴ pel que fa a la funció que s'espera dels centres d'empresonament, almenys en les nacions europees. Aquest canvi, sens dubte, atén, en sentit restringit, al trànsit que s'ha donat en el pensament hegemònic als estats europeus sobre execució penitenciària, des de la denominada *ideologia resocialitzadora*, basada en la terapèutica, cap a la ideologia de la reinserció, basada més aviat en intervencions educatives de caire cognitivista. L'auge de la denominada *educació social* a l'interior de les presons, empresa molt abans de la redefinició de la funció penitenciària en les normes del Consell d'Europa, no és sinó una mostra d'aquest trànsit.¹²⁵ Això, obrint una mica més l'espectre, hi ha tingut a veure amb el canvi en el pensament criminològic, que va passar de comprendre el crim com una desviació mental, com un efecte de mala socialització, per començar a entendre'l en termes d'inadequació entre la cognició individual i aquella altra que requereix i propugna l'ordenament social. Hi ha causes sociològiques que fan que aquesta inadequació es produeixi. Llavors, l'individu és recuperable, no per via de la psicologia individual, sinó mitjançant la psicociologia, l'educació social, la teràpia grupal. Això explica, també, l'auge en les teràpies que es basen en l'assumpció de compromisos per part dels ofensors, iniciades, segons la nostra anàlisi, en la justícia juvenil al Canadà i esteses avui a tot Europa, sobretot en les intervencions fetes sobre ofensors la delictivitat de les quals ha estat associada a la drogodependència.

---

¹²⁴ Hem de tenir en compte que aquest canvi de denominació respon també a la influència que a nivell europeu ha tingut la utilització d'aquest terme en altres polítiques, com les polítiques de foment de l'ocupació laboral.

¹²⁵ Respecte a això, l'EPEA és una organització que es crea a demanda d'aquesta transformació.

Segons quin sigui el cas en estudi, aquestes teràpies s'apliquen en els serveis de *probation* (Dinamarca, per exemple) o a l'interior dels centres penitenciaris, després de la creació d'unitats o mòduls específics per a tals fins. Quan el cas no és la drogodependència, a Dinamarca també se sectoritzen les presons segons necessitats específiques d'intervenció. Al seu torn, a Anglaterra i Gal·les es duen a terme aquest tipus d'intervencions. En aquest cas, no obstant això, s'avancen des d'agències privades dedicades específicament a l'educació i la intervenció sota premisses cognitives. Ara bé: acaba aquí la proposta del model de reinserció? Segons els resultats de la nostra anàlisi, han de succeir moltes coses, a més a més, perquè aquesta nova intervenció pugui valorar-se en termes d'èxit o de fracàs. Podem dir que, a Anglaterra, els esforços s'han traduït en un descens en la reincidència que ha estat significatiu en comparació de les elevades taxes de reincidència que van animar a emprendre una nova reforma, en la primera meitat de la dècada inicial del segle XXI, orientada a *eliminar els efectes lesius de l'empresonament*. Després d'un gran escepticisme quant al sentit de les presons, durant les dècades de 1980 i 1990, el debat polític a Anglaterra i Gal·les va conduir a potenciar els serveis de *probation*, a elevar-los a l'estatut de *veritables mesures alternatives*, però també, recentment, es va proposar combinar un model de presó que, a més de ser rendible des del punt de vista econòmic (retorn al model de presó gran), fos eficient des del punt de vista de la terapèutica. Per tant, que comportés característiques pròpies de les presons petites, que tenen a veure amb la proximitat dels interventors amb els interns, amb la intervenció en grups reduïts, amb les llibertats que poden atorgar-se a l'interior de les presons. D'aquesta manera, les presons també es troben sectoritzades en funció de les necessitats d'intervenció. Però insistim, no és això el que fa possible l'èxit o el fracàs del model. Perquè aquesta sectorització funcioni, fa falta, a més a més, que el règim penitenciar hi contribueixi.

Per exemple, les que hem denominat *presons tipus*, a França, que conserven un règim penitenciar d'estil disciplinari, amb sirenes, que marquen els horaris, complejos, interrupció constant de la circulació, canvi d'activitat a cada hora, etc., són un factor que reverteix negativament sobre les pretensions de la seva legislació. Com vam veure, des de mitjan la dècada de 1980, França va

incorporar les denominades mesures alternatives a l'empresonament, de la mateixa manera en què va subscriure les normes penitenciàries que impliquen assumir com a drets un conjunt de llibertats a l'interior de les presons, incloent-hi el dret a la intervenció educativa no formal al seu si. Veiem, llavors, en l'exemple de França, i encara sense sortir dels centres penitenciaris, que el marc punitiu que fonamenta la terapèutica de la reinserció, o reinserció basada en intervencions cognitives, es contraposa al marc de cognició, que suporta els règims penitenciaris d'estil disciplinari. Aquests s'entenen, des de la perspectiva de la psicologia conductista, com el conjunt d'estímuls que actuaran de reforçadors en el nou modelatge de la conducta de l'infractor. Una forma de sancionar que mitjançant l'experiència ensenya una manera de vida, però que en les intervencions en pretén una altra. El règim penitenciar d'aquestes característiques, s'entén, ara com ara, no com un model d'estructuració de la vida per al modelatge de la conducta, sinó com el conjunt de procediments que han d'implementar-se a l'interior de les presons per a la conservació de la seguretat. Aquest canvi en el significat de la disciplina és fonamental. A França, doncs, hem vist que la conservació de la seguretat interna és prioritària i que la contenció de la inseguretat externa és fonamental, tot això en l'escala de valors que es crea sempre a l'hora d'empresonar. A França, si es jutja pels marcs que hem treballat, no s'espera de les presons un retorn útil a la societat, ajustat cognitivament a les normes de convivència. Si això ja es veu en la contradicció interna dels seus centres penitenciaris, es justifica fora dels murs sota el discurs de la inseguretat, però, encara amb més arrelament es legitima per una concepció del *nosaltres*, per una ètica que no admet la transgressió més que com un fet punible. Aquesta és la necessitat de castigar. Observi's, llavors, que en aquest Estat, a diferència, per exemple, de Dinamarca, la reinserció no és ni tan sols un vocable rellevant en la praxi de la seva política penitenciària. Quan diem praxi de la seva política penitenciària, quan parlem de marcs de cognició, de marcs institucionals, hem de recordar sempre que estem parlant d'aquells referents de sentit, d'aquells significats que construeixen la societat. Referents i significats que mitjancen en la convivència, que intervenen en l'interacció social, per descomptat, a l'interior de les presons, entre funcionaris i reclusos, al carrer, entre policia i ciutadania, entre jutges, en la construcció de la notícia d'opinió pública.

Respecte a les diferències entre França i Dinamarca, dèiem que la política penitenciària danesa, des de la seva reforma el 1973, va abolir el règim disciplinari en nom del denominat *principi de normalització*. (Per cert: les normes de 2006 del Consell d'Europa han incorporat aquest principi en les seves recomanacions.) Les presons daneses, entenen que la convivència al seu interior és l'element fonamental en l'exercici de la funció penitenciària. Han dissenyat presons obertes i semiobertes, a moltes de les quals els funcionaris no porten uniforme; han decidit que gran part del funcionariat siguin dones, perquè pretenen que, d'aquesta manera, els interns aprenguin afectivitat. Llavors, han fet una aposta decisiva per ensenyar a viure en comunitat des de l'experiència. En part, en bona part, la societat danesa, com també l'anglesa, espera el retorn dels ofensors. A Dinamarca, se'ls espera perquè entenen la sanció com un trànsit que, no obstant això, esmena a la comunitat, però en un sentit encara més pragmàtic, perquè els temps de condemna són curts. En aquest sentit, la política penitenciària danesa entén que perquè la presó funcioni, tant en prevenció com en reinserció, s'ha d'entendre com un càstig amb solució de continuïtat. L'intern sap que sortirà aviat, s'espera que durant la seva estada es reconciliï amb aquells elements de la convivència que li són o eren aliens quan va decidir cometre el delicte. Així mateix, aquesta política vol que s'entengui que la sanció és part de la vida en comú i que anar a presó és una sanció que proposa la comunitat. Moltes vegades, la presó no opera com a element dissuasori, perquè en l'experiència de moltes persones la presó s'entén com un altre dels mals que li toca viure en la societat. És a dir, la política danesa, repetim, ha volgut que quedi clar que la societat té normes, que cal complir-les, que se sanciona, que la sanció té un objectiu i que, si es compleix, se surt.

Com se surt, doncs, de presó a Anglaterra i Gal·les? Sent aquest un Estat que aposta per condemnes més llargues, el públic vol que les persones que surtin, pel fet que han de sortir, es comprometin amb ells a no delinquir. Que surtin sense afegir-los més contrarietats. El públic ho espera en nom d'ell mateix, de la seva protecció. Però, perquè les presons angleses s'hagin reformat en el sentit que hem descrit, va fer falta que existís una instància política de gran influència com és *el públic*. Com vam veure, aquest marc, s'ha enfortit i

legitimats de forma correlativa al desplaçament de l'agència pública, des de l'Estat cap a la ciutadania. A Anglaterra, després del desmantellament de l'Estat del benestar en molts dels seus vessants, el públic és el gran agent de la seva seguretat, participa en l'opinió pública, exerceix influència als jutjats, administra serveis de *probation*, té veu sobre les legislacions. Si voldríem afirmar alguna cosa sobre la qüestió inicial, podríem dir que, encara que no s'esmenti, el model de reinserció, si bé hi va ser, ara ja no hi és a Anglaterra.

Ara bé, es pot anar més enllà amb aquesta valoració. Es pot dir, per exemple, que els efectes no desitjats de l'uropeïtzació de les nacions han conduït les polítiques nacionals a emprar el discurs de la seguretat com a instrument de promesa electoral, com a element d'un discurs polític de fàcil elaboració que incideix, que polaritza l'opinió pública. La promesa de la punitivitat –perquè en cert sentit és gairebé l'únic que la política nacional pot prometre–, com hem vist, té competències transferides tant internament com externament, o bé perquè no pot traïr l'objectiu de la seva política econòmica, de tendència liberal, o bé perquè no pot anar en contra dels seus plans de reducció de la despesa pública en serveis que es vol privatitzar. Llavors, a banda del corrent de pensament, de l'auge de les ideologies de «tolerància zero», existeixen en les nacions europees raons de política interna per emprar l'empresonament i la criminalitat, és clar, com a elements de discursos electoralistes. Això també ha generat, quan els règims són parlamentaristes, un procés denominat *populisme punitiu*, que no només s'entén com la incorporació del discurs securitarista en l'opinió pública, en el discurs electoral, sinó, a més a més, en les legislacions sota la forma de l'increment en el temps de condemna. Això és el que, progressivament, li està succeint a Dinamarca i que ja li va succeir a França, encara que no va ser en època recent i encara que el seu sistema no sigui parlamentarista. De fet, com es pot veure a França, aquest tipus de fenomen l'observem en la ruptura de la tradició d'indult que va avançar el president actual de la República. És interessant el símbol del càstig i el perdó a França. Es va institucionalitzar l'indult com a forma d'espectacularitzar la redempció, de la mateixa manera en què es va deixar de fer, espectacularment també, en nom dels nous temps, en nom de la seguretat.

Ha canviat consegüentment el clima, el corrent d'opinió sobre la sanció penal, com a efecte de l'uropeïtzació de les polítiques penitenciàries. Repetim, que aquests són els esforços no desitjats, és a dir, aquells que resulten de la confrontació, de la trobada o de la superposició de les demandes europees amb els marcs cognitius i institucionals nacionals. Això és, cada Estat processa la demanda europea en funció de la seva tradició, de les seves necessitats. D'això, resulta, com hem esmentat, que la política conserva un valor diferencial a cadascun d'ells. També, encara que no se sap, és el que, de moment, fa difícil una europeïtzació total de les polítiques penitenciàries, dels estats en si, tret que s'assumeixi un tercer criteri com a fórmula d'homologació, de trobada (per exemple, la que proposa Eser en parlar de la humanitat). O bé, que la construcció de la tradició i la memòria d'aquests estrats internacionals es vagi enfortint en detriment de la tradició nacional.

Llavors, des del punt de vista de la tendència a l'uropeïtzació, sembla que, d'una banda, s'està revalorant el recurs a l'empresonament com a fórmula de sanció, com a recurs per a la defensa legítima de la ciutadania. És a dir, s'està legitimant una tasca punitiva, que fins i tot convida a desprestigiar la noció de *reinserció* per considerar-la tova, condescendent amb els criminals, costosa i fins i tot il·legítima. Des d'aquest vessant de l'uropeïtzació, s'està deixant de costat el principi del recurs mínim a l'empresonament, és a dir, recórrer-hi només quan no hi hagi més remei, i de les previsions constitucionals, que adverteixen que la privació de la llibertat només pot fer-se dins les provisions que estableix la llei. D'aquesta manera, aquest vessant punitivista de l'uropeïtzació és el que posa en crisi el model de reinserció que es propugna des del Consell d'Europa, és a dir, des d'aquest vessant de l'uropeïtzació que pretén recuperar, reforçar, l'esperit de la postguerra, el respecte pels drets humans com a criteri de valoració de les polítiques penitenciàries, com a criteri per a la seva homologació i europeïtzació.

Aquesta tensió, segons la nostra opinió, és, en molts casos, la que no permet donar el salt cap a les mesures alternatives, o bé la que fa impossible repensar l'empresonament. D'aquesta manera, s'explica, per exemple, que la qüestió sobre l'internament s'hagi desplaçat fins a les qüestions sobre les seves modalitats, xifres, quantitats, que són les que aparentment determinen el seu

major grau de «humanitat» o «inhumanitat». De fet, encara que alguns experts danesos i anglesos segueixen qüestionant-se'l, és gairebé impossible veure en l'opinió pública europea alguna opinió que no concebi una associació directa entre sanció penal i presó, com si aquesta associació no hagués estat un esdeveniment històric que, així com es va engendrar, pot arribar a desaparèixer. La presó també té una història que contar, com la van tenir els antics manicomis, avui deslegitimats.

BIBLIOGRAFIA

BIBLIOGRAFIA GENERAL

Amnistia Internacional (2007). El estado de los derechos humanos en el mundo. Amnesty International Publications. Londres. Disponible a: <http://www.amnistiainternacional.org>

Blanco Cordero, Isidoro (2004). «El Derecho penal y el primer pilar de la Unión Europea». Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología, núm. 06-05, pàg. 1-26. Disponible a: <http://criminet.ugr.es/recpc/06/recpc06-05.pdf>

Díez Ripollés, José Luis (2004). «El nuevo modelo penal de la seguridad ciudadana». Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología, núm. 06-03, pàg. 1-34. Disponible a: <http://criminet.ugr.es/recpc/06/recpc06-03.pdf>

Eser, Albin (1998). «Una justicia penal “a la medida del ser humano”: Visión de un sistema penal y procesal orientado al ser humano como individuo y ser social». Revista de Derecho penal y Criminología, núm. 1, pàg.131-152.

Iñiguez, Lupicinio (2006). Análisis del discurso: manual para las ciencias sociales Editorial UOC. Barcelona.

Luhman, Niklas (1990). Political Theory in the Welfare State. Walter de Gruyter. Berlín.

Luhman, Niklas (1998). Sistemas sociales: lineamientos para una teoría general. Anthropos. Mèxic, D.F.

London King's College (2008). World Prison Brief, disponible a: http://www.kcl.ac.uk/depsta/law/research/icps/worldbrief/wpb_country.php?country=134

Mapelli Caffarena, Borja (2006). «Una nueva versión de las normas penitenciarias europeas». Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología, núm. 08-r1, pàg. 1-44. Disponible a: <http://criminet.ugr.es/recpc/08/recpc08-r1.pdf>

Síndic de Greuges (2007). Informe Extraordinari: Estudi comparatiu dels sistemes penitenciaris europeus i català. Barcelona. Disponible a: <http://www.sindic.cat/ca/page.asp?id=22>

Tournier, Pierre (2006). La lucha contra la criminalidad en Europa: los derechos fundamentales como arma. Ponència presentada en el «Congrés Penitenciari Internacional: La funció social de la política penitenciària», març de 2006. Barcelona.

Van Dijk, Jan (2005). The Burden of Crime in the EU: Research Report: A Comparative Analysis of the European Crime and Safety Survey (EU ICS). Disponible a: <http://www.europeansafetyobservatory.eu/downloads/EUICS%20-%20The%20Burden%20of%20Crime%20in%20the%20EU.pdf>

Van Zyl Smit, Dirk (2006). Las nuevas reglas penitenciarias europeas. Ponència presentada en el «Congrés Penitenciari Internacional: La funció social de la política penitenciària», març de 2006. Barcelona.

Van Dijk, J., Van Kesteren, J.; Smit, P. (2007). Criminal Victimization in International Perspective, Key findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS. Boom Juridische uitgevers, WODC. L'Haia. Disponible a: http://rechten.uvt.nl/icvs/pdffiles/ICVS2004_05.pdf

BIBLIOGRAFÍA DE LOS CASOS DE ESTUDIO

DINAMARCA

Balvig, Flemming (2005). «When Law and Order Returned to Denmark». Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention, 5:2, pàg. 167-187. Disponible a: http://pdfserve.informaworld.com/74671_788671212_713948839.pdf

Bosch Grau, Joaquim (1998). «Inmigración y refugio en Dinamarca: la universalización de los derechos en una sociedad del Bienestar». Cuadernos

Electrónicos de Filosofía del Derecho, núm. 1. Disponible a:
<http://www.uv.es/CEFD/1/Bosch.html>

Constitutional Act of Denmark of June 5, 1953. Disponible a:
<http://www.folketinget.dk/pdf/constitution.pdf>

Danish Institute for International Studies (2008). Foreign Policy Yearbook 2008.
Disponible a:
http://www.diis.dk/graphics/Publications/Books2008/Yearbook08/DIIS_Yearbook_2008.pdf

Danish Prison and Probation Service. «A Programme and Principles for Prison and Probation Work in Denmark». Disponible a:
<http://www.kriminalforsorgen.dk/English/ProgrammeAndPrinciples/>

García Pelayo, Manuel (1985). Las Transformaciones del Estado Contemporáneo. Alianza. Madrid.

Holmberg, Lars; Kyvsgaard, Britta (2003). «Are Immigrants and Their Descendants Discriminated against in the Danish Criminal Justice System?». Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention, 4:2, pàg. 125-142. Disponible a:
http://pdfserve.informaworld.com/96472_788671212_714075776.pdf

Holmberg, Lars (2000). «Discretionary Leniency and Typological Guilt: Results from a Danish Study of Police Discretion». Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention, 1:2, pàg. 179-194. Disponible a:
http://pdfserve.informaworld.com/440640_788671212_713783927.pdf

Rasmussen, Anders Fogh. Fra socialstat til minimalstat («Del Estado Social al Estado Mínimo»). Disponible a: <http://www.senyt.dk/bilag/FRSOCTILMINIM.pdf>

Rivera Beira, Iñaki (2005). Política criminal y sistema penal: viejas y nuevas racionalidades punitiva. Anthropos / Observatorio del Sistema Penal y los Derechos Humanos. Barcelona, pàg. 204-212. Disponible a:

http://books.google.es/books?id=08U6YzEs_skC&printsec=copyright&dq=krim+en+dinamarca,&source=gbs_toc_s&cad=1

FRANCIA

Bertossi, C. (2003). «La ciudadanía francesa: debates, límites y perspectivas». Revista de Occidente. Barcelona. (Setembre.)

Céré, P. (2001). «Les droits des détenus sous la Cinquième République: de réels progrès?». Revue Française d'Administration Publique, nº 99, pàg. 417-426.

Cardi, C. (2004). «La production du genre au sein de la justice des mineurs: la figure de la délinquante chez les juges des enfants». Dins: Denèfle (ed.). Femmes et ville. Presses Universitaires François-Rabelais MSH. «Villes et Territoires».

Cardi, C. (2004). «La figure de la “mauvaise mère” dans la justice des mineurs». Dins: Knibiehler, Neyrand (ed.). Maternité et parentalité, ENSP. Rennes.

Castles, S.; Kosack, G. (1973). Inmigrant workers and class structure in Western Europe. Oxford University Press. Londres.

Combessie, Philippe (2000). «France». Dins: Van Zyl Smit, D.; Dünkel, F. (eds.). Imprisonment Today and Tomorrow. Kluwer Law International: L' Haia. pàg. 253—287.

Commission Nationale Consultative des Droits de l'Homme (CNCDH) (2004). Étude sur les droits de l'homme dans la prison. La Documentation Française. París.

Cour des Comptes (2006). Garde et réinsertion. La gestion des prisons. La Documentation Française. París.

Cruells, M.; Igareda, N. (2005). Mujeres, integración y prisión, Aurea Ed. Barcelona.

Deams, T. (2007). «Engaging with penal populism: The case of France». Punishment Society, 9, pàg. 319-324.

Declaració Universal des Drets de l'Home i del Ciutadà, de 26 d'agost de 1789.
Disponible a: <http://www.legifrance.gouv.fr/home.jsp> i a:
<http://www.unhchr.ch/udhr/navigate/alpha.htm>

Dubet, F. (2002). «Délinquance et sécurité: note critique». Sociologie du Travail, núm. 44, pàg. 581-590.

Durkheim, E. (1982). La división del trabajo social. Akal Universitaria (39). Madrid.

Faire (2005). Study of demographic, socio-economic and penitentiary aspects: Summary for France. Document de treball del Projecte MIP, finançat per la CE dins del V Programa Marc 2002-2005.

Ferre, R. (1999). «El estudio de la inmigración argelina en Francia». Revista Bibliográfica de Geografía y Ciencias sociales, núm. 131. (8 de enero.)

Floch J.; Mermaz, L. (2000). La France face à ses prisons. Tomos 1 y 2 - Commission d'enquête sur les conditions de détention dans les prisons françaises. Assemblée Nationale (Documents d'Information de l'Assemblée Nationale, núm. 2521). París.

Foucault, M. (1975). Surveiller et punir, Naissance de la prison. Gallimard. París.

Gallo, E. (1995). «The penal system in France: from correctionalism to managerialism». Dins: Ruggiero, Vincenzo (ed). The Western European Penal System: a Critical Anatomy. Sage Publications. Londres.

- Girard, R. (1983). *La violencia y lo sagrado*. Anagrama. Barcelona.
- Gorce, I. (2001). «L'administration pénitentiaire française: l'évolution de ses publics et de ses missions». *Revue Française d'Administration Publique*, núm. 99, pàg. 404-416.
- Heskia Tornquist, J. (2001). «Las penas comunitarias y el problema del crimen». *Revista de Estudios Criminológicos y Penitenciarios*, núm. 3. Santiago de Chile, pàg. 29 - 55. (Noviembre.)
- Herzog-Evans, M. (1996). «Le droit pénitentiaire: un droit faible au service du contrôle des détenus?». Dins: Faugeron, C.; Chauvenet, A.; Combessie, P. (dir.). *Approches de la prison*, De Boeck Université. Brussel-les, pàg. 273-296.
- Hyst, J.J.; Cabanel, G.P. (1999-2000). *Prisons: une humiliation pour la République*, Tomos 1 y 2 - Commission d'enquête sur les conditions de détention dans les établissements pénitentiaires en France. Senat (Les Rapports du Sénat, núm. 449). París.
- Kaluszinski, M. (2001). «La réforme des prisons sous la Troisième République. Une co-gestion d'acteurs publics et privés». *Revue Française d'Administration Publique*, núm. 99, pàg. 393-403.
- Kensey, A.; Tournier, P. (1997). *French prison population: some features*. Direction de l'Administration Pénitentiaire. París. *Travaux & Documents*, núm. 5.
- Kensey, A.; Tournier, P. (1999). «Prison Population Inflation, Overcrowding and Recidivism, the Situation in France». *European Journal of Criminal Policy and Research*, 7, pàg. 97-119.
- Maillard J.; Roché, S. (2004). «Crime and Justice in France, time trends, policies and political debate». Dins: *European society of criminology*. Sage Publications. Londres. Consultat el 30 de maig de 2008 a: <http://euc.sagepub.com>

Mansuy, I. (2005). «The Principle of Legality and the Execution of Sentences in France and Germany: Law = Rights?». *Champ Pénale*, vol. II.

Marpsat, M. (1999). «Un avantage sous contrainte; le risque moindre pour les femmes de se retrouver sans abri». *Population*, INED, pàg. 885-932.

Mary-Portas, F-L. (1998). «Les Femmes et le contrôle pénal en France: quelques données récentes». *Déviance et Société*. XXII-3, pàg. 289-318.

Mary-Portas, F-L. (1996). *Femmes, délinquances et contrôle pénal, Analyse socio-démographique des statistiques administratives françaises*. CESDIP. Paris. *Études et Données Pénales*, núm. 75.

Ministerio de Justicia (2007). *Anuario Estadístico de la Justicia*. Disponible a: <http://www.justice.gouv.fr/index.php?rubrique=10054&ssrubrique=10304>

Monjardet, D. (2002). «L'insécurité politique: police et sécurité dans l'arène électorale». *Sociologie du Travail*, núm. 44, pàg. 543-555.

Mucchielli, L. (2005). «El debate sobre la inseguridad en Francia: ¿Progreso o regresión de la ciudadanía?». *Erytheis*, 1. (Mayo.)

Mucchielli, L. (2008). «Le «nouveau management de la sécurité à l'épreuve: délinquance et activité policière sous le ministère Sarkozy (2002-2007)». *Champ Pénal / Penal Field*, vol. V.

Observatorio Internacional de las Prisiones (2003, 2005). *Las condiciones de detención en Francia*. Disponible a: http://www.oip.org/thematiques/discipline/discipline_rapport_2005.html y en http://www.oip.org/nos_publications/rapports/rapport_2003_sur_les_conditions_de_detention_en_france.html

Open Justice Society (2006). *Justice Initiatives: Pretrial Detention*. Disponible a: http://www.soros.org/initiatives/osji/articles_publications/publications/pretrial_20080513

Peyrefitte, Alain (dir.) - Comité de Estudios para la Violencia, la Criminalidad y la Delincuencia (1977). Respuestas a la violencia. Informe presentado al presidente de la República. La Documentation Française. París.

Pottier, M.; Robert, P. (1997). «On ne se sent plus sécurité. Delinquance et insécurité. Une enquête sur deux décennies». Revue Française de Science Politique, vol. 47, núm. 6, pàg. 707-740.

Tournier, P. (2007). «Approche interdisciplinaire de la question pénale». Edición electrónica PVT. Suplemento a Arpenfer le Champ Pénal (ACP), núm. 36. (26 de marzo.)

Tournier, P. (1996). «La delinquance des étrangers en France: analyse des statistiques pénales». Dins: Palidda, Salvatore (ed.). Delit d'immigration / Immigrant delinquency. Comisión Europea. Brussel-les.

Viallet, M. (2001). «La politique pénitentiaire, un défi pour l'administration». Revue Française d'Administration Publique, núm. 99, pàg. 441-454.

Wacquant, L. (1999). «Suitable enemies: Foreigners and immigrants in the prisons of Europe». Punishment and Society, vol. 1(2). Sage Publications, pàg. 215-222.

Wiewiorka, M. (1994). «La gran mutación». Dins: Contreras, J. (comp.). Los retos de la inmigración. Racismo y pluriculturalidad. Talasa. Madrid.

Wiewiorka, M. (1993). «Tendencies to racism in Europe. Does France represent a unique case or it is representative of a trend?». Dins: Wrench, John; Solomos, John (eds.). Racism and Migration in Western Europe. Berg Publishers. Oxford.

Wiewiorka, M. (2002). «Le sociologue et l'insécurité». Sociologie du Travail, núm. 44, pàg. 557-569.

INGLATERRA Y GALES

Bentham, J. (1989). El Panóptico. La Piqueta. Madrid.

Bottoms, A.; Gelsthorpe, L.; Rex, S. (ed.). (2001). Community penalties: Chance and Challenges. Willan Publishing. Uffculme (RU).

Carlen, P.; Worrall, A. (2005). Study of demographic, socio.economic and penitentiary aspects: Summary for England and Walles. Documento de trabajo del Proyecto MIP, financiado por la CE dentro del V Programa Marco 2002-2005.

CBI (2006). Protecting the public: Partnership in offender management. Publicado en julio de 2006. Disponible a: <http://www.cbi.org.uk/pdf/transcriminaljust0706.pdf>

Garland, D. (2005). La cultura del control, Gedisa. Barcelona.

Hinde, R.S.E. (1951). The British Penal System 1778-1950. Ed. Gerald Duckworth & Co LTD. Londres.

Home Office - Kershaw, Chris; Nicholas, Sian; Walker, Alison (eds.) (2008). Crime in England & Walles: 2007-2008. Informe disponible a: <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/index.html>

Home Office (2003). Prison Statistics: England and Wales 2001. Publicado en febrero de 2003. CM 5743. Disponible a: <http://www.archive2.official-documents.co.uk/document/cm57/5743/5743.pdf>

Jhon's Halliday Report (2001). Making punishments work: report of a review of the sentencing framework for England and Wales. Publicado en julio de 2001. Disponible a: <http://www.homeoffice.gov.uk/documents/halliday-report-sppu/>

LCD (Lord Chancellor's Department) (2002). Justice for all. Informe presentado al Parlamento en julio de 2002. CM5563. Disponible a: <http://www.cps.gov.uk/Publications/docs/jfawhitepaper.pdf>

Local Government Association (2008). Reducing re-offending. Disponible a: <http://www.crimereduction.homeoffice.gov.uk/>

Ministerio de Justicia (2008). Re-offending of adults: Results from the 2006 cohorts. Publicado el 4 de septiembre de 2008. Butlletí informàtic. Disponible a: <http://www.justice.gov.uk/publications/reoffendingofadults.htm>

Ministerio de Justicia (2008). Prison Policy update: Briefing paper. Publicat el gener de 2008. Disponible a: <http://www.justice.gov.uk/publications/prison-policy-update.htm>

Ministerio de Justicia (2008). Plan Estratégico 2008-2011. Disponible a: http://www.noms.justice.gov.uk/news-publications-events/publications/consultations/RRSP_2008-2011/

Ministerio de Justicia (2007). Offender management, caseload statistics 2006. Publicat el 3 de desembre de 2007. Disponible a: <http://www.justice.gov.uk/publications/prisonandprobation.htm>

Ministerio de Justicia (2007). Sentencing statistics: 2006. Publicat el 13 de desembre de 2007. Disponible a: <http://www.justice.gov.uk/publications/sentencingannual.htm>

Murphy, T.; Whitty, N. (2007). «Risk and human rights in UK prison governance». *Brit. J. Criminol.*, núm. 47, pàg. 798-816. (Abril.)

Morgon, Rod (2001). «England and Wales». Dins: Van Zyl Smit, D.; Dünkel, F. (eds.). *Imprisonment Today and Tomorrow*. Kluwer Law International: La Haya.

National Probation Service (2008). *Community Sentencing - Reducing reoffending, changing lives: Cutting crime in our communities*. Publicado a: [http://www.probation.homeoffice.gov.uk/files/pdf/Community%20Sentencing%20Report%20\(English\).pdf](http://www.probation.homeoffice.gov.uk/files/pdf/Community%20Sentencing%20Report%20(English).pdf)

Ryan, M.; Sim, J. (1995). «The penal system in England and Wales: Round up the usual suspects». En Ruggiero, V.; Ryan, M.; Sim, J. *Western european penal systems: a critical anatomy*, Sage Publications. Londres.

Social Exclusion Unit (2002). *Reducing Re-offending by Ex-Prisoners*. Disponible a:

http://www.socialexclusionunit.gov.uk/publications/reports/html/Reducing_Re-offending/index.htm

Woolf, Lord Chief Justice (1991). *Prison Disturbances*. HMSO. Londres. Publicado en abril de 1990 (Cm. 1456).

CANADÀ

Adelberg, E.; Currie, C. (eds.) (1987). *Too Few To Count: Canadian Women in Conflict with the Law*. Press Gang Publishers. Vancouver

Arbour, L. (1996). *Commission of Inquiry into Certain Events at The Prison for Women in Kingston*. Solicitor General. Ottawa (Ontàrio). Disponible a: http://ww2.ps-sp.gc.ca/publications/corrections/pdf/199681_e.pdf

Bala, Nicholas (1997). *The evolution of juvenile justice in Canada bibliography - Young offenders law*. Concord (Ontàrio). Irwin Publishing. Disponible a: <http://www.justice.gc.ca/eng/pi/icg-gci/jj2-jm2/sec05.html>

Canadian Human Rights Commission (2003). *Protecting Their Rights: A Systemic Review of Human Rights in Correctional Services for Federally Sentenced Women*. Ottawa (Ontàrio). Disponible a: www.chrc-ccdp.ca

Correctional Service of Canada (2006). *Ten-year status Report on women's corrections: 1996-2006*. Abril. Disponible a: http://www.csc-scc.gc.ca/text/prgrm/fsw/wos24/tenyearstatusreport_e.pdf

Dauvergne, M. (2008). «Crime Statistics in Canada», *Juristat*, vol. 28, núm. 7 (Statistics Canada - Catalogue no. 85-002-X). Disponible a: http://dsp-psd.pwgsc.gc.ca/collection_2008/statcan/85-002-X/85-002-XIE2008007.pdf

Doob, A. (2005). «Política criminal en Canadá: ladra mucho y muere poco». Dins: Díez Ripollés, J.L.; Soto Navarro, S.; Prieto del Pino, A.M. (coord.). *La política legislativa penal en Occidente: una perspectiva comparada*. Tirant lo Blanch. Valencia.

Faith, K. (1999). «Transformative Justice versus Re-entrenched correctionalism». Cook, S.; Davis, S. (1999). Harsh Punishment; International experiences of women's imprisonment. Northwestern University Press. Boston.

Hannah-Moffat, N.; Shaw, M. (eds.) (2001). Punishment in disguise: Penal governance and federal imprisonment of women in Canada. University of Toronto Press. Toronto.

Helly, D. (2002). «Primacía de los derechos o cohesión social: Los límites del multiculturalismo canadiense». Acciones e Investigaciones Sociales, 15, pàg. 5-28. Disponible a: [http://www.unizar.es/centros/eues/html/archivos/temporales/15_AIS/AIS_15\(02\).pdf](http://www.unizar.es/centros/eues/html/archivos/temporales/15_AIS/AIS_15(02).pdf)

Hurley, M.C.; Wherrett, J. (2000). Report of the Royal Commission on Aboriginal Peoples. Disponible a: <http://www.parl.gc.ca/information/library/PRBpubs/prb9924-e.htm>

Indian and Northern Affairs in Canada (1996). Report of the Royal Commission on Aboriginal Peoples. Disponible a: <http://www.aicn-inac.gc.ca/ap/pubs/sg/sg-eng.asp>

John Howard Society of Alberta (1998). Youth crime in Canada: public perception vs. statistical information. Disponible a: <http://www.johnhoward.ab.ca/PUB/C16.htm>

Landry, L.; Sinha, M. (2007). «Adult Correctional Services in Canada, 2005/2006». Juristat, vol. 28, núm. 6 (Statistics Canada - Catalogue no. 85-002-XIE).

Marth, M. (2008). «Adult Criminal Court Statistics, 2006/2007». Juristat, vol. 28, núm. 5 (Statistics Canada - Catalogue no. 85-002-XIE). Disponible a: http://dsp-psd.pwgsc.gc.ca/collection_2008/statcan/85-002-X/85-002-XIE2008005.pdf

Milligan, S. (2008). «Youth custody and community services in Canada». Juristat, vol. 28, núm. 8 (Statistics Canada - Catalogue no. 85-002-X).

Disponible a: http://dsp-psd.pwgsc.gc.ca/collection_2008/statcan/85-002-X/85-002-XIE2008008.pdf

Manson, A. (2001). «Canada». Dins: Van Zyl Smit, D.; Dünkel, F. (eds.). *Imprisonment Today and Tomorrow*. Kluwer Law Internacional: L'Haia.

Task Force on Federally Sentenced Women (1990). *Creating Choices*. Disponible a: <http://www.csc-scc.gc.ca/text/prgrm/fsw/choices/toce-eng.shtml>

FONTS DE DOCUMENTACIÓ BÀSICA

DINAMARCA

Folketinget (lloc web del Parlament danès):
<http://www.folketinget.dk/>

Kriminal Forsorgen (Servei Danès de Presó i Règim Probatori):
<http://www.kriminalforsorgen.dk/>

FRANÇA

Documentation Française (biblioteca d'informes oficials):
www.ladocumentationfrancaise.gouv.fr

La documentació de textos legals com el Codi Penal francès, la Constitució, la Declaració Universal dels Drets de l'Home i del Ciutadà, de 26 d'agost de 1789, etc., ha estat extreta de: <http://www.legifrance.gouv.fr/home.jsp>

Institut National de la Statistique et des Études Economiques, INSEE.
<http://www.insee.fr/>

Les dades relacionades amb la població penitenciària i la criminalitat, com també altres documents d'interès judicial, han estat extretes del Ministeri de Justícia francès. <http://www.justice.gouv.fr>

ANGLATERRA I GAL·LES

Ministeri de Justícia del Govern britànic: <http://www.justice.gov.uk/>

Home Office: <http://www.homeoffice.gov.uk/>

UK Border Agency: <http://www.ind.homeoffice.gov.uk>

La documentació de textos legals, com ara les actes criminals del 73/91 i 2003, ha estat extreta de l'oficina d'informació sobre el sector públic Office of Public Sector Information: <http://www.opsi.gov.uk/acts/>

Les dades relacionades amb les característiques sociodemogràfiques de la població del Regne Unit han estat extretes de: <http://www.statistics.gov.uk>

CANADÀ

Ministeri de Justícia del Govern del Canadà:
<http://www.justice.gc.ca/eng/index.html>

Correctional Service of Canadà: <http://www.csc-scc.gc.ca/>

La documentació de textos legals com la Constitution Acts, 1867 to 1982, la Corrections and Conditional Release Act, 1992, la Youth Criminal Justice Act (2002, c. 1)", la Youth Offenders Act, 1982, etc., ha estat extreta de la pàgina del Departament de Justícia del Canadà: <http://laws.justice.gc.ca>

Les dades relacionades amb les característiques sociodemogràfiques de la població del Canadà, com també algunes dades de població empresonada i criminalitat, han estat extretes de l'Agència Nacional d'Estadística: <http://www.statcan.ca/>